

ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΥΚΑ ΕΛΕΝΗ ΜΠΕΡΓΙΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΟΤΑΜΙΑΣ

Ιστορία

Δ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

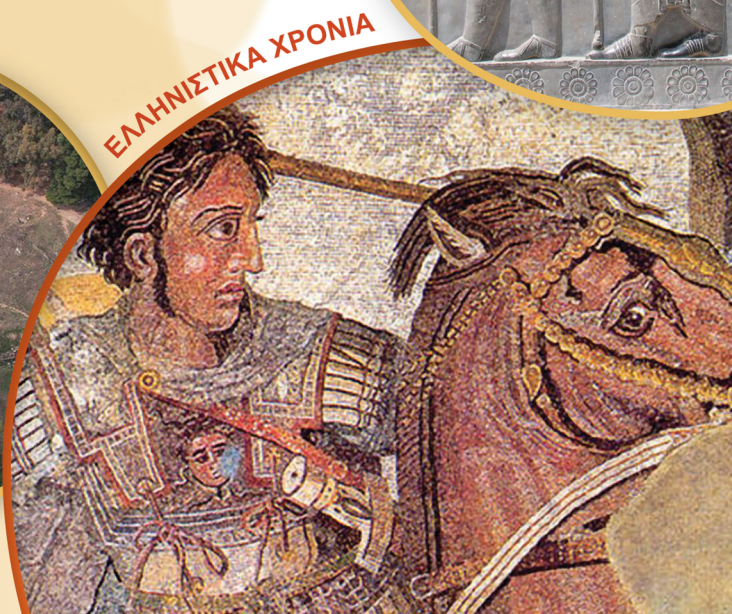
βιβλίο μαθητή / μαθήτριας

ΑΡΧΑΙΑ ΑΘΗΝΑ

ΑΡΧΑΙΑ ΣΠΑΡΤΗ

Ιστορία
Δ' Δημοτικού
Βιβλίο Μαθητή/-τριας

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονιστής / Αξιολογητής

Στεργίου Ανδρέας

Εν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού Πανεπιστημίου

Αξιολογήτρια

Φακίδου Αναστασία

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αξιολογητής

Μακρής Ευάγγελος

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Στεφανή Άννα

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

Στάθη Ευθυμία

Διπλωματούχος τεχνολογίας γραφικών τεχνών

Υπεύθυνος του μαθήματος/γνωστικού αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης

Αθανάσιος Γιαννίκας, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ,
μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης

Πολυξένη Μπίλλα

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης

Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ιστορία Δ΄ Δημοτικού Βιβλίο Μαθητή/-τριας

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

Επιστημονικός υπεύθυνος

Γεώργιος Γιαννακόπουλος, Καθηγητής Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τμήμα Αρχαιολογίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Συγγραφική Ομάδα

Δήμητρα Καυκά, Δρ Επιστημών της Αγωγής με ειδίκευση στη Διδακτική της Ιστορίας, Ε.ΔΙ.Π., Παιδαγωγικό Τμήμα Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.

Ελένη Μπέρχου, ΜΔΕ στα Παιδαγωγικά και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία, εκπαιδευτικός ιδιωτικού Δημοτικού Σχολείου, φιλόλογος

Γεώργιος Ποταμιάς, Δρ Διδακτικής της Ιστορίας, Διευθυντής δημόσιου Δημοτικού Σχολείου

Ειδήμων γνωστικού αντικείμενου και κριτικός αναγνώστης

Κωνσταντίνος Δημούλης, Δρ Ιστορίας, εκπαιδευτικός δημόσιας δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Συντονισμός και επιμέλεια έκδοσης

Γεώργιος Μπίκος

Σύμβουλος παρακολούθησης σε παιδαγωγικά θέματα

Κωνσταντίνος Δημούλης, ιστορικός, εκπαιδευτικός δημόσιας δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης,

Παιδαγωγική επικύρωση αντικείμενου

Ελένη Μπέρχου

Γενικότερη επικύρωση αντικείμενου
Συντονισμός ομάδας σχεδιασμού και ανάπτυξης

Γεώργιος Μπίκος, Σύμβουλος Εκπαίδευσης

Επιστημονική υπεύθυνη ψηφιακού εμπλουτισμού

Ελένη Μπέρχου, επικουρούμενη από τον Γεώργιο Ποταμιά

Ψηφιακός εμπλουτισμός

Μάριος-Ραφαήλ Στίνης, Επιστήμονας Πληροφορικής

Γλωσσική-φιλολογική επιμέλεια

Πολυξένη Μοίρα, Γεώργιος Μπίκος

Σχεδιασμός χαρτών

Αθανασία Σαλονικίδη (ΜΔΕ), Χαρτογράφος

Εικονογράφηση

Κατερίνα Βλαντώρανη, Εικαστικός, εικονογράφος, εκπαιδεύτρια

Σελιδοποίηση - γραφιστική επιμέλεια

Παναγιώτης Λαμπρίδης, γραφίστας

Ψηφιακή διαμόρφωση σε μορφή EPUB 3 και PDF/UA, τεχνικός έλεγχος

Κωνσταντίνος Βγενής

Γραφιστική επιμέλεια και σχεδιασμός εξωφύλλου

Εκδόσεις 24γράμματα

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ:

ΟΜΗΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ:

1. Η κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού. 9
2. Μετακινήσεις πληθυσμών στην Ελλάδα και στις ακτές της Μικράς Ασίας. 13
3. Η επανεμφάνιση της γραφής: Η ομηρική ποίηση, η θρησκεία και η τέχνη των Ελλήνων. 17

ΑΡΧΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΑ:

4. Η πόλη-κράτος. 21
5. Ο ελληνικός αποικισμός. 25
6. Τα πολιτεύματα στην αρχαϊκή Ελλάδα. 31
7. Σπάρτη: Κοινωνική και πολιτική οργάνωση. 35
8. Σπάρτη: Η ζωή στην πόλη. 39
9. Αθήνα: Η εξέλιξη του πολιτεύματος. 45
10. Αθήνα: Η νομοθεσία του Σόλωνα και οι μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη. 48
11. Η τέχνη της αρχαϊκής περιόδου. 53
12. Τα γράμματα. 57

ΚΛΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ:

13. Το περσικό κράτος και οι Έλληνες της Μικράς Ασίας. 61
14. Ο περσικός κίνδυνος-Η Μάχη του Μαραθώνα. 65
15. Η Μάχη των Θερμοπυλών. 71
16. Η Ναυμαχία της Σαλαμίνας. 75
17. Η Μάχη των Πλαταιών, η Ναυμαχία της Μυκάλης και το τέλος των Περσικών Πολέμων. 79

ΧΡΥΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ:

18. Η Αθήνα γίνεται η πιο ισχυρή δύναμη. 83
19. Το πολίτευμα και η κοινωνία της Αθήνας στα χρόνια του Περικλή. 87
20. Η κοινωνία και η ζωή στην αρχαία ελληνική πόλη. 91
21. Ο «Χρυσός Αιώνας» της τέχνης. 95
22. Η Αθήνα γίνεται σχολείο της Ελλάδας. 101

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ-ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ-ΘΗΒΑΪΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ:

23. Αιτίες και αφορμές του πολέμου.

24. Οι κυριότερες φάσεις του πολέμου και το τέλος του.

25. Η ηγεμονία της Σπάρτης.

26. Η ηγεμονία της Θήβας.

107

111

115

119

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ:

27. Η Μακεδονία, μια νέα ελληνική δύναμη.

28. Μέγας Αλέξανδρος: Η προσωπικότητα και το έργο του.

29. Η εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου.

123

127

131

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ:

30. Η αυτοκρατορία του Μ. Αλεξάνδρου διασπάται.

31. Η καθημερινή ζωή στα ελληνιστικά χρόνια.

32. Οι τέχνες και τα γράμματα στα ελληνιστικά χρόνια.

33. Το ρωμαϊκό κράτος.

34. Η Καρχηδόνα συγκρούεται με τη Ρώμη.

35. Η υποταγή του ελληνικού κόσμου.

137

141

147

151

157

161

Σβούρα είμαι και γυρίζω... στα χέρια των παιδιών.

Σβούρα είμαι
και γυρίζω

Από τα αρχαία ακόμη χρόνια με φωνάζουν σβούρα και δεν έχουν άδικο! Όσοι αιώνες κι αν περάσουν δεν σταματώ να κινούμαι. Γυρίζω, παρατηρώ, ακούω και μαθαίνω. Σβουρίζοντας-γυρίζοντας βρέθηκα τώρα εδώ, στα χέρια σου. Τι λες, «γυρνάμε» μαζί πίσω στο χρόνο;

- ▶ Οι χάρτες θα μας βοηθήσουν να μην χάσουμε τον δρόμο.
- ▶ Οι χρονογραμμές θα υπολογίσουν τον χρόνο.
- ▶ Οι πηγές, σύγχρονες και παλιές, θα μας βάλουν στο νόημα δίνοντας χρήσιμες πληροφορίες για τα γεγονότα της εποχής.
- ▶ Τα αρχαιολογικά ευρήματα θα μας προσφέρουν αποδείξεις για την καθημερινή ζωή των ανθρώπων, τις ασχολίες τους, τον τρόπο που σκέφτονται και εκφράζονται.
- ▶ Μεγάλες προσωπικότητες θα μας διηγηθούν όσα έζησαν από πρώτο χέρι.
- ▶ Τα έργα τέχνης θα μας μιλήσουν για την εντύπωση που προκαλούν από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα τα γεγονότα του παρελθόντος.

Τελικά,

- ▶ θα παίξουμε, θα σκεφτούμε, θα συζητήσουμε και θα δημιουργήσουμε σε διάφορα σχήματα (σε ομάδες και ζευγάρια) αλλά και ατομικά.
- ▶ θα μετρήσουμε τις δυνάμεις μας εντοπίζοντας τα δυνατά μας σημεία και εκείνα που θέλουν λίγη παραπάνω προσπάθεια, με στόχο να γίνουμε καλύτεροι.

Ξεκινάμε; Γύρνα με και φύγαμε!

- ▶ **1ος σταθμός:** μία περίοδος, τρία ονόματα! Ομηρική εποχή, Σκοτεινά Χρόνια, Γεωμετρικά Χρόνια. Φως στο μυστήριο της εποχής με το τριπλό όνομα θα ρίξουν τα αρχαιολογικά ευρήματα, ένας τυφλός ποιητής και μια γραφή που εξαφανίζεται και εμφανίζεται ξανά.
- ▶ **2ος σταθμός:** στα Αρχαϊκά Χρόνια ο ελληνικός κόσμος είναι χωρισμένος σε πόλεις-κράτη αλλά οι Έλληνες αισθάνονται ενωμένοι. Παρά τις διαφορές, η κοινή καταγωγή, η γλώσσα και η θρησκεία τούς ενώνουν. Δεν χάνουν ευκαιρία να συναντηθούν στα πανελλήνια ιερά, σε μεγάλες γιορτές αλλά και στους Ολυμπιακούς αγώνες.
- ▶ **3ος σταθμός:** νικητές και ηττημένοι. Στα Κλασικά Χρόνια δύο διαφορετικοί κόσμοι έρχονται σε σύγκρουση: Έλληνες και Πέρσες. Οι ελληνικές πόλεις-κράτη θα κερδίσουν την αναμέτρηση και στα χρόνια ειρήνης που ακολουθούν θα φτιάξουν σπουδαία έργα πολιτισμού που θα μείνουν στην Ιστορία με χρυσά γράμματα. Δυστυχώς, προς το τέλος της περιόδου οι Έλληνες θα στρέψουν τα όπλα τους ο ένας εναντίον του άλλου και θα νικηθούν από τον μεταξύ τους ανταγωνισμό.
- ▶ **Τελικός σταθμός:** ο μικρός σε ηλικία βασιλιάς που μένει στην ιστορία με το όνομα Μέγας. Ο Μέγας Αλέξανδρος ενώνει τους Έλληνες και τους οδηγεί σε μια νικηφόρα εκστρατεία μέχρι τα βάθη της Ανατολής. Δίκαια τα χρόνια αυτά ονομάζονται Ελληνιστικά μιας και η ελληνική γλώσσα ακούγεται μέχρι την άκρη του κόσμου. Τα πράγματα θα αλλάξουν, όταν η αυτοκρατορία του Μεγάλου Αλέξανδρου θα διασπαστεί και μια νέα υπερδύναμη θα εμφανιστεί: οι Ρωμαίοι.

Για τους/τις εκπαιδευτικούς.

Τα μαθήματα που ακολουθούν είναι σχεδιασμένα με γνώμονα τη διερευνητική και παιχνιδιώδη μάθηση. Τα ερωτήματα αναστοχασμού, οι εικόνες και οι δραστηριότητες που τις συνοδεύουν, η μελέτη πηγών παλαιότερων και σύγχρονων, το συμπληρωματικό εποπτικό υλικό, οι δραστηριότητες αυτοαξιολόγησης μαζί με την υπόδυση ρόλων, τις λογομαχίες, την παντομίμα και τα άλλα παιχνίδια κεντρίζουν το ενδιαφέρον των παιδιών και τα βοηθούν ώστε να προσεγγίσουν την ιστορική γνώση με τρόπο βιωματικό και ευχάριστο. Τα παιδιά κατανοούν το ελληνικό παρελθόν και τη σύνδεσή του με το παρόν και διαμορφώνουν στάσεις ζωής που θα τα καταστήσουν ενεργούς, ελεύθερους και δημοκρατικούς πολίτες στο μέλλον.

Πίνακας συμβόλων:

Τι θα μάθουμε σήμερα; Οι στόχοι σου για τη μελέτη του κεφαλαίου.

Γνωρίζεις ότι... ενδιαφέρουσες και ευχάριστες ιστορικές πληροφορίες.

Μελετάμε τις πηγές σαν μικροί ιστορικοί.

Αξιολογούμε τις γνώσεις μας.

3-2-1- φύγαμε: δραστηριότητα αυτοαξιολόγησης.

Γκάζι-φρένο-στοπ: δραστηριότητα αυτοαξιολόγησης.

Η κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού

Στα προϊστορικά χρόνια, στην Εποχή του Χαλκού, αναπτύσσεται ένας σπουδαίος πολιτισμός, ο μυκηναϊκός. Οι Μυκηναίοι διαπρέπουν στο εμπόριο και δημιουργούν σημαντικά έργα τέχνης. Προς το τέλος της Εποχής του Χαλκού όμως ο μυκηναϊκός πολιτισμός αρχίζει σταδιακά να παρακμάζει. Πολλά μυκηναϊκά κέντρα ερημώνονται και τα ανάκτορα εγκαταλείπονται. Οι τέχνες μαραζώνουν και η γραφή εξαφανίζεται.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ τους λόγους για τους οποίους κατέρρευσε ο μυκηναϊκός πολιτισμός,
- ▶ τα αποτελέσματα που είχε αυτή η κατάρρευση.

3000-1100 π.Χ

Εποχή του Χαλκού

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια

Ελληνιστικά Χρόνια

Χρονογραμμή

Ακμή του μυκηναϊκού πολιτισμού
1450-1200 π.Χ.

Παρακμή του μυκηναϊκού πολιτισμού 1200-1100 π.Χ.
και αρχή της Ομηρικής Εποχής

τα ερωτήματα και
οι υποθέσεις μας

Ταξίδι στη Μυκηναϊκή εποχή

«Το πρώτο πράγμα που μας έκανε εντύπωση, καθώς πλησιάζαμε, ήταν το μεγάλο τείχος που περιτριγύριζε την κορφή του λόφου. Ήταν χτισμένο με πελώριες πέτρες και πολύ ψηλό (...). Σε λίγο, στο τέλος του ανηφορικού δρόμου, συναντήσαμε την κεντρική είσοδο. Πάνω από την ανοιχτή πύλη υπήρχε μια πέτρινη τριγωνική πλάκα με δύο μεγάλα ανάγλυφα λιοντάρια, που στέκονταν επιβλητικά το ένα αντίκρου στο άλλο. Οι μορφές των λιονταριών μάς προκάλεσαν δέος. Κάποιος δυνατός άρχοντας πρέπει να ζούσε εδώ!».

Νάκου, Ε. (2004). Ταξίδια στην Προϊστορική Ελλάδα. Αθήνα: Κέδρος.

Μυκήνες, Η Πύλη των Λεόντων

Διαβάζουμε την πηγή σε ομάδες και παρατηρούμε την εικόνα.

- ▶ Ποιος μεγάλος πολιτισμός αναπτύσσεται στο τέλος της Εποχής του Χαλκού;
- ▶ Από πού παίρνει το όνομά του;
- ▶ Θυμόμαστε μερικά από τα επιτεύγματα του μυκηναϊκού πολιτισμού;
- ▶ Θα λέγαμε ότι οι Μυκηναίοι είναι ένας λαός ειρηνικός ή κυριαρχικός και φιλοπόλεμος;
- ▶ Πού και πώς χτίζουν τις πόλεις τους;

Ένας σπουδαίος πολιτισμός: ο μυκηναϊκός

Μαθαίνουμε... για την κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού

Τα αρχαιολογικά ευρήματα στις Μυκήνες επιβεβαιώνουν πως ήδη στα 1600 π.Χ. οι Μυκηναίοι είναι ένας πλούσιος και ισχυρός λαός. Με τα πλοία τους διασχίζουν όλη τη Μεσόγειο και ιδρύουν εμπορικούς σταθμούς σε Ανατολή και Δύση.

Τα σπουδαιότερα μυκηναϊκά κέντρα και η εξάπλωση του εμπορίου των Μυκηναίων

Οχυρώνουν τις πόλεις τους με πελώρια τείχη και χτίζουν εντυπωσιακά και μεγαλοπρεπή ανάκτορα. Οι Μυκηναίοι εκτός από τις εμπορικές τους δραστηριότητες οργανώνουν μεγάλες εκστρατείες, όπως αυτή στην Τροία.

■ Η παρακμή:

Λίγο μετά την καταστροφή της Τροίας, γύρω στα 1200 π.Χ., ξεκινά η παρακμή του μυκηναϊκού πολιτισμού. Πολλά μυκηναϊκά κέντρα καταστρέφονται, άλλα ερημώνονται και όσα απομένουν χάνουν την παλιά τους δόξα.

■ Τα αίτια της κατάρρευσης:

Δυστυχώς οι γραπτές πηγές έχουν καταστραφεί και δεν γνωρίζουμε τα ακριβή αίτια της κατάρρευσης του μυκηναϊκού πολιτισμού. Κάποιοι μελετητές αποδίδουν την παρακμή του σπουδαίου αυτού πολιτισμού στους **Δωριείς***. Άλλοι στο **κλείσιμο των εμπορικών δρόμων με την Ανατολή***. Κάποιοι πιστεύουν ότι οφείλεται σε εσωτερικές αναταραχές και άλλοι σε φυσικές καταστροφές, όπως η ξηρασία.

Κλείσιμο εμπορικών δρόμων:

δυσκολίες την περίοδο αυτή αντιμετωπίζουν και άλλοι σπουδαίοι λαοί της Μεσογείου, όπως οι Αιγύπτιοι και οι Χετταίοι. Τα λιμάνια δεν είναι ασφαλή και το εμπόριο στην Ανατολή παρακαμάζει.

Δωριείς:

ελληνικό φύλο που κατέβηκε από τον βορρά και εγκαταστάθηκε στα μυκηναϊκά κέντρα.

Πλήνη πινακίδα γραμμικής γραφής Β' από την Πύλο, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

Οι θησαυροί των Μυκηνών

Η γραφή των Μυκηναίων

Σε κάθε περίπτωση, προς τα τέλη του 11ου αι. π.Χ., οι συνθήκες ζωής στα μυκηναϊκά κέντρα αλλάζουν. Επικρατεί φτώχεια και ανασφάλεια. Οι άνθρωποι επιβιώνουν με δυσκολία και αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τις εστίες τους αναζητώντας καλύτερες συνθήκες ζωής.

► Οι συνέπειες της κατάρρευσης του μυκηναϊκού πολιτισμού:

Η κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού γίνεται σταδιακά. Δημιουργεί ωστόσο μεγάλες αναταραχές στον ελλαδικό χώρο. Οι άλλοτε ισχυροί και πλούσιοι ηγεμόνες χάνουν τη δύναμή τους. Οι άνθρωποι οργανώνονται σε φύλα, ομάδες με χαρακτηριστικό την κοινή καταγωγή. Το εμπόριο σταματά και η οικονομία στηρίζεται στη γεωργία και την κτηνοτροφία. Πλέον οι άνθρωποι καταναλώνουν μόνο τα αγαθά που παράγουν οι ίδιοι στον «οίκο» τους. Η γραφή, την οποία γνωρίζουν λίγοι μόνο γραφείς, ξεχνιέται.

► Τα Σκοτεινά Χρόνια:

Εξαιτίας της έλλειψης γραπτών πηγών, της αναταραχής και της δυσκολίας που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι στην καθημερινή τους ζωή, τα χρόνια που ακολουθούν μετά την κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού ονομάζονται **Σκοτεινά**.

Γνώριζες ότι.....φως στα Σκοτεινά Χρόνια ρίχνουν οι αρχαιολόγοι με τα ευρήματα των ερευνών τους; Και, για να μην φάχνουν στα τυφλά ζητούν βοήθεια από έναν... τυφλό ποιητή, τον Όμηρο. Ο Όμηρος είναι τυχερός: δεν έζησε τη μυκηναϊκή καταστροφή.

Είναι ένας μεταγενέστερος ποιητής. Στα έργα του, όμως, τραγουδά τα κατορθώματα των Μυκηναίων ηρώων, περιγράφει τα ήθη και τα έθιμα και δίνει πληροφορίες για τις πτυχές της καθημερινής ζωής στα μυκηναϊκά κέντρα. Γι' αυτό από πολλούς μελετητές η εποχή αυτή ονομάζεται Ομηρική.

Προτομή του ποιητή Ομήρου, Βρετανικό Μουσείο

μελετώντας τις πηγές

Η κατάρρευση ενός σπουδαίου πολιτισμού

Τα χρόνια που ακολούθησαν μετά την εκστρατεία στην Τροία, σε διάφορες περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας συνέβησαν μεγάλες καταστροφές σε ανάκτορα και συνοικισμούς. Πολλοί μελετητές δέχονται ότι οι καταστροφές αυτές οφείλονται σε επιδρομές Ξένων λαών (...). Άλλοι όμως αποδίδουν αυτές τις καταστροφές σε εσωτερικές συγκρούσεις που δημιουργήθηκαν εξαιτίας της μακροχρόνιας απουσίας των ηγεμόνων από τους τόπους τους και την αποτυχία της εκστρατείας κατά της Τροίας.(...) Άλλοι πάλι (...) υποστηρίζουν ότι η εγκατάλειψη αυτών των περιοχών οφείλεται και σε κλιματικές αλλαγές.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. τ. Α', σελ. 285-286 (διασκευή).

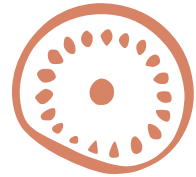
► Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια. Οι μελετητές διατυπώνουν διάφορες θεωρίες για την κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού. Μπορούμε να εντοπίσουμε και να υπογραμμίσουμε με κόκκινο χρώμα τις πιθανές αιτίες της κατάρρευσης του μυκηναϊκού πολιτισμού σύμφωνα με τους μελετητές;

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Συμπληρώνω τα κενά:

Στην Εποχή του Χαλκού αναπτύσσεται ένας σπουδαίος πολιτισμός, ο Οι Μυκηναίοι δραστηριοποιούνται στο και σύντομα εξελίσσονται σε έναν ισχυρό και λαό. Προς το τέλος, όμως, της Εποχής του Χαλκού ο πολιτισμός τους Τα ακριβή αίτια δεν μας είναι γνωστά εξαιτίας της έλλειψης Οι μελετητές κάνουν διάφορες για την κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού.

πλούσιο, υποθέσεις, μυκηναϊκός, εμπόριο, παρακάμζει, γραπτών πηγών

B. Κυκλώνω το σωστό:

Μετά την κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού επικρατεί:

- α. φτώχεια.
- β. ανασφάλεια.
- γ. φτώχεια και ανασφάλεια.

Τα χρόνια που ακολουθούν μετά την κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού ονομάζονται:

- α. Μεσαίωνας.
- β. Σκοτεινά.
- γ. Δεν ισχύει κανένα από τα α και β.

Ο Όμηρος στα έργα του μας δίνει πληροφορίες για:

- α. τα ήθη και τα έθιμα των Μυκηναίων.
- β. τον τρόπο ζωής των Μυκηναίων.
- γ. τα ήθη, τα έθιμα και τον τρόπο ζωής των Μυκηναίων.

Γ. 3-2-1... φύγαμε!

Γράφω:

3 υποθέσεις των μελετητών για τα αίτια της κατάρρευσης του μυκηναϊκού πολιτισμού

2 ονομασίες με τις οποίες είναι γνωστά τα χρόνια που ακολουθούν μετά την κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού

1 λόγο για τον οποίο δεν γνωρίζουμε τα ακριβή αίτια της κατάρρευσης του μυκηναϊκού πολιτισμού

Μετακινήσεις πληθυσμών στην Ελλάδα και στις ακτές της Μικράς Ασίας

Η κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού φέρνει μεγάλη αναστάτωση στον ελλαδικό χώρο και πολλές αλλαγές στη ζωή των ανθρώπων. Κεντρική οργάνωση δεν υπάρχει. Η ζωή οργανώνεται γύρω από τον «οίκο» και οι άνθρωποι στηρίζουν την οικονομία και την επιβίωσή τους στην εκμετάλλευση της γης. Όταν οι συνθήκες δεν είναι ευνοϊκές, αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τον τόπο τους και να εγκατασταθούν σε νέες περιοχές.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ ποια ελληνικά φύλα μετακινούνται,
- ▶ τους λόγους για τους οποίους τα ελληνικά φύλα αφήνουν τα μέρη που κατοικούν,
- ▶ την πορεία που ακολουθούν και τα μέρη στα οποία ιδρύουν αποικίες.

μέσα 11ου-9ος αι. π.Χ.

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια

Ελληνιστικά Χρόνια

ΣΚΟΤΕΙΝΟΙ ΧΡΟΝΟΙ 1200 π.Χ.-1100 π.Χ.
Κατάρρευση μυκηναϊκού πολιτισμού

12ος – 9ος αι. π.Χ. μετακινήσεις πληθυσμών στην Ελλάδα και τις ακτές της Μικράς Ασίας

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Οι συνεχείς μετακινήσεις των πληθυσμών

Στη χώρα που σήμερα αποκαλούμε Ελλάδα οι κάτοικοι μετανάστευαν συχνά. Πολλές φορές αναγκάζονταν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους γιατί πιέζονταν από άλλα φύλα. Ασφάλεια στην ξηρά και στη θάλασσα δεν υπήρχε. Οι άνθρωποι εκμεταλλεύονταν τη γη για να επιβιώσουν. Επειδή οι πόλεις δεν διέθεταν τείχη εξασφάλιζαν μόνο τα αναγκαία.

Δεν μάζευαν πλούτη ούτε καλλιεργούσαν τη γη συστηματικά από φόβο μήπως έρθει κάποιος και τα αρπάξει. Όπου και αν βρίσκονταν εξασφάλιζαν τα αναγκαία και μετανάστευαν χωρίς δεύτερη σκέψη. Τα εύφορα μέρη άλλαζαν πολλές φορές κατοίκους.

Θουκυδίδη Ιστορία. Α', 2 (ελεύθερη απόδοση)

Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και παρατηρούμε το αγγείο.

- ▶ Υπογραμμίζουμε με **κόκκινο χρώμα** λέξεις και φράσεις που δείχνουν τους λόγους της μετακίνησης των ελληνικών φύλων και με **πράσινο χρώμα** τα κριτήρια με τα οποία επιλέγουν τις νέες περιοχές.
- ▶ Γίνονται άραγε οι μετακινήσεις αυτές με τρόπο ειρηνικό;

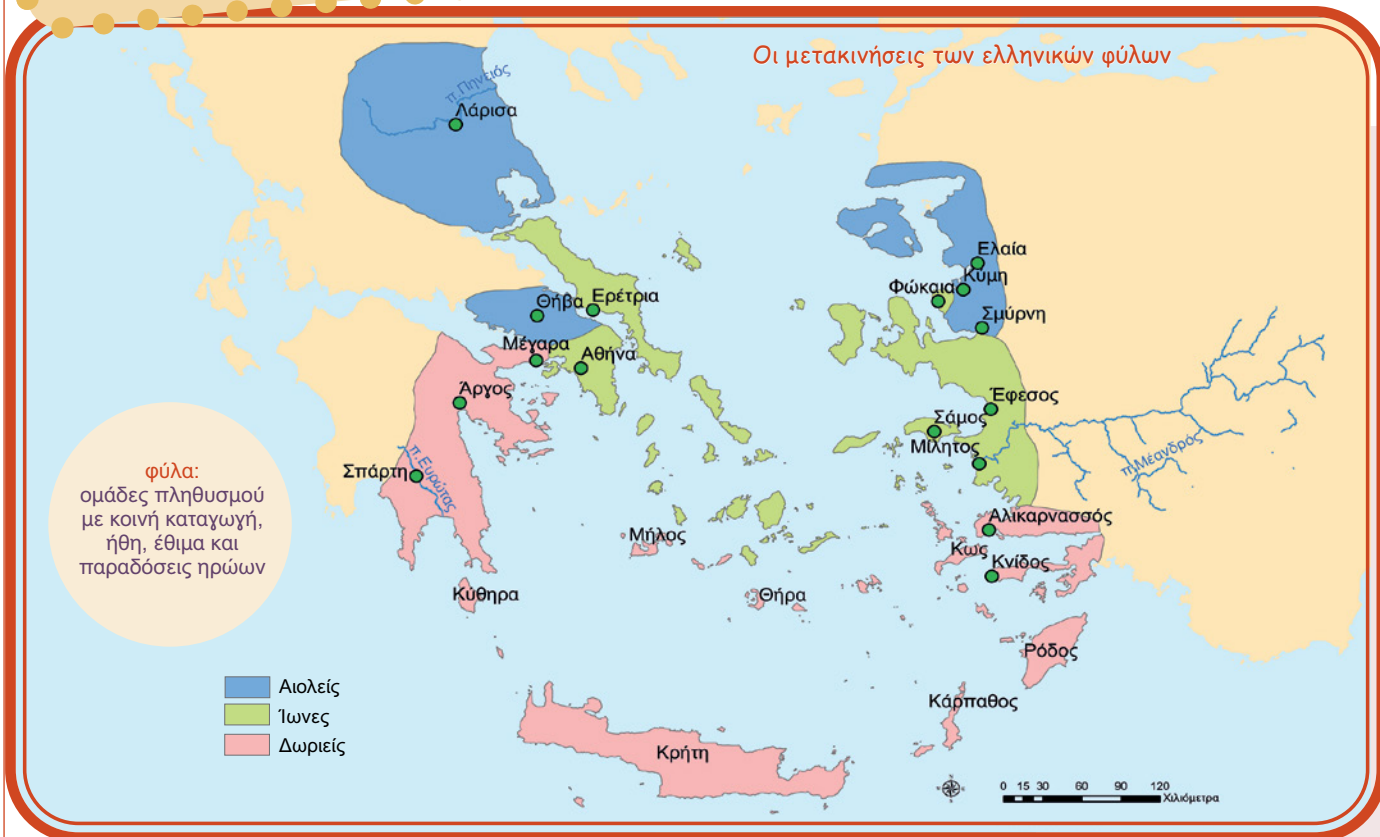
Η μετανάστευση των ελληνικών φύλων στις νέες περιοχές δεν είναι πάντοτε ειρηνική. Γεωμετρικό αγγείο του 8ου αι. π.Χ., Μουσείο Ελευσίνας

Μαθαίνουμε...

για τις μετακινήσεις των πληθυσμών στην Ελλάδα και τις ακτές της Μικράς Ασίας

Την περίοδο αυτή οι μετακινήσεις πληθυσμών είναι συχνές και εξελίσσονται σε διάστημα τριών περίπου αιώνων. Οι άνθρωποι μεταναστεύουν κατά ομάδες. Τα ελληνικά **φύλα*** αφήνουν τα ορεινά και άγονα μέρη της ηπειρωτικής Ελλάδας και κατευθύνονται νότια και ανατολικά σε μέρη πεδινά και παραθαλάσσια όπου το κλίμα είναι ευνοϊκό και η γη εύφορη.

Οι μετακινήσεις των ελληνικών φύλων

Παρατηρούμε τον χάρτη σε ομάδες:

- ▶ Ποια είναι τα κυριότερα ελληνικά φύλα που αναγκάζονται να μεταναστεύσουν;
- ▶ Ποια είναι η πορεία τους και σε ποια μέρη ιδρύουν αποικίες;

Οι **Αιολείς**, με αφετηρία τη Θεσσαλία, μεταναστεύουν αρχικά στα νησιά **Λέσβο** και **Τένεδο**. Έπειτα ιδρύουν αποικίες στη Μικρά Ασία. Η περιοχή της Μικράς Ασίας που αποικίζεται από τους Αιολείς ονομάζεται **Αιολιάδα**.

Οι **Ίωνες** από τη βορειοανατολική Πελοπόννησο, την Αττική και την Εύβοια μετακινούνται προς τα ανατολικά, στη **Σάμο** και τη **Χίο**. Φτάνουν μέχρι τις ακτές της Μικράς Ασίας και ιδρύουν δώδεκα πόλεις. Οι Ίωνες σύντομα κερδίζουν δύναμη και έδαφος, με αποτέλεσμα όλες οι περιοχές της Μικράς Ασίας που αποικίζονται από τα ελληνικά φύλα να αποκαλούνται **Ιωνία**.

Οι **Δωριείς** από την ορεινή περιοχή της Πίνδου κατευθύνονται νότια, στη **Στερεά Ελλάδα** και την **Πελοπόννησο**. Ο πληθυσμός τους αυξάνεται αρκετά και αναγκάζονται, με γέφυρα τα νησιά **Μήλο**, **Θήρα**, **Κρήτη** και στη συνέχεια τη **Ρόδο** και την **Κω**, να αποικίσουν τις **νοτιοδυτικές ακτές της Μικράς Ασίας**.

Παρά την αναστάτωση και τις δυσκολίες, τα ελληνικά φύλα εξαπλώνονται τελικά και στις δύο πλευρές του Αιγαίου. Διατηρούν δεσμούς με την ηπειρωτική Ελλάδα ενώ έρχονται σε επαφή με τους λαούς της Ανατολής, ανταλλάσσοντας συχνά στοιχεία πολιτισμού.

► **Οι αποικίες:**

Προς το τέλος του 9ου αι. π.Χ. τα ελληνικά φύλα εγκαθίστανται μόνιμα πια στις περιοχές αυτές και ιδρύουν αποικίες. Οι αποικίες είναι μικρά φυλετικά κράτη. Αποτελούνται δηλαδή από ανθρώπους με κοινή καταγωγή, ήθη, έθιμα και θρησκεία. Οι άποικοι ασχολούνται αρχικά με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Σύντομα, όμως, εκμεταλλεύονται τη γεωγραφική θέση των αποικιών και καταπιάνονται με το εμπόριο. Οι αποικίες αναπτύσσονται οικονομικά.

ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

Ο λαμπερός ουρανός και το γλυκό κλίμα της Ιωνίας

Συγκριτικά με τα άλλα φύλα, οι Ίωνες έχτισαν τις πόλεις τους στην περιοχή με τον λαμπερότερο ουρανό και το ωραιότερο κλίμα. Οι περιοχές βόρεια της Ιωνίας υπέφεραν από το κρύο και την υγρασία ενώ στα νότια από τη ζέστη και την ξηρασία. Για παράδειγμα οι Αιολείς, κατάφεραν να εγκατασταθούν σε περιοχή πιο εύφορη από τους Ίωνες όμως το κλίμα εκεί δεν ήταν ευχάριστο. Στην περιοχή της Μυκάλης οι Ίωνες ιδρύουν το Πανιώνιο, έναν ιερό χώρο αφιερωμένο στον Ποσειδώνα. Εκεί συγκεντρώνονται όλοι οι Ίωνες και γιορτάζουν τα Πανιώνια.

Ηρόδοτος, Ιστορίαι. Α', 142, 148-149 (διδασκευή)

Άγαλμα του Θουκυδίδη (αριστερά) και του Ηρόδοτου (δεξιά) στο Κοινοβούλιο της Αυστρίας, Βιέννη

Ηρόδοτος & Θουκυδίδης

► **Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και συμπληρώνουμε το δελτίο.**

Συγγραφέας:	Ιδιότητα συγγραφέα:	Τίτλος πηγής:
Η πηγή είναι σύγχρονη ή μεταγενέστερη των γεγονότων που περιγράφει; σύγχρονη ☐ μεταγενέστερη ☐	Απόσπασμα από το έργο:	Αναφέρουμε 3 σημαντικές πληροφορίες που αντλούμε από την πηγή: 1) 2) 3)
Ποια ελληνικά φύλα αναφέρονται στην πηγή;		

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Αντιστοιχίζω:

A

ελληνικά φύλα
μετακινήσεις πληθυσμών
Αιγαίο Πέλαγος
Μικρά Ασία
άποικοι
αποικίες

B

φυλετικά κράτη
Ίωνες, Αιολείς και Δωριείς
μετανάστευση
νησιά
ακτές/παράλια
μετανάστες

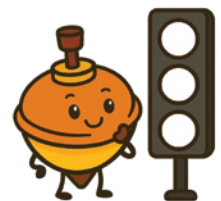
B. Σωστό ή Λάθος;

- ▶ Τα ελληνικά φύλα μετακινούνται από την περιοχή της Μικράς Ασίας προς τον ελληνικό χώρο. Σ Λ
- ▶ Οι νέες περιοχές ονομάζονται αποικίες και οι κάτοικοί τους άποικοι. Σ Λ
- ▶ Η περιοχή της Μικράς Ασίας που ιδρύουν τις αποικίες τους οι Αιολείς ονομάζεται Αιολίδα. Σ Λ
- ▶ Οι Δωριείς φτάνουν στην Μικρά Ασία και ιδρύουν την Ιωνία. Σ Λ

Αναδιατυπώνω σωστά κάθε λανθασμένη πρόταση **εδώ**:

Γ. Γκάζι - Φρένο - Στοπ!

- Αν έχω συγκεντρώσει **8-10** σωστές απαντήσεις στις παραπάνω δραστηριότητες, χρωματίζω το φανάρι με **πράσινο χρώμα**, πατάω γκάζι και προχωρώ!
- Αν έχω συγκεντρώσει **5-7** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **πορτοκαλί**. Βρίσκω στο κείμενο και υπογραμμίζω τις πληροφορίες που ξεχνώ.
- Αν έχω συγκεντρώσει **λιγότερες από 5** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **κόκκινο**. Τι με δυσκολεύει; Έχω απορίες;

Τις σημειώνω εδώ

Η επανεμφάνιση της γραφής: η ομηρική ποίηση, η θρησκεία και η τέχνη των Ελλήνων

Στα τέλη του 9ου π.Χ., οι μετακινήσεις των ελληνικών φύλων σταματούν. Σε κλίμα ηρεμίας και σταθερότητας οι Έλληνες οργανώνουν τη ζωή τους και έρχονται σε επαφή με τους λαούς της Ανατολής. Στις νέες τους πατρίδες οι Έλληνες φέρνουν τη θρησκεία, τους μύθους και τις παραδόσεις τους και διαμορφώνουν την ταυτότητά τους. Μέσα σε αυτό το κλίμα γεννιούνται τα έπη του Ομήρου, η γραφή κάνει την εμφάνισή της ξανά και η τέχνη ανανεώνεται.

τέλη 9ου-αρχές 8ου αι. π.Χ.

Γεωμετρικά Χρόνια

Ομηρική Εποχή

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια

Ελληνιστικά Χρόνια

Η κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού και η Ομηρική Εποχή

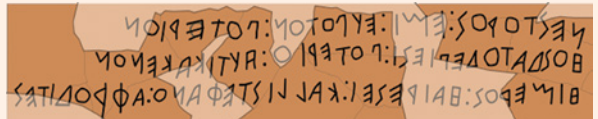
τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Παρατηρούμε το αγγείο σε ομάδες και απαντάμε στα ερωτήματα.

- ▶ Πώς είναι διακοσμημένο το αγγείο; Ποια γεωμετρικά σχήματα αναγνωρίζουμε; Δικαιολογείται ο χαρακτηρισμός *Γεωμετρική εποχή* για την τέχνη της περιόδου που μελετάμε;
- ▶ Μπορούμε εύκολα να διαβάσουμε την επιγραφή του αγγείου; Βάζουμε ένα καθρεφτάκι και προσπαθούμε ξανά!
- ▶ Τι παρατηρούμε για τον τρόπο γραφής των Γεωμετρικών Χρόνων;
- ▶ Εντοπίζουμε και αντιγράφουμε τις λέξεις “Νέστορα” και “ποτήρι”.
- ▶ Εντοπίζουμε και άλλες γνώριμες λέξεις. Τι σημαίνουν;
- ▶ Ποιες πληροφορίες μάς δίνει η επιγραφή για τη θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων;

Η κούπα του Νέστορα, 730 π.Χ.-725 π.Χ.
Αρχαιολογικό Μουσείο Πιθηκουσών, Ιταλία

Του Νέστορα είμαι το όμορφο ποτήρι κι όποιος από εμένα πει αμέσως θα κυριευθεί από την επιθυμία για την ομορφοστεφανωμένη Αφροδίτη

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ για το νέο σύστημα γραφής που δημιουργούν οι άνθρωποι αυτή την εποχή,
- ▶ για τη θρησκεία τους,
- ▶ για τα δύο μεγάλα έργα του Ομήρου, την *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια*,
- ▶ για τη μορφή που είχαν τα έργα τέχνης τους.

Μαθαίνουμε για...

την επανεμφάνιση της γραφής:
την ομηρική ποίηση, τη
θρησκεία και την τέχνη των
Ελλήνων

Γνώριζες ότι...

το όνομα του πρώτου γράμματος του ελληνικού αλφάβητου, του Άλφα, προέρχεται από τη φοινικική λέξη *άλεφ* που σημαίνει *βόδι*. Η ονομασία αυτή δεν επιλέχθηκε τυχαία, το σύμβολο μοιάζει πολύ με το κεφάλι ενός βοδιού. Όλες σχεδόν οι ονομασίες των γραμμάτων έρχονται από φοινικικές λέξεις, γι' αυτό και μένουν άκλιτες.

► Η γραφή:

Οι Ίωνες έρχονται σύντομα σε επαφή με τους *Φοίνικες**, έναν λαό της ανατολής. Αναπτύσσουν εμπορικές σχέσεις και δανείζονται ένα σημαντικό στοιχείο πολιτισμού, το αλφάβητο. Το φοινικικό αλφάβητο προσαρμόζεται στις ανάγκες της ελληνικής γλώσσας με την προσθήκη φωνηέντων. Κάθε ήχος αποτυπώνεται πλέον με ένα σύμβολο.

Ο νέος αυτός τρόπος γραφής είναι εύκολος και χρησιμοποιείται από περισσότερους ανθρώπους.

Φοίνικες:
λαός που ζει ήδη από τα προϊστορικά χρόνια στη Φοινίκη, περιοχή της νοτιοανατολικής Μεσογείου ανάμεσα στη Συρία και την Παλαιστίνη, στο σημερινό Λίβανο

Αιγυπτιακό Ιερογλυφικό κεφαλή βοδιού	Πρωτοσιναϊτικό aleph	Φοινικικό aleph	Ελληνικό Άλφα

Η εξέλιξη του Άλφα

► Τα έπη του Ομήρου:

Τα κατορθώματα των ηρώων μένουν ζωντανά στη μνήμη των ανθρώπων. Οι *αιιδοί** τα κάνουν τραγούδια και αργότερα οι *ραψωδοί** τα απαγγέλουν σε μεγάλες γιορτές διασκεδάζοντας τους ανθρώπους. Ο Όμηρος, ο μεγάλος ποιητής της εποχής, δημιουργεί δύο *έπη**, την *Ιλιάδα* και την *Οδύσεια*. Βασικό θέμα της *Ιλιάδας* είναι ο Τρωικός Πόλεμος και της *Οδύσειας* οι περιπέτειες του Οδυσσέα μέχρι να επιστρέψει στην πατρίδα του, την Ιθάκη. Τα έπη του Ομήρου έχουν μεγάλη λογοτεχνική αλλά και ιστορική αξία. Από αυτά αντλούμε πληροφορίες τόσο για τον μυκηναϊκό πολιτισμό αλλά και για τα χρόνια που ακολούθησαν μετά την κατάρρευσή του. Γι' αυτό η εποχή από την κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού μέχρι και τον Όμηρο ονομάζεται Ομηρική.

Ζαν Ωγκύστ Ντομινίκ Ινγκρέ (1827).
Η αποθέωση του Ομήρου, Μουσείο του Λούβρου, Παρίσι

αιιδοί:
οι ποιητές που συνθέτουν ποιήματα προφορικά και τα τραγουδούν με τη βοήθεια της λύρας

έπη:
πολύστιχα ποιήματα που αφηγούνται τα κατορθώματα ηρώων

ραψωδοί:
απαγγέλουν ποιήματα χωρίς τη συνοδεία της λύρας

Η αποθέωση του Ομήρου

Η Οινοχόη του Διπύλου, 740 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας

Μία κανάτα που μιλά!

► Η θρησκεία των Ελλήνων:

Στο παρελθόν κάθε περιοχή τιμούσε τους δικούς της θεούς και ήρωες. Στα έπη του Ομήρου γίνεται λόγος για τους δώδεκα θεούς των Ελλήνων. Ζουν στον Όλυμπο, τρώνε αμβροσία, πίνουν νέκταρ και έχουν ανθρώπινα χαρακτηριστικά. Προς τιμήν τους ιδρύονται πανελλήνια ιερά. Οι Δελφοί, η Δήλος, η Ολυμπία είναι μερικά από αυτά.

► Η τέχνη:

Στη γλυπτική τέχνη τα έργα είναι μικρά και άτεχνα. Στην αρχιτεκτονική από την άλλη χτίζονται μνημειώδη οικοδομήματα που σχετίζονται με τη λατρεία των θεών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο ναός της Ήρας στη Σάμο. Τα αγγεία είναι το σπουδαιότερο δείγμα της τέχνης. Διακοσμούνται με γραμμές, κύκλους, ημικύκλια και κάθε λογής γεωμετρικά σχήματα. Σταδιακά κάνουν την εμφάνισή τους μορφές ζώων και παραστάσεις από τη μυθολογία. Χάρη στη διακόσμηση των αγγείων η εποχή ονομάζεται Γεωμετρική.

ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ
ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

Οι Έλληνες μαθητές των Φοινίκων

Οι Φοίνικες (...) δίδαξαν στους Έλληνες κι άλλες πολλές γνώσεις και προπάντων τα γράμματα, που, όπως νομίζω, ήταν άγνωστα ως τότε στους Έλληνες. (...) Λοιπόν εκείνο τον καιρό η ελληνική φυλή που (...) χειτόνευε μ' αυτούς, ήταν οι Ίωνες, κι αυτοί πήραν ως μαθητές τα γράμματα από τους Φοίνικες, κι αφού άλλαξαν ελαφρά τη μορφή τους, τα χρησιμοποιούσαν και τους έδωσαν όνομα· δίκαια λοιπόν το αλφάβητο ονομάστηκε «φοινικικό» μια και οι Φοίνικες το έφεραν στην Ελλάδα.

Ηρόδοτος, Ιστορίαι. Ε' 58 (μετ. Η. Σπυρόπουλος). Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη (διασκευή)

► Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και συμπληρώνουμε το δελτίο.

Συγγραφέας:

.....

Ιδιότητα συγγραφέα:

.....

Τίτλος πηγής:

.....

Ποιο είναι το θέμα της πηγής;

.....

.....

Η πηγή είναι σύγχρονη ή μεταγενέστερη των γεγονότων που περιγράφει; σύγχρονη μεταγενέστερη

Αναφέρουμε 3 σημαντικές πληροφορίες που αντλούμε από την πηγή:

1

2

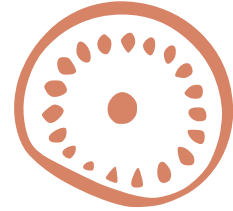
3

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Συμπληρώνω τα κενά:

Οι μετακινήσεις σταματούν και Έλληνες εγκαθίστανται μόνιμα στις νέες τους Οργανώνουν τη ζωή τους και διαμορφώνουν την τους. Αποκτούν εμπορικές σχέσεις με τους και δανείζονται το αλφάβητο. Η εμφανίζεται ξανά και η ανανεώνεται. Στα έπη του Όμηρου διαμορφώνεται η των Ελλήνων και ιδρύονται πανελλήνια Το σημαντικότερο δείγμα τέχνης είναι τα που διακοσμούνται με όμορφα γεωμετρικά σχήματα. Γι' αυτό και η εποχή ονομάζεται

Γεωμετρική, αποικίες, Φοίνικες, ταυτότητα, τέχνη, θρησκεία, γραφή, αγγεία, ιερά

B. Κυκλώνω το σωστό:

Οι δώδεκα θεοί των Ελλήνων:

- α. κατοικούν στον Όλυμπο.
- β. έχουν ανθρώπινα χαρακτηριστικά.
- γ. Ισχύουν και τα δύο.

Οι Έλληνες προσαρμόζουν το φοινικικό αλφάβητο στη γλώσσα τους προσθέτοντας:

- α. φωνήεντα.
- β. σύμφωνα.
- γ. σημεία στίξης και τόνων.

Η πιο χαρακτηριστική τέχνη της Γεωμετρικής περιόδου είναι:

- α. η γλυπτική.
- β. η αγγειογραφία.
- γ. η αρχιτεκτονική.

Γ. Συμπληρώνω τον πίνακα:

- ▶ Υπάρχουν πληροφορίες στο σημερινό μάθημα που γνώριζα ήδη;
- ▶ Ποιες καινούριες πληροφορίες έμαθα;
- ▶ Ποιο θέμα κίνησε την περιέργειά μου και θα ήθελα να διερευνήσω περισσότερο;

Γνώριζα...	Έμαθα...	Θέλω να διερευνήσω περισσότερο...

Στις αρχές του 8ου αι. π.Χ. τα μικρά χωριά, που βρίσκονται διάσπαρτα στον ελληνικό χώρο, ενώνονται και δημιουργούν αυτόνομες πόλεις, τις πόλεις-κράτη. Πόλεις-κράτη δημιουργούνται σε διάφορα μέρη της Ελλάδας. Κάθε πόλη-κράτος παίρνει το όνομά της από τον τόπο εγκατάστασης και έχει το δικό της πολίτευμα. Παρά τις διαφορές που προκύπτουν από τον τρόπο ζωής, οι Έλληνες αισθάνονται ενωμένοι χάρη στην κοινή καταγωγή, τη γλώσσα και τη θρησκεία.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ την έννοια της πόλης-κράτους,
- ▶ τον τρόπο οργάνωσής της, τους νόμους της και τον ρόλο των πολιτών της,
- ▶ τη σχέση των πόλεων-κρατών μεταξύ τους,
- ▶ τους δεσμούς που ενώνουν τους Έλληνες.

8^{ος} – 5^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια

8ος αι. π.Χ. δημιουργία των πόλεων-κρατών

Τα Αρχαϊκά Χρόνια, Αθήνα και Σπάρτη

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Παρατηρούμε τον χάρτη χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και φτιάχνουμε έναν κατάλογο με τις πόλεις-κράτη της Ελλάδας στα Αρχαϊκά Χρόνια.

Σημειώνουμε με **μπλε χρώμα** τις παραθαλάσσιες πόλεις και με **καφέ χρώμα** τις ηπειρωτικές (αυτές δηλαδή που βρίσκονται μακριά από τη θάλασσα).

- ▶ Ποιες άραγε είναι οι ασχολίες των κατοίκων τους;

.....

.....

.....

.....

Οι πόλεις-κράτη που αναπτύσσονται στον ελλαδικό χώρο κατά τα Αρχαϊκά Χρόνια. Κάθε πόλη-κράτος παίρνει το όνομά της από την περιοχή στην οποία δημιουργείται.

Μαθαίνουμε... για την πόλη-κράτος

Η οργάνωση
της πόλης-
κράτους

πόλη-κράτος:
οργανωμένη πολιτεία
που περιορίζεται
σε μία και μόνο πόλη,
αναφέρεται συνήθως
στις αρχαίες
ελληνικές πόλεις

Κάθε πόλη ένα ανεξάρτητο κράτος:

Στις αρχές του 8ου αι. π.Χ. η Ελλάδα δεν είναι ένα ενιαίο κράτος όπως σήμερα. Είναι χωρισμένη σε μικρότερες ή μεγαλύτερες **πόλεις-κράτη***. Πόλεις-κράτη δημιουργούνται σε διάφορα μέρη της Ελλάδας. Κάθε πόλη-κράτος διατηρεί την αυτονομία και την ανεξαρτησία της. Έχει το δικό της πολίτευμα, δηλαδή, τους δικούς της άρχοντες και τους δικούς της νόμους. Διαθέτει το δικό της νόμισμα και τον δικό της στρατό.

Ο χώρος:

Κέντρο της πόλης-κράτους είναι η **ακρόπολη***, που βρίσκεται στο ψηλότερο σημείο της περιοχής. Μέσα στην ακρόπολη βρίσκονται τα δημόσια κτήρια και οι ναοί των θεών. Γύρω από την ακρόπολη, στο **άστυ*** και την αγορά, υπάρχουν οι κατοικίες των πολιτών και διάφορα εργαστήρια, όπου τεχνίτες εργάζονται για να καλύψουν τις ανάγκες της πόλης τους. Η περιοχή αυτή προστατεύεται από ψηλά τείχη. Έξω από τα τείχη, στην ύπαιθρο, υπάρχουν μικροί **αγροτικοί οικισμοί*** και κτήματα. Εκεί μένουν οι πολίτες που ασχολούνται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία.

ακρόπολη:
το ψηλότερο
σημείο
μιας πόλης

Οι πόλεις-κράτη προστατεύονται από διπλά τείχη. Η πρώτη σειρά τειχών προστατεύει το άστυ ενώ η δεύτερη τα δημόσια κτήρια και τους ναούς των θεών. Σε περίοδο πολέμου οι πολίτες για την προστασία τους καταφεύγουν πίσω από τα τείχη της πόλης.

άστυ:
η περιοχή της
πόλης
που διαχωρίζεται
από την ύπαιθρο
με τείχη

αγροτικοί οικισμοί:
το σύνολο
των αγροτικών
κατοικιών έξω από
το άστυ της πόλης

Οι πολίτες και ο ρόλος τους στην πόλη-κράτος:

Στην πόλη-κράτος οι πολίτες έχουν ενεργό ρόλο.

Συμμετέχουν στη λήψη των σημαντικών για την πόλη τους αποφάσεων και φροντίζουν για την ασφάλειά της. Υπερασπίζονται την πόλη τους από εξωτερικούς κινδύνους και συγκροτούν τον στρατό. Κάθε πολίτης καλύπτει με δικά του έξοδα την πανοπλία του.

Οι σχέσεις πόλεων-κρατών:

Κάθε πόλη-κράτος έχει τον δικό της τρόπο ζωής και οι πολίτες φροντίζουν αποκλειστικά για την ασφάλεια και την πρόοδο της πόλης τους. Έτσι, αρκετές φορές οι σχέσεις των πόλεων γίνονται ανταγωνιστικές ή εχθρικές. Φαίνεται, ωστόσο, πως παρά τις διαφορές τους οι Έλληνες αισθάνονται ότι η κοινή καταγωγή, η γλώσσα και η θρησκεία είναι οι δεσμοί που τους κρατούν ενωμένους. Με κάθε ευκαιρία συναντώνται στα πανελλήνια ιερά και ταμνεία, ενώ συμμετέχουν σε θρησκευτικές γιορτές και αγώνες. Στους μεγαλύτερους αγώνες της εποχής, τους Ολυμπιακούς, επικρατεί εκειχειρία. Σταματά, δηλαδή, κάθε εχθροπραξία.

Το ιερό του Απόλλωνα
στους Δελφούς

Ο ιερός χώρος των
Δελφών αποτελεί
το σημαντικότερο
θρησκευτικό κέντρο
των Αρχαϊκών Χρόνων.
Σύμφωνα με την
παράδοση εκεί βρίσκεται
το κέντρο του κόσμου,
ο «ομφαλός» της γης.
Η λατρεία του θεού
Απόλλωνα κυριαρχεί ενώ
στον χώρο λειτουργεί και
ένα σπουδαίο μαντείο.
Στην Πυθία προστρέχουν
όσοι επιθυμούν να λάβουν
μια θεόσταλη συμβουλή,
άνθρωποι απλοί
αλλά και πολιτικοί
αρχηγοί, Έλληνες και
ξένοι.

Ο ομφαλός
της γης

μελετώντας τις πηγές

Οι δεσμοί που ενώνουν τους Έλληνες

...στις φλέβες των Ελλήνων κυλά το ίδιο αίμα, μιλούν την ίδια γλώσσα,
πιστεύουν στους ίδιους θεούς και συνηθίζουν να εκφράζουν τη λατρεία
τους στα ίδια θρησκευτικά κέντρα και με τον ίδιο τρόπο.

Ηρόδοτος, Ιστορίαι, 8.144.2 (μετάφραση και ελεύθερη απόδοση από τη συγγραφική ομάδα)

**Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και συμπληρώνουμε το παζλ
των Ελλήνων της αρχαϊκής περιόδου.**

Από πού
κατάγονται;

Ποια γλώσσα
μιλούν;

Ποιους θεούς
λατρεύουν;

Σε τι διαφέρουν;

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Συμπληρώνω τα κενά:

Στις αρχές του 8ου αι. π.Χ. οι μικρές κοινότητες που βρίσκονται διάσπαρτες στον ελλαδικό χώρο ενώνονται και δημιουργούν τις Οι πόλεις κράτη έχουν το δικό τους, δηλαδή τους δικούς τους άρχοντες και νόμους. Διαθέτουν, επίσης, το δικό τους Οι πολίτες φροντίζουν για την της πόλης και την εξασφάλιση των αναγκαίων αγαθών για την επιβίωσή τους. Παρότι ο τρόπος ζωής ήταν διαφορετικός από πόλη σε πόλη, οι Έλληνες αισθάνονται ενωμένοι χάρη στην κοινή καταγωγή, τη και τη θρησκεία.

γλώσσα,
πόλεις-κράτη,
ασφάλεια,
στρατό,
πολίτευμα

B. Αντιστοιχίζω:

A

ακρόπολη
άστυ
ύπαιθρος
τείχη

B

κατοικίες, αγορά και εργαστήρια
αγροτικοί οικισμοί και κτήματα
δημόσια κτήρια και ιερά
προστατεύουν την ακρόπολη και το άστυ

Γ. 3-2-1... φύγαμε!

Ονομάζω:

3 δεσμούς
που ενώνουν
τους Έλληνες

2 χαρακτηριστικά
της πόλης-κράτους
που την καθιστούν
αυτόνομη

1 αθλητική διοργάνωση
στην οποία συμμετέχουν όλοι
οι Έλληνες των Αρχαϊκών Χρόνων

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ τις αιτίες που οδήγησαν στον ελληνικό αποικισμό, τον τρόπο με τον οποίο έγιναν αυτές οι μετακινήσεις και τη σημασία τους,
- ▶ τις νέες αποικίες και τα μέρη στα οποία εγκαταστάθηκαν οι Έλληνες,
- ▶ τη σχέση των αποίκων με τη μητρόπολη και τους γηγενείς (δηλαδή του ντόπιους) πληθυσμούς,
- ▶ τους πανελλήνιους αγώνες ως σημείο συνάντησης των Ελλήνων.

Ο πληθυσμός στις πόλεις - κράτη σύντομα αυξάνεται. Οι συνθήκες ζωής δεν είναι πλέον ιδανικές. Από τα μέσα του 8ου έως το τέλος του 6ου αι. π.Χ. κάτοικοι από διάφορες περιοχές του ελλαδικού χώρου αναζητούν νέους τόπους για να ζήσουν άνετα και ειρηνικά. Οι μετακινήσεις γίνονται αυτή τη φορά οργανωμένα και οι Έλληνες ιδρύουν αποικίες σε όλη τη Μεσόγειο και τον Εύξεινο Πόντο.

8^{ος} – 5^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά
Χρόνια

Αρχαϊκά
Χρόνια

Κλασικά
Χρόνια

Ελληνιστικά
Χρόνια

8ος αι. π.Χ. δημιουργία
των πόλεων-κρατών

μέσα 8ου αι. π.Χ.- τέλος 6ου
αι. π.Χ. Ελληνικός Αποικισμός

τα ερωτήματα και
οι υποθέσεις μας

Οι Έλληνες εξαπλώνονται στη Μεσόγειο και τον Εύξεινο Πόντο

Η στροφή προς τη θάλασσα και ο Ελληνικός Αποικισμός του 8ου, 7ου και 6ου αι. π.Χ. ήταν που έφεραν τους Έλληνες στη Μικρά Ασία, την Κεντρική και Νότια Ιταλία, τη Σικελία, τον Εύξεινο Πόντο, την ανατολική Ισπανία, τη νότια Γαλλία, τη βόρεια Αφρική και έπλασαν έναν λαό δυναμικό και τολμηρό.

Μαρία Ευθυμίου (2017), Μόνο λίγα χιλιόμετρα. Ιστορίες για την Ιστορία σε συνεργασία με τον Μάκη Προβατά. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

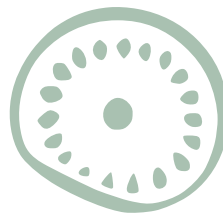
**Διαβάζουμε την πηγή και παρατηρούμε
το αγγείο σε ομάδες:**

- ▶ Σε ποιες περιοχές ιδρύουν τις νέες τους αποικίες οι Έλληνες; Πώς ταξιδεύουν μέχρι εκεί;
- ▶ Ποιοι είναι άραγε οι λόγοι που τους αναγκάζουν να μεταναστεύσουν και τι αναζητούν στις νέες πατρίδες;
- ▶ Σε ποια άλλη ιστορική περίοδο έχουμε δει να γίνονται μετακινήσεις πληθυσμών; Ουμώμαστε σε ποια μέρη εγκαταστάθηκαν τότε οι άνθρωποι και για ποιο λόγο έγιναν αυτές οι μετακινήσεις;

Ελληνικό εμπορικό ιστιοφόρο πλοίο από το εσωτερικό μελανόμορφου αγγείου που βρέθηκε στο Σερβετέρι της Κάτω Ιταλίας, 520 π.Χ., Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας

Μαθαίνουμε για... τον Ελληνικό Αποικισμό

οικιστής:
αρχηγός των αποίκων
και ιδρυτής της
αποικίας, συνήθως
ευγενικής καταγωγής

► Οι αιτίες του ελληνικού αποικισμού

Από τα μέσα του 8ου έως και το τέλος του 6ου αι. π.Χ. κάτοικοι από διάφορες περιοχές του ελλαδικού χώρου φεύγουν από τις πόλεις τους και αναζητούν νέους τόπους κατοικίας. Οι λόγοι που οδηγούν στις μετακινήσεις αυτές ποικίλουν:

- ◆ Τα αγαθά που προσφέρει η γη δεν επαρκούν για να θρέψουν τον πληθυσμό, που ολοένα αυξάνεται.
- ◆ Η ανάγκη για πρώτες ύλες και μέταλλα όπως το ασήμι και ο χρυσός είναι μεγάλη.
- ◆ Οι άνθρωποι αναζητούν ελεύθερη γόνιμη γη και καλύτερες συνθήκες ζωής.

► Με ποιον τρόπο μετακινούνται αυτή τη φορά οι Έλληνες;

Οι μετακινήσεις στα Αρχαϊκά Χρόνια γίνονται οργανωμένα και με την υποστήριξη της **μητρόπολης***. Οι **άποικοι*** προτού μπουν στα καράβια για τη νέα τους πατρίδα ορίζουν έναν αρχηγό, τον **οικιστή***, και συμβουλεύονται το μαντείο. Η αναχώρηση από τη μητρόπολη γίνεται με επίσημη τελετή, όπου παραδίδεται στον οικιστή το **ιερό πυρ***.

Μαντεία και
χρησμοί

μητρόπολη:
η μητέρα
πόλη
και αφετηρία
των αποίκων

άποικοι:
οι κάτοικοι των
αποικιών, των
νέων περιοχών
εγκατάστασης.

ιερό πυρ:
η ιερή φλόγα
που μεταφέρεται
στον βωμό
της αποικίας

Η Πυθία, απεικόνιση από κρατήρα μεταγενέστερης εποχής, που βρέθηκε στην Κάτω Ιταλία. Βρετανικό Μουσείο

Οι αποικίες

Οι νέες περιοχές ονομάζονται **αποικίες***. Κατά τη διάρκεια των Αρχαϊκών Χρόνων οι Έλληνες εξαπλώνονται αρκετά. Ελληνικές αποικίες ιδρύονται στην Κάτω Ιταλία και τη Σικελία, στις νότιες ακτές της σημερινής Γαλλίας και Ισπανίας, τον Εύξεινο Πόντο και την Κυρηναϊκή, τη σημερινή Λιβύη.

Οι νέες ελληνικές αποικίες και η εξάπλωση των Ελλήνων στη Μεσόγειο και τον Εύξεινο πόντο.

Η ζωή στις αποικίες

Οι άποικοι φέρνουν στους νέους τόπους τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις τους. Οργανώνουν τη ζωή τους με τα πρότυπα της μητρόπολης και διατηρούν τις συνήθειές τους. Οι δεσμοί της αποικίας με τη μητρόπολη παραμένουν ισχυροί και σε περιόδους εχθροπραξιών υποστηρίζει η μία την άλλη.

Οι άποικοι όμως, έρχονται σε επαφή και με τον ντόπιο πληθυσμό. Ανταλλάσσουν στοιχεία πολιτισμού και αναπτύσσουν τις τέχνες και τα γράμματα. Μεγάλη ανάπτυξη γνωρίζει και το εμπόριο. Για να διευκολύνονται μάλιστα οι εμπορικές συναλλαγές, οι αποικίες κόβουν τα δικά τους νομίσματα.

Καλλιτεχνική απεικόνιση του Ναού της Ήρας στον Ακράγαντα της Σικελίας

Συζητάμε σε ομάδες

Πώς δικαιολογούμε την ύπαρξη αρχαίων ελληνικών ναών στη Σικελία και γιατί άραγε στο νόμισμα του Κρότωνα της Ιταλίας απεικονίζεται ένας τρίποδας;

Στατήρας από τον Κρότωνα της Ιταλίας, τέλη 6ου αι. π.Χ., από τη νομισματική συλλογή των Κρατικών Μουσείων του Βερολίνου

► Οι πανελλήνιοι αγώνες και οι θρησκευτικές γιορτές, τόπος συνάντησης των Ελλήνων:

Οι άποικοι δεν ξεχνούν την καταγωγή τους. Στέλνουν αντιπροσώπους στις μεγάλες θρησκευτικές γιορτές και τους Ολυμπιακούς αγώνες. Οι Ολυμπιακοί αγώνες διεξάγονται κάθε τέσσερα χρόνια και συμμετέχουν αθλητές από όλον τον ελληνικό κόσμο.

Αναζητούμε πληροφορίες για τους Ολυμπιακούς αγώνες.

Η Καλλιπάτειρα

Το στάδιο της Αρχαίας Ολυμπίας

μελετώντας τις πηγές

Οι Έλληνες στην χώρα των... Βουδίνων!

Οι Βουδίνοι είναι κάτοικοι του Εύξεινου Πόντου. Στη χώρα τους έχει χτιστεί πόλη με το όνομα Γελωνός. Οι Γελωνοί στην καταγωγή είναι Έλληνες και έχουν χτίσει στην πόλη ναούς με αγάλματα και βωμούς, όπως συνηθίζεται στην Ελλάδα. Κάθε τρία χρόνια διοργανώνουν τα **Διονύσια*** και είναι μνημένοι στα **βακχικά μυστήρια***, ενώ η γλώσσα που μιλούν είναι ανάμεικτη, σκυθοελληνική. Τη γλώσσα αυτή δεν τη μιλούν οι Βουδίνοι. Αλλά και στον τρόπο ζωής διαφέρουν οι Βουδίνοι από τους Γελωνούς. Οι Βουδίνοι είναι **νομάδες***, ενώ οι Γελωνοί καλλιεργούν τη γη.

Στράβων, Γεωγραφικά, 4.108.1-4.109.1 (μετάφραση και ελεύθερη απόδοση από τη συγγραφική ομάδα)

Διονύσια και βακχικά μυστήρια:
γιορτές και τελετές αφιερωμένες στον θεό Διόνυσο

νομάδες:
κτηνοτρόφοι που κινούνται από μέρος σε μέρος ώστε να εξασφαλίζουν τροφή για τα κοπάδια τους

Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και:

► Αντιστοιχίζουμε!

A

Βουδίνοι
Γελωνός
Γελωνοί

B

ο ντόπιος πληθυσμός
αποικία των Ελλήνων στον Εύξεινο Πόντο
Έλληνες άποικοι
νομάδες
καλλιεργητές

► Υπογραμμίζουμε **με μπλε χρώμα** τα **στοιχεία του πολιτισμού** που φέρνουν στην νέα τους πατρίδα οι Έλληνες άποικοι.

► Υπογραμμίζουμε **με κόκκινο χρώμα** τα **σημεία στα οποία διαφέρουν οι Έλληνες άποικοι από τον ντόπιο πληθυσμό.**

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Συμπληρώνω τα κενά:

Κατά τα Αρχαϊκά Χρόνια παρατηρούνται ξανά μετακινήσεις κατοίκων από διάφορες περιοχές του ελλαδικού χώρου. Οι μετακινήσεις αυτή τη φορά γίνονται Η ορίζει τον αρχηγό που ονομάζεται Ο αρχηγός φροντίζει να συμβουλευτεί το και να μεταφέρει το στον νέο τόπο. Η αποχώρηση από τη μητρόπολη γίνεται με επίσημη Οι διατηρούν ισχυρούς δεσμούς με τις μητροπόλεις.

ιερό πυρ,
μητρόπολη,
οργανωμένα,
μαντείο, οικιστής,
τελετή, αποικίες

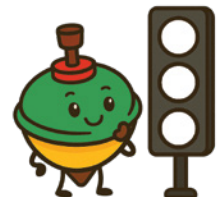
B. Συμπληρώνω Λ για τους λόγους και Α για τα αποτελέσματα του ελληνικού αποικισμού κατά τα Αρχαϊκά Χρόνια:

- ▶ Τα αγαθά που παράγει η γη δεν επαρκούν για να θρέψουν τον συνεχώς αυξανόμενο πληθυσμό.
- ▶ Με την ίδρυση αποικιών στις παραθαλάσσιες περιοχές της Μεσογείου και του Εύξεινου Πόντου οι Έλληνες κυριαρχούν στο εμπόριο.
- ▶ Οι άνθρωποι αναζητούν πρώτες ύλες και μέταλλα.
- ▶ Η βιοτεχνία ακμάζει.
- ▶ Οι άνθρωποι αναζητούν καλύτερες συνθήκες ζωής.
- ▶ Η επαφή με τον ντόπιο πληθυσμό φέρνει ανάπτυξη στις τέχνες και τα γράμματα

Γ. Γκάζι - Φρένο - Στοπ!

- Αν έχω συγκεντρώσει **8-10** σωστές απαντήσεις στις παραπάνω δραστηριότητες, χρωματίζω το φανάρι με **πράσινο χρώμα**, πατάω γκάζι και προχωρώ!
- Αν έχω συγκεντρώσει **5-7** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **πορτοκαλί**. Βρίσκω στο κείμενο και υπογραμμίζω τις πληροφορίες που ξεχνώ.
- Αν έχω συγκεντρώσει **λιγότερες από 5** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **κόκκινο**. Τι με δυσκολεύει; Έχω απορίες;

Τις σημειώνω εδώ

Τα πολιτεύματα στην αρχαϊκή Ελλάδα

Κάθε πόλη-κράτος έχει το δικό της πολίτευμα, έναν τρόπο διακυβέρνησης στον οποίο συμφωνούν οι πολίτες, ώστε να εξασφαλίσουν την καλή λειτουργία, την ηρεμία και την ασφάλεια της πόλης. Στα Αρχαϊκά Χρόνια το πολίτευμα της βασιλείας παρακμάζει. Έτσι, με την πάροδο του χρόνου το πολίτευμα εξελίσσεται. Δημιουργείται η αριστοκρατία, η ολιγαρχία, η τυραννία και τελευταία η δημοκρατία. Ας τα μελετήσουμε!

8^{ος} – 5^{ος} αι. π.Χ.

Αρχαϊκά Χρόνια

Γεωμετρικά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια

Ελληνιστικά Χρόνια

8ος αι. π.Χ. δημιουργία των πόλεων-κρατών και εξέλιξη του πολιτεύματος.

μέσα 8ου - τέλος 6ου αι. π.Χ. Ελληνικός αποικισμός

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Η γέννηση της δημοκρατίας

Ο όρος «δημοκρατία» δεν είναι ανακάλυψη του σημερινού ανθρώπου: επινοήθηκε πριν από δυόμισι χιλιάδες χρόνια στην Αθήνα (...). Προέκυψε από την σύνθεση δύο λέξεων που προϋπήρχαν αλλά δεν είχαν έως τότε συνδεθεί: **δήμος*** και **κράτος***.

Κλωντ Μοσσέ (2015). Μικρή Ιστορία της Αθηναϊκής Δημοκρατίας και η πρόσληψή της στους αιώνες. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Διαβάζουμε την πηγή σε ομάδες και παρατηρούμε την πυραμίδα των πολιτευμάτων.

- ▶ Τι να σημαίνει άραγε η λέξη «πολίτευμα»; Μπορούμε να την ορίσουμε;
- ▶ Ποιο είναι το πολίτευμα της χώρας μας σήμερα;
- ▶ Πού και πότε γεννήθηκε η δημοκρατία; Τι σημαίνει;
- ▶ Γνωρίζουμε άλλα πολιτεύματα;

Μελετώντας τα πολιτεύματα

δήμος:
ο λαός

κράτος:
η δύναμη,
η εξουσία

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ τι είναι το πολίτευμα,
- ▶ για τα πολιτεύματα των Αρχαϊκών Χρόνων: τη βασιλεία και την τυραννία, την αριστοκρατία, την ολιγαρχία και τη δημοκρατία,
- ▶ τα χαρακτηριστικά που έχει καθένα από τα πολιτεύματα των Αρχαϊκών Χρόνων.

Μαθαίνουμε για...

τα πολιτεύματα στην αρχαϊκή Ελλάδα

Κρυπτόλεξο: τα πολιτεύματα

Η βασιλεία

Το αρχαιότερο πολίτευμα είναι η βασιλεία. Άρχοντας είναι ο βασιλιάς και το αξίωμά του είναι κληρονομικό. Τον βασιλιά βοηθά το συμβούλιο των «*ἀριστων**». Στα Αρχαϊκά Χρόνια, όμως, όταν η πόλη-κράτος δυναμώνει και αλλάζουν οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, ο βασιλιάς χάνει τη δύναμή του.

ἀριστοι:
οι άνθρωποι με
αριστοκρατική
καταγωγή
και μεγάλες
εκτάσεις γης

Η αριστοκρατία

Οι άριστοι διεκδικούν την εξουσία και το νέο πολίτευμα ονομάζεται αριστοκρατία. Η βασιλεία παραμένει σε κάποιες περιοχές του ελλαδικού χώρου που είναι ακόμη οργανωμένες σε φυλές, όπως η Μακεδονία και η Ήπειρος. Σε άλλες περιοχές ο τίτλος του βασιλιά είναι τιμητικός και δεν αποτελεί παρά έναν ακόμη από τους άρχοντες. Οι άριστοι, ωστόσο, κυβερνούν με βάση τα δικά τους συμφέροντα και με τρόπο άδικο κάποιες φορές προς τους άλλους πολίτες. Έτσι, όταν κάποιες ομάδες πολιτών πλουτίζουν από το εμπόριο και τη βιοτεχνία, διεκδικούν με τη σειρά τους μερίδιο στην εξουσία.

Λεπτομέρεια από κορινθιακό αγγείο του 7ου αι. π.Χ. που βρέθηκε στην Ιταλία, Βίλα Τζούλια, Ρώμη. Απεικονίζονται οπλίτες σε σχηματισμό φάλαγγας οι οποίοι πολεμούν, ενώ ο αυλητής κρατά το ρυθμό της μάχης.

Η ολιγαρχία

Οι άριστοι αναγκάζονται να μοιραστούν την εξουσία με τους *εύπορους πολίτες**. Το πολίτευμα τότε ονομάζεται ολιγαρχία γιατί την εξουσία κατέχουν οι λίγοι. Οι πολίτες τώρα χωρίζονται σε τάξεις ανάλογα με τη γη που κατέχουν και το εισόδημά τους.

εύποροι πολίτες:
οι πολίτες που
συγκεντρώνουν
πλούτο από
το εμπόριο
και τη βιοτεχνία

Η τυραννία

Με το ολιγαρχικό πολίτευμα οι διαφορές ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς μεγαλώνουν και πολλές φορές οδηγούν σε συγκρούσεις. Τη δυσaráσκεια του λαού εκμεταλλεύονται πολίτες αριστοκρατικής καταγωγής που παραπλανούν τον λαό και καταλαμβάνουν την εξουσία με τη βία. Γίνονται τύραννοι και κυβερνούν χωρίς να δίνουν λόγο σε κανέναν. Κάποιες φορές οι τύραννοι κάνουν σημαντικά έργα αλλά τελικά χάνουν την υποστήριξη του λαού.

Ποιο έργο γίνεται στην Κόρινθο με πρωτοβουλία του τύραννου Περίανδρου; Αναζητούμε πληροφορίες στο διαδίκτυο.

Ο τύραννος της Κορίνθου Περίανδρος.
Ρωμαϊκό αντίγραφο, Βατικανό

Γνώριζες ότι...

δύο σπουδαία δημόσια έργα των Αρχαϊκών Χρόνων, που βοήθησαν πολύ στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων, έγιναν με τη φροντίδα δύο τυράννων, του *Περίανδρου* από την Κόρινθο και του *Πολυκράτη* από τη Σάμο;

Το Ευπαλίνειο όρυγμα, έργο του τύραννου Πολυκράτη στη Σάμο. Αποτελεί σπουδαίο επίτευγμα της μηχανικής της εποχής και έχει χαρακτηριστεί από την UNESCO Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Η δημοκρατία

Μετά τον θάνατο των τυράννων πολλές πόλεις γυρνούν στην ολιγαρχία και άλλες προχωρούν στο πολίτευμα της δημοκρατίας. Στη δημοκρατία όλοι οι πολίτες είναι ίσοι απέναντι στον νόμο. Συζητούν στην *Εκκλησία του Δήμου** και αποφασίζουν με την ψήφο τους.

Εκκλησία του Δήμου: η συνέλευση του λαού

ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

Το άριστο πολίτευμα

Μετά την εμπειρία της τυραννίας, στον ελληνικό κόσμο άνοιξε μια μεγάλη συζήτηση γύρω από το άριστο πολίτευμα. Οι περισσότεροι Έλληνες συμφωνούσαν ότι δεν επιθυμούσαν να τους διοικεί ένας άνθρωπος, είτε αυτός ονομαζόταν τύραννος είτε βασιλιάς. Προτιμούσαν την ισονομία, την ισοκρατία και την ισηγορία. (...) Εννοούσαν να είναι όλοι οι πολίτες ίσοι απέναντι στο νόμο, να συμμετέχουν στη λήψη των σημαντικών για την πόλη τους αποφάσεων και να εκφράζουν τη γνώμη τους ελεύθερα.

Κυρτάτας Δ.Ι. & Ράγκος Σπ. Ι. (2010). Η ελληνική αρχαιότητα. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη

Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια.

- ▶ Με ποια πολιτεύματα δεν ήταν ευχαριστημένοι οι αρχαίοι Έλληνες; Υπογραμμίζουμε με **κόκκινο χρώμα** λέξεις και φράσεις που δικαιολογούν την απάντησή μας.
- ▶ Ποιο είναι άραγε το άριστο πολίτευμα που οι πολίτες έχουν **ισονομία**, **ισοκρατία** και **ισηγορία**; Υπογραμμίζουμε στην πηγή με το αντίστοιχο χρώμα την ερμηνεία κάθε έννοιας. Τις κατανοούμε;
- ▶ Στη σύγχρονη δημοκρατία ισχύουν οι παραπάνω έννοιες; Μοιραζόμαστε τις απόψεις μας στην τάξη.

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Βάζω τα πολιτεύματα στη σειρά με βάση την εξέλιξή τους:

- δημοκρατία
- τυραννία
- βασιλεία
- ολιγαρχία
- αριστοκρατία

B. Ενώνω τις κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές της πόλης-κράτους που οδηγούν στην εξέλιξη του πολιτεύματος:

Κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές

Πολιτικές αλλαγές

Με τη γέννηση της πόλης - κράτους η δύναμη του βασιλιά μειώνεται και οι άριστοι διεκδικούν την εξουσία.

Με τον ελληνικό αποικισμό αναπτύσσεται το εμπόριο και η βιοτεχνία, οι πολίτες πλουτίζουν και διεκδικούν μερίδιο στην εξουσία.

Οι διαφορές μεταξύ πλούσιων και φτωχών μεγαλώνουν. Τη δυσαρέσκεια του λαού εκμεταλλεύονται κάποιοι φιλόδοξοι αριστοκράτες και καταλαμβάνουν την εξουσία με τη βία.

Οι πόλεις-κράτη απογοητευμένες από την τυραννία γυρνούν είτε στην ολιγαρχία είτε εξελίσσουν το πολίτευμα της πόλης τους σε...

τυραννία

αριστοκρατία

δημοκρατία

ολιγαρχία

Γ. 3-2-1... φύγαμε! Ονομάζω:

3 από τα πολιτεύματα των Αρχαϊκών Χρόνων

2 πολιτεύματα όπου την εξουσία κατέχει μόνο ένας άρχοντας

1 πολίτευμα που θεωρείται το πιο δίκαιο

Σπάρτη: κοινωνική και πολιτική οργάνωση

Οι Δωριείς κατά τα Γεωμετρικά Χρόνια εγκαταλείπουν τις ορεινές και άγονες περιοχές της Πίνδου και φτάνουν στην εύφορη κοιλάδα του Ευρώτα. Υποδουλώνουν τους ντόπιους και ιδρύουν ένα ισχυρό κράτος με πρωτεύουσα τη Σπάρτη. Αργότερα οι Σπαρτιάτες επεκτείνονται στη γειτονική περιοχή της Μεσσηνίας. Έτσι, στα Αρχαϊκά πια Χρόνια, η Σπάρτη εξελίσσεται σε μια ισχυρή πόλη - κράτος. Έχει το δικό της πολίτευμα και οργανώνει την κοινωνία της με έναν ιδιαίτερο τρόπο.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ την πόλη - κράτος της Σπάρτης: πότε και πώς ιδρύεται,
- ▶ το πολίτευμα και την κοινωνική οργάνωση της Σπάρτης.

8^{ος} – 5^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά Χρόνια

10ος αι. π.Χ. ίδρυση του κράτους της Σπάρτης από τους Δωριείς.

Αρχαϊκά Χρόνια

8ος-5ος αι. π.Χ. κυριαρχία των Σπαρτιατών στη Μεσσηνία, η Σπάρτη γίνεται μια ισχυρή πόλη-κράτος.

Κλασικά Χρόνια

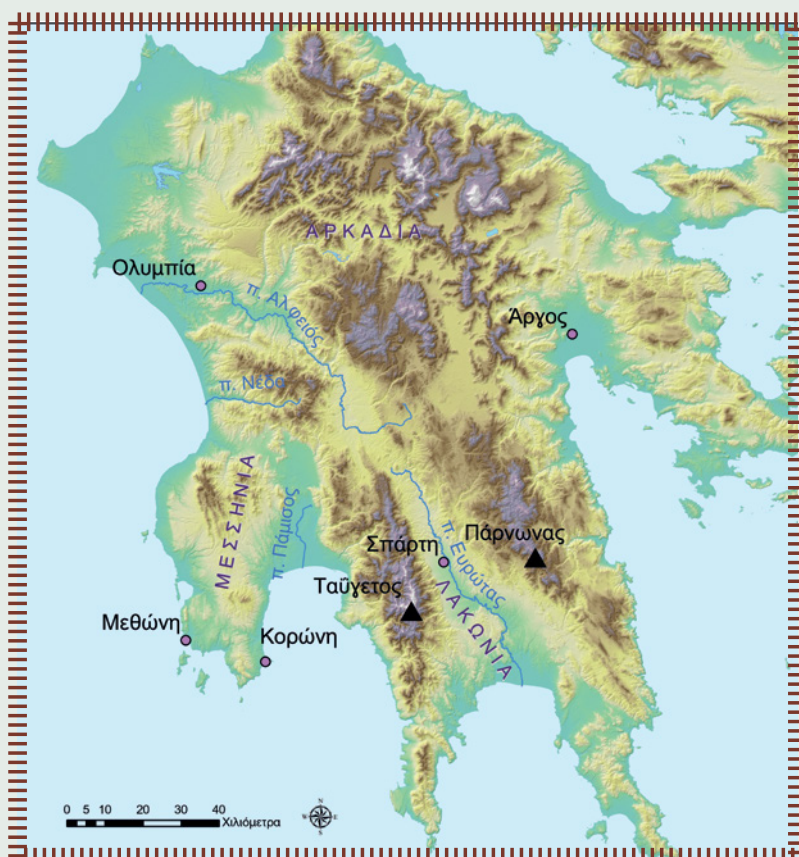
Ελληνιστικά Χρόνια

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Η Σπάρτη βρίσκεται σε μια όμορφη περιοχή κοντά στο κέντρο της Λακωνίας, δίπλα στις όχθες του ποταμού Ευρώτα που ξετυλίγεται αργοκυλώντας μέσα στη χώρα. Η θάλασσα είναι αρκετά μακριά στον νότο, στα δυτικά όμως, αρκετά κοντά στη Σπάρτη, υψώνεται η μεγαλοπρεπής οροσειρά του Ταΰγετου, και πέρα από αυτήν απλώνεται η Μεσσηνία (...)» .

Botsford & Robinson (1977), Αρχαία Ελληνική Ιστορία. Αναθεωρημένη από τον καθηγητή Donald Kagan, β' Έκδοση, Αθήνα: ΜΙΕΤ, σ. 12.

- ▶ Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια. Μπορούμε να εντοπίσουμε στον χάρτη την περιοχή στην οποία εκτείνεται η Σπάρτη;

Μαθαίνουμε για...
την πολιτική και κοινωνική
οργάνωση της Σπάρτης

Δωριείς:
ελληνικό φύλο που αφήνει
τις ορεινές και άγονες
περιοχές της Πίνδου και
εγκαθίσταται στην εύφορη
κοιλάδα του Ευρώτα.

► Η πόλη-κράτος της Σπάρτης:

Η ίδρυση της Σπάρτης ξεκινά τον 10ο αι. π.Χ. με την κάθοδο των *Δωριέων**. Οι Δωριείς υποδουλώνουν τους κατοίκους της περιοχής και δημιουργούν ένα ισχυρό κράτος με κέντρο τη Σπάρτη. Όταν δημιουργείται το πρόβλημα της έλλειψης καλλιεργήσιμης γης στα Αρχαϊκά Χρόνια, οι Σπαρτιάτες αντί να ιδρύσουν αποικίες όπως οι άλλες πόλεις κράτη, στρέφονται εναντίον της Μεσσηνίας. Την κατακτούν και κάνουν τους κατοίκους της είλωτες. Έτσι, η Σπάρτη εξελίσσεται σε μια ισχυρή πόλη-κράτος και η κοινωνία της οργανώνεται ως εξής:

Ο ποταμός Ευρώτας

Σύμφωνα με τη μυθολογία το ποτάμι πήρε το όνομά του από τον βασιλιά Ευρώτα, που ρύθμισε την κοίτη του ποταμού, ώστε να μην λιμνάζουν τα νερά στην πόλη. Κόρη του βασιλιά Ευρώτα ήταν η Σπάρτη και σύζυγός της ο Λακεδαιμόνας, που τον διαδέχθηκε στον θρόνο.

Γνώριζες ότι...

οι όμοιοι και οι περίοικοι ονομάζονται και **Λακεδαίμονες**;

Πώς συνδέονται τα ονόματα του τόπου με τον μύθο;
Συζητάμε χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια.

► Το πολίτευμα της Σπάρτης:

Το πολίτευμα της Σπάρτης είναι ολιγαρχικό. Αποτελείται από:

- **δύο βασιλιάδες**: το αξίωμά τους είναι κληρονομικό αλλά δεν έχουν μεγάλη εξουσία. Είναι θρησκευτικοί άρχοντες και αρχηγοί του στρατού σε καιρό πολέμου.
- **τη γερουσία***: αποτελείται από 30 άνδρες μαζί με τους βασιλιάδες. Προετοιμάζει τα θέματα που θα συζητηθούν στην Απέλλα.
- την **Απέλλα**: η συνέλευση των ομοίων. Συμμετέχουν Σπαρτιάτες που έχουν συμπληρώσει τα τριάντα έτη. Στην Απέλλα οι Σπαρτιάτες ψηφίζουν για τα σημαντικά θέματα «*δια βοής**».
- τους **πέντε έφορους**: εκλέγονται από την Απέλλα για έναν χρόνο. Η εξουσία τους είναι μεγάλη. Μπορούν να τιμωρήσουν ακόμη και τους βασιλιάδες, εάν δεν ακολουθούν τους νόμους της πόλης.

γερουσία:
στο σώμα της Γερουσίας έχουν δικαίωμα να συμμετέχουν άνδρες που έχουν συμπληρώσει το εξηκοστό έτος της ηλικίας τους.

δια βοής:
οι Σπαρτιάτες ψηφίζουν φωνάζοντας δυνατά ένα «ναι ή όχι».

Το πολίτευμα της Σπάρτης

μελετώντας τις πηγές

Η ίδρυση της Σπάρτης

Η ίδρυση της Σπάρτης χάνεται στα βάθη της ιστορίας (...). Μόλις κατά τη διάρκεια του 10ου αι. π.Χ., οι Δωριείς εγκαταστάθηκαν στις νότιες περιοχές της χερσονήσου της Λακωνίας, όπου το 900 π.Χ. συνένωσαν τέσσερα μικρά χωριά της κοιλάδας του Ευρώτα συγκροτώντας μια πόλη, τη Σπάρτη και καταπίεσαν τον ντόπιο πληθυσμό στην κοινωνική τάξη των ειλωτών.

Baltrusch Ernst (1998), Σπάρτη - Η ιστορία, η κοινωνία και ο πολιτισμός της αρχαίας Λακωνικής πόλης, μτφρ. Χρήστος Π. Μπάλοχλου, Αθήνα: εκδόσεις Παπαδήμα, σ. 15.

Διαβάζουμε την πηγή σε ζευγάρια.

- Υπογραμμίζουμε με **πράσινο χρώμα** 3 ιστορικές πληροφορίες που αποκομίσαμε από το σημερινό μας μάθημα και επιβεβαιώνονται από την πηγή.
- Υπογραμμίζουμε με **κόκκινο χρώμα** μια νέα ιστορική πληροφορία που δεν γνωρίζαμε.

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Κυκλώνω το σωστό:

Πολιτικά δικαιώματα έχουν

- α) οι όμοιοι.
- β) οι περίοικοι.
- γ) και οι όμοιοι και οι περίοικοι.

Από κάθε χειρωνακτική εργασία απαλλάσσονται

- Α) οι όμοιοι.
- β) οι περίοικοι.
- γ) οι είλωτες.

Στις πολεμικές επιχειρήσεις συμμετέχουν

- α) οι όμοιοι.
- β) οι περίοικοι.
- γ) όλες οι κοινωνικές τάξεις της Σπάρτης.

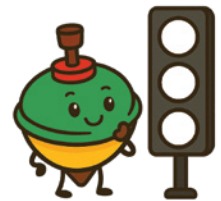
B. Σωστό ή Λάθος;

- ▶ Το κράτος της Σπάρτης ιδρύεται ήδη από τα Γεωμετρικά Χρόνια. Σ Λ
- ▶ Για να λύσουν το πρόβλημα της έλλειψης της καλλιεργήσιμης γης, οι Σπαρτιάτες ιδρύουν αποικίες. Σ Λ
- ▶ Η πόλη-κράτος της Σπάρτης εκτείνεται στην κοιλάδα του Ευρώτα και τη Μεσσηνία. Σ Λ
- ▶ Οι παλαιοί κάτοικοι της Σπάρτης και της Μεσσηνίας γίνονται είλωτες, δηλαδή δούλοι, που ανήκουν στο κράτος. Σ Λ
- ▶ Στα Αρχαϊκά Χρόνια η Σπάρτη γίνεται μια ισχυρή-πόλη κράτος με ολιγαρχικό πολίτευμα. Σ Λ

Αναδιατυπώνω σωστά κάθε λανθασμένη πρόταση **εδώ**:

Γ. Γκάζι - Φρένο - Στοπ!

- Αν έχω συγκεντρώσει **6-8** σωστές απαντήσεις στις παραπάνω δραστηριότητες, χρωματίζω το φανάρι με **πράσινο χρώμα**, πατάω γκάζι και προχωρώ!
- Αν έχω συγκεντρώσει **3-5** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **πορτοκαλί**. Βρίσκω στο κείμενο και υπογραμμίζω τις πληροφορίες που ξεχνώ.
- Αν έχω συγκεντρώσει **λιγότερες από 3** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **κόκκινο**. Τι με δυσκολεύει; Έχω απορίες;

Τις σημειώνω εδώ

.....

.....

.....

Η Σπάρτη μοιάζει με ένα μεγάλο στρατόπεδο. Οι Σπαρτιάτες ασχολούνται αποκλειστικά με τα πολιτικά ζητήματα της πόλης και την τέχνη του πολέμου. Οι Σπαρτιάτισσες δεν έχουν πολιτικά δικαιώματα αλλά απολαμβάνουν περισσότερες ελευθερίες σε σχέση με τις γυναίκες στις άλλες ελληνικές πόλεις - κράτη. Οι Σπαρτιάτες και οι Σπαρτιάτισσες ζουν μια ζωή λιτή και ενάρετη. Διακρίνονται για τη φιλοπατρία τους και τον σεβασμό στους θεούς και τους νόμους της πόλης τους.

8^{ος} – 5^{ος} αι. π.Χ.Γεωμετρικά
ΧρόνιαΑρχαϊκά
ΧρόνιαΚλασικά
ΧρόνιαΕλληνιστικά
Χρόνιατα ερωτήματα και
οι υποθέσεις μας**Η ΣΠΑΡΤΗ**

Τι γνωρίζουμε για τη Σπάρτη; Συμπληρώνουμε το δελτίο σε ζευγάρια:

Τοποθεσία:
κοιλάδα του Ε _____ και Μ _____

Πολίτευμα:
.....

Στην πόλη συμβιώνουν τρεις κοινωνικές
τάξεις:

1)

2)

3)

Η γη της Αρχαίας Σπάρτης, Αλφρέντ Κουρζόν, Μουσείο Πουατιέ

Η εύφορη κοιλάδα του Ευρώτα και ο Ταΰγετος στο βάθος. Από την αρχαία Σπάρτη δεν έχουν σωθεί σπουδαία αρχιτεκτονικά μνημεία. Η πόλη δεν διαθέτει τείχη. Προστατεύεται όμως από τον στρατό της. Η Σπάρτη έχει μείνει στην ιστορία για την φιλοπατρία και την ανδρεία των πολιτών της.

Σε αυτό
το κεφάλαιο
θα μάθουμε

- ▶ τον τρόπο ζωής στην αρχαία Σπάρτη,
- ▶ τις ασχολίες των κατοίκων της,
- ▶ τη θέση τη γυναίκας,
- ▶ την εκπαίδευση των παιδιών.

Μαθαίνουμε για... την καθημερινή ζωή στην αρχαία Σπάρτη.

► Η πόλη:

Η Σπάρτη είναι μια ισχυρή πόλη-κράτος. Απλώνεται στην εύφορη κοιλάδα του ποταμού Ευρώτα και τη Μεσσηνία. Το πολίτευμά της είναι ολιγαρχικό. Δεν έχει τείχη, διαθέτει όμως τον ισχυρότερο στρατό της αρχαίας Ελλάδας. Οι πολίτες της Σπάρτης δεν ενδιαφέρονται για τα πλούτη και τις πολυτέλειες. Ζουν μια ζωή λιτή και ήσυχη.

► Η καθημερινή ζωή στην πόλη:

Στην πόλη της Σπάρτης συμβιώνουν οι όμοιοι με τους είλωτες και στα περίχωρα της πόλης ζουν οι περίοικοι. Οι **όμοιοι**, οι ελεύθεροι πολίτες της Σπάρτης, είναι απαλλαγμένοι από κάθε χειρωνακτική εργασία. Ασχολούνται με τα πολιτικά ζητήματα της πόλης και εξασκούνται καθημερινά στην τέχνη του πολέμου. Σέβονται τους νόμους και διακρίνονται για τη **φιλοπατρία*** τους. Ζουν σε σκηνές και τρώνε όλοι μαζί στα **συσσίτια***. Είναι πάντοτε ετοιμοπόλεμοι και προτεραιότητά τους είναι η ασφάλεια της πόλης.

Με την καλλιέργεια της γης και τις χειρωνακτικές εργασίες ασχολούνται οι **είλωτες**, οι δούλοι που ανήκουν στο κράτος. Δίνουν το μεγαλύτερο μέρος της σοδειάς στους ιδιοκτήτες της γης, τους ομοίους, και κρατούν ένα μικρό μέρος για την επιβίωσή τους. Δεν έχουν δικαιώματα και η ζωή τους είναι σκληρή.

Οι **περίοικοι** έχουν **αυτονομία*** και κατέχουν μικρά κομμάτια γης. Είναι καλλιεργητές, κτηνοτρόφοι, τεχνίτες και έμποροι. Δεν έχουν πολιτικά δικαιώματα, αλλά είναι υποχρεωμένοι να προσφέρουν αγαθά και υπηρεσίες στην πόλη. Υπηρετούν στον στρατό και συμμετέχουν στις πολεμικές επιχειρήσεις.

φιλοπατρία:
η αγάπη για
την πατρίδα

συσσίτια:
κοινό γεύμα που
μοιράζεται σε
ανθρώπους που
ζουν ομαδικά

αυτονομία:
έχουν τους
δικούς τους
νόμους

Η Σπάρτη είναι η πολεμική μηχανή της αρχαίας Ελλάδας. Αν και ο στρατός της αποτελείται από λίγα άτομα, οι στρατιώτες είναι πολύ καλά εκπαιδευμένοι και πολεμούν μέχρι τέλους για τις αξίες και την ελευθερία τους. Συνηθίζουν να πολεμούν ξυπόλητοι και φορούν κόκκινο χιτώνα για να κρύβουν τις πληγές τους. Έχουν όμορφα μακριά μαλλιά τα οποία περιποιούνται πριν την έναρξη της μάχης, χαρακτηριστικό δύναμης και ευγενικής καταγωγής. Οι Σπαρτιάτες δεν φοβούνται τόσο τους εξωτερικούς εχθρούς, όσο τους είλωτες. Οι είλωτες, δυσσαρεστημένοι από τον σκληρό τρόπο ζωής, συχνά οργανώνουν εξεγέρσεις.

Σπαρτιάτης οπλίτης, λεπτομέρεια από χάλκινο κρατήρα του 6ου αι. π.Χ., Σατιγιόν σουρ Σεν.

κλήρος:
το κράτος της Σπάρτης χωρίζεται σε ίσα κομμάτια και τη μοιράζει στους ομοίους.

Οι νόμοι:

Σύμφωνα με τον νόμο, οι όμοιοι δικαιούνται από την πόλη ένα κομμάτι γης, τον *κλήρο**. Υποχρέωση των πολιτών είναι να προσφέρουν ισότιμα από τη σοδειά τους τα απαραίτητα αγαθά για τα κοινά συσσίτια. Ο πολυτελής τρόπος ζωής αποδοκιμάζεται. Οι Σπαρτιάτες δεν επιτρέπεται να μετοικήσουν σε άλλη πόλη και ξένοι δεν μπορούν να εγκατασταθούν στη Σπάρτη. Ο νόμος αυτός ονομάζεται ξενηλασία. Με τους αυστηρούς αυτούς νόμους η πολιτεία προσπαθεί να προστατεύσει τον ιδιαίτερο τρόπο ζωής των κατοίκων της και να διατηρήσει την ηρεμία και την ασφάλεια της πόλης.

Νομοθέτης της Σπάρτης είναι ο Λυκούργος. Με τους νόμους και τις μεταρρυθμίσεις του θεμελιώνεται η ισότητα μεταξύ των ομοίων, η λιτότητα της σπαρτιατικής ζωής και η πολεμική ετοιμότητα. Σύμφωνα μάλιστα με την παράδοση, ο Λυκούργος συμβουλευεται το Μαντείο των Δελφών. Η Πυθία επιβεβαιώνει πως οι νόμοι είναι άριστοι. Τότε ο Λυκούργος αποφασίζει να μην επιστρέψει στη Σπάρτη. Ζητά ωστόσο από τους συμπολίτες του να σεβαστούν τους νόμους μέχρι να επιστρέψει από το ταξίδι του.

Ευγένιος Ντελακρουά, Ο Λυκούργος συμβουλευεται την Πυθία, 19ος αι., Μουσείο Τέχνης του Πανεπιστημίου Μίσιγκαν.

Συζητάμε χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια:

► Πώς ερμηνεύουμε την απόφαση του Λυκούργου;

Η εκπαίδευση:

Την εκπαίδευση των παιδιών αναλαμβάνει η πόλη από την ηλικία των επτά ετών. Τα αγόρια ζουν σε ομάδες, τις *αγέλες**, με αρχηγό τον *παιδονόμο**. Σκληραγωγούνται και μαθαίνουν να πειθαρχούν, ώστε να γίνουν ατρόμητοι πολεμιστές. Μαθαίνουν επίσης ανάγνωση, γραφή, μουσική και χορό. Υπομένουν τις *κακουχίες** και σέβονται τους μεγαλύτερους. Τα κορίτσια γυμνάζονται μαζί με τα αγόρια. Οφείλουν να χτίσουν ένα δυνατό και υγιές σώμα, ώστε να φέρουν στον κόσμο γερά παιδιά.

κακουχίες:
στερήσεις και σωματική ταλαιπωρία

παιδονόμος:
ο αρχηγός μιας αγέλης αγοριών που τα επιτηρεί και τα εκπαιδεύει

αγέλες:
ομάδες νεαρών αγοριών που έχουν τυφλή υπακοή στον αρχηγό της ομάδας

Σπαρτιάτης ακοντιστής, αγαλματίδιο από χαλκό, τέλος 6ου αι. π.Χ., Μουσείο του Λούβρου, Παρίσι.

► Η θέση της γυναίκας:

Οι γυναίκες στην αρχαία Σπάρτη δεν έχουν πολιτικά δικαιώματα. Απολαμβάνουν, όμως, ελευθερίες που στερούνται οι γυναίκες στις υπόλοιπες πόλεις - κράτη της Ελλάδας. Εκφράζουν τη γνώμη τους, έχουν δική τους ιδιοκτησία, γυμνάζονται και συμμετέχουν σε αγώνες.

Εντγκάρ Ντεγκά, Νεαροί Σπαρτιάτες και νεαρές Σπαρτιάτισσες, 1860, Εθνική Πινακοθήκη Μεγάλης Βρετανίας

Κορίτσια και αγόρια γυμνάζονται μαζί.

► Θρησκεία και γιορτές:

Η μεγάλη θρησκευτική γιορτή των Σπαρτιατών είναι τα Κάρνεια. Η γιορτή είναι αφιερωμένη στον θεό Απόλλωνα και διαρκεί εννέα μέρες. Κατά τη διάρκεια των Καρνείων οι Σπαρτιάτες απαγορεύεται να εμπλακούν σε οποιαδήποτε εχθροπραξία. Εκτός από τους θεούς, οι Σπαρτιάτες τιμούν με ιερά και τους τοπικούς τους ήρωες.

Από τον 8ο αι. π.Χ. ξεκινά η λατρεία του μυθικού βασιλιά Μενελάου και της γυναίκας του Ελένης. Ποιοι μύθοι συνδέονται με το βασιλικό αυτό ζευγάρι;

Το Μενελαίειον, ιερό αφιερωμένο στον Μενέλαο και την Ελένη, στις όχθες του ποταμού Ευρώτα

μελετώντας τις πηγές

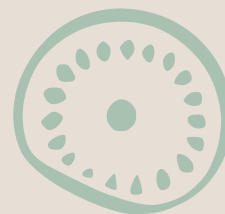
Ο Λυκούργος γιατρεύει τον πλούτο και τη φτώχεια:

Ο Λυκούργος λοιπόν, για να σταματήσει τον φθόνο, την αυθαιρεσία, την εγκληματικότητα, την πολυτέλεια και τις πιο σοβαρές ασθένειες της πολιτείας, τον πλούτο και τη φτώχεια, έπεισε τους πολίτες να βάλουν κάτω όλα τα κτήματα και να τα μοιράσουν από την αρχή, για να ζήσουν όλοι μαζί με περιουσία ίσης αξίας και να συναγωνίζονται μόνο στην αρετή.

Πλούταρχου, Λυκούργος 8, μτφρ. Γ. Α. Ράπτης (2003). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος (σε διασκευή)

Μια προσεκτική ματιά στον πίνακα

Ζαν Ζακ Λε Μπαρμπιέ,
Η Μεγαλοψυχία του
Λυκούργου, 1791,
Μουσείο Καλών Τεχνών,
Μπλουά, Γαλλία

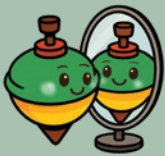
Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ομάδες.

Γράφουμε τα δύο πιο σημαντικά στοιχεία που σύμφωνα με τον Λυκούργο δημιουργούν προβλήματα στην πολιτεία:

- ▶
- ▶

Συζητάμε τον λόγο για τον οποίο ο πλούτος δημιουργεί προβλήματα στην κοινωνία της Σπάρτης.

Ποια μέτρα του Λυκούργου δίνουν λύση στο πρόβλημα του πλούτου και της φτώχειας; Δικαιολογούμε την απάντησή μας με στοιχεία από την πηγή.

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Συμπληρώνω τα κενά:

Η Σπάρτη μοιάζει με ένα τεράστιο Οι όμοιοι απαλλάσσονται από τις χειρωνακτικές εργασίες και ασχολούνται με την και την τέχνη του πολέμου. Με την καλλιέργεια της γης ασχολούνται οι Οι έχουν ελευθερίες. Την εκπαίδευση των νέων αναλαμβάνει η από την ηλικία των επτά ετών. Κορίτσια και αγόρια γυμνάζονται μαζί.

πολιτεία,
στρατόπεδο,
πολιτική,
γυναίκες, είλωτες

B. Κυκλώνω το σωστό:

Νομοθέτης της Σπάρτης:

- α) Μενέλαος.
- β) Λεωνίδα.
- γ) Λυκούργος.

Οι Σπαρτιάτες αγαπούν:

- α) την πατρίδα τους.
- β) τη λιτή ζωή.
- γ) και τα δύο.

Οι Σπαρτιάτισσες δεν έχουν:

- α) πολιτικά δικαιώματα
- β) ιδιοκτησία.
- γ) ελευθερίες.

Γ. Συμπληρώνω τον πίνακα:

- ▶ Υπάρχουν πληροφορίες από το σημερινό μάθημα που γνώριζα ήδη;
- ▶ Ποιες καινούριες πληροφορίες αποκόμισα από το σημερινό μάθημα;
- ▶ Ποιο θέμα κίνησε την περιέργειά μου και θα ήθελα να διερευνήσω περισσότερο;

Γνώριζα...	Έμαθα...	Θέλω να διερευνήσω περισσότερο...

Οι πολίτες της Αθήνας ζουν αρχικά σκορπισμένοι. Σύμφωνα με την παράδοση, ο μυθικός βασιλιάς Θησέας ενώνει τους μικρούς οικισμούς της Αττικής και δημιουργεί τη μεγάλη πόλη της Αθήνας. Σύντομα, η βασιλεία καταργείται και την εξουσία παίρνουν οι άριστοι. Γραπτοί νόμοι, ωστόσο, δεν υπάρχουν και ο λαός είναι δυσαρεστημένος.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ για την πόλη-κράτος της Αθήνας στα Αρχαϊκά Χρόνια,
- ▶ για το πολίτευμα της Αθήνας και την εξέλιξή του.

8^{ος} – 5^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια

Ελληνιστικά Χρόνια

8ος-7ος αι. π.Χ. δημιουργία της πόλης-κράτους της Αθήνας και εξέλιξη του πολιτεύματός της

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Η γέννηση της πόλης-κράτους της Αθήνας

Ο λαός της Αττικής ήταν σκορπισμένος. Δύσκολα αποφάσιζαν για το κοινό καλό και στρεφόταν ο ένας εναντίον του άλλου. Ο Θησέας τότε έβαλε με τον νου του ένα μεγάλο και αξιοθαύμαστο έργο. Συγκέντρωσε τον λαό σε έναν δήμο με πόλη την Αθήνα. Υποσχέθηκε ένα πολίτευμα όπου οι πολίτες, πλούσιοι και φτωχοί, θα είναι ίσοι και εκείνος αρχηγός μόνο στον πόλεμο και φύλακας των νόμων. Όρισε οι ευγενείς να γίνονται άρχοντες και νομοδιδάσκαλοι και έδωσε αξία στους καλλιεργητές, επειδή πρόσφεραν αγαθά και στους τεχνίτες γιατί είναι πολυπληθέστεροι. Έκοψε νόμισμα και καθιέρωσε τα Παναθήναια, γιορτή στην οποία συμμετείχαν όλοι οι Αθηναίοι.

Πλούταρχος, Θησέας 24 & 25, διασκευή

Ο Θησέας, τοιχογραφία, Αρχαιολογικό Μουσείο Νάπολης.

Διαβάζουμε την πηγή σε ομάδες

- ▶ Υπογραμμίζουμε με **κόκκινο** τα προβλήματα που αντιμετώπιζε ο λαός της Αττικής.
- ▶ Υπογραμμίζουμε με **μπλε** το μεγάλο και αξιοθαύμαστο σχέδιο του Θησέα. Ποια ήταν η μεγάλη γιορτή στην οποία συμμετείχαν όλοι οι Αθηναίοι;
- ▶ Υπογραμμίζουμε με **πράσινο** χρώμα τα στοιχεία που δείχνουν την εξέλιξη του πολιτεύματος της Αθήνας από τη βασιλεία στην αριστοκρατία.

Μαθαίνουμε για...

την εξέλιξη του πολιτεύματος της Αθήνας

όρμοι:
φυσικά
λιμάνια

► Η τοποθεσία της Αθήνας και οι ασχολίες των κατοίκων της:

Η Αθήνα βρίσκεται στην Αττική. Η Αττική είναι ορεινή με ελάχιστες πεδιάδες και η καλλιέργεια της γης δεν είναι εύκολη. Οι *φυσικοί όρμοι**, ωστόσο, διευκολύνουν τη ναυτιλία και το εμπόριο. Έτσι, οι κάτοικοι της Αθήνας ζουν σκορπισμένοι ανάλογα με την εργασία τους. Οι κτηνοτρόφοι ζουν στα ορεινά, οι γεωργοί στα πεδινά και οι έμποροι κοντά στη θάλασσα.

Η Αττική στα Αρχαϊκά Χρόνια

► Το πρώτο πολίτευμα της Αθήνας:

Το πρώτο πολίτευμα της Αθήνας είναι η βασιλεία. Σκορπισμένοι, όμως, καθώς ζουν οι Αθηναίοι, διατηρούν στις διάφορες περιοχές τους δικούς τους άρχοντες και συμβουλευονται τον βασιλιά μόνο σε περίπτωση μεγάλης ανάγκης. Όταν τον 8ο προς 7ο αι. π.Χ. οι οικισμοί ενώνονται και δημιουργείται η πόλη - κράτος της Αθήνας, η βασιλεία σταδιακά καταργείται. Τελευταίος βασιλιάς της Αθήνας είναι ο Κόδρος.

Αναπαράσταση από τον κύλικα του Κόδρου (5ος αι. π.Χ.). Ο Κόδρος ντυμένος οπλίτης αποχαιρετά τον Αίετο, γιο του βασιλιά της Φωκίδας. Σύμφωνα με τον μύθο ο Κόδρος αυτοθυσιάστηκε για την ελευθερία της Αθήνας και των κατοίκων της.

Κόδρος, ο τελευταίος βασιλιάς της Αθήνας

Η αυτοθυσία του Κόδρου

Η βασιλεία καταργείται και την εξουσία αναλαμβάνουν οι άριστοι:

Την εξουσία τότε αναλαμβάνουν οι *άριστοι** και το πολίτευμα εξελίσσεται σε αριστοκρατία. Οι νόμοι όμως δεν είναι γραπτοί και οι άριστοι κοιτούν το συμφέρον τους. Διοικούν με άδικο τρόπο και ο λαός δυσαρεστείται και αντιδρά. Ζητά δικαιοσύνη και γραπτούς νόμους. Τη δυσареσκεια του λαού προσπαθεί να εκμεταλλευτεί ένας τύραννος, ο Κύλωνας. Ευτυχώς, οι Αθηναίοι τον σταματούν.

άριστοι:
οι ευγενείς που
κατέχουν μεγάλα
κομμάτια γης

Οι νόμοι του Δράκοντα:

Μπροστά στον κίνδυνο της τυραννίας και τις πιέσεις του λαού οι άριστοι υποχωρούν. Αναθέτουν σε έναν νομοθέτη από την τάξη τους, τον Δράκοντα, να γράψει νόμους. Οι νόμοι του Δράκοντα είναι πολύ αυστηροί. Γι' αυτό, ακόμη και σήμερα αποκαλούμε «δρακόντεια μέτρα» τα σκληρά και αβάσταχτα μέτρα μιας κυβέρνησης.

μελετώντας
τις πηγές

Γραμμένοι με αίμα και όχι με μελάνι:

Για όλα τα αδικήματα ο Δράκοντας είχε προβλέψει την ίδια ποινή. Έτσι όποιος ήταν τεμπέλης ή έκλεβε φρούτα και λαχανικά, όποιος με τις πράξεις του φερόταν προσβλητικά προς τους θεούς ή σκότωνε κάποιον η τιμωρία ήταν μία, ο θάνατος! Γι' αυτό αργότερα ο Δημάδης έγραψε την παροιμιώδη φράση «ο Δράκοντας έγραψε τους νόμους του με αίμα και όχι με μελάνι».

Πλούταρχος, Σόλων, 17 (διασκευή)

Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια.

- ▶ Πώς κρίνουμε τους νόμους του Δράκοντα;

.....

- ▶ Τι εννοεί ο Δημάδης με τη φράση «ο Δράκοντας έγραψε τους νόμους με αίμα και όχι με μελάνι»;

.....

- ▶ Γνωρίζουμε κάποια σύγχρονη έκφραση που συνδέεται με τους αυστηρούς νόμους τους Δράκοντα; Τι σημαίνει;

.....

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Αντιστοιχίζω:

A

Κόδρος
Δράκοντας
Κύλωνας

B

βασιλιάς
τύραννος
νομοθέτης

B. Σωστό ή Λάθος;

- ▶ Ο λαός της Αττικής ζει, αρχικά, σκορπισμένος. Σ Λ
- ▶ Η γη της Αττικής είναι εύφορη..... Σ Λ
- ▶ Οι οικισμοί ενώνονται με κέντρο την Αθήνα..... Σ Λ
- ▶ Το πολίτευμα εξελίσσεται από βασιλεία σε αριστοκρατία..... Σ Λ
- ▶ Οι άριστοι κυβερνούν δίκαια με βάση τους γραπτούς νόμους..... Σ Λ

Αναδιατυπώνω σωστά κάθε λανθασμένη πρόταση **εδώ**:

Γ. 3-2-1... φύγαμε!

Ονομάζω:

3 ασχολίες
των κατοίκων
της Αττικής:

2 πολιτεύματα
της Αθήνας των Αρχαϊκών
Χρόνων:

1 ιστορική προσωπικότητα που μου έκανε
εντύπωση και εξηγώ τον λόγο:

Η νομοθεσία του Σόλωνα και οι μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη

Οι νόμοι του Δράκοντα δεν λύνουν τα προβλήματα των πολιτών. Πολλοί είναι οι Αθηναίοι που εξαιτίας του χρέους τους χάνουν τη γη τους ή ακόμη και την ελευθερία τους. Ο λαός ζητά να ξαναμοιραστεί η γη δίκαια στους πολίτες. Το πρόβλημα θα προσπαθήσει αρχικά να λύσει ο Σόλωνας με τη νομοθεσία του και αργότερα ο Κλεισθένης με τις μεταρρυθμίσεις του.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ για τη νομοθεσία του Σόλωνα και τις αλλαγές που έφερε στην κοινωνία της Αθήνας,
- ▶ για τις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη και τη σημασία τους για την εξέλιξη του πολιτεύματος.

8^{ος} – 5^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια

Ελληνιστικά Χρόνια

564 π.Χ. νομοθεσία του Σόλωνα

561-527 π.Χ. τυραννία του Πεισίστρατου

508 π.Χ. μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Και μετά από αυτά* ξέσπασαν ταραχές ανάμεσα στους ευγενείς και τον λαό, που κράτησαν πολύ καιρό. (...) Η γη όλη βρισκόταν στα χέρια λίγων και εάν οι φτωχοί καλλιεργητές δεν έδιναν το μέρος της σοδειάς που είχαν συμφωνήσει με τους πλούσιους ιδιοκτήτες κινδύνευαν να πουληθούν σαν δούλοι αυτοί και τα παιδιά τους. Οι φτωχοί, λοιπόν, ήταν δούλοι των πλουσίων και δεν είχαν δικαίωμα να πάρουν μέρος σε κανένα αξίωμα της πολιτείας. Αυτό συνέβαινε μέχρι την εποχή του Σόλωνα.

*την προσπάθεια του τύραννου Κύλωνα να πάρει την εξουσία και τη νομοθεσία του Δράκοντα
Αριστοτέλη, Αθηναίων Πολιτεία, 2 (διασκευή)

Διαβάζουμε την πηγή σε ομάδες

- ▶ Υπογραμμίζουμε με **κόκκινο χρώμα** τα προβλήματα του λαού της Αθήνας
- ▶ Ο νομοθέτης Σόλωνας θα προσπαθήσει να λύσει τα προβλήματα του λαού. Τι είδους νόμους άραγε θα θεσπίσει; Διατυπώνουμε τις υποθέσεις μας.

Μαθαίνουμε για...

τη νομοθεσία του Σόλωνα και τις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη

σεισάχθεια:
νόμος που
απομακρύνει το άγχος,
δηλαδή το οικονομικό
βάρος, από τους
φτωχούς.

► Τα προβλήματα της Αθήνας:

Η γη είναι μοιρασμένη σε λίγους γαιοκτήμονες. Οι φτωχοί καλλιεργητές δεν μπορούν να πληρώσουν τα χρέη τους, χάνουν την ελευθερία τους και γίνονται δούλοι. Ο λαός δεν έχει δικαίωμα να αναλάβει κάποιο πολιτικό αξίωμα. Το κοινωνικό πρόβλημα μεγαλώνει και οι πολίτες ζητούν να ξαναμοιραστεί η γη.

► Η νομοθεσία του Σόλωνα:

Οι άριστοι δέχονται πιέσεις και αναθέτουν στον Σόλωνα να θεσπίσει νόμους. Ο Σόλωνας προσπαθεί να γεφυρώσει τις διαφορές των πλούσιων και των φτωχών με δίκαιο τρόπο.

Με τη **σεισάχθεια*** τα χρέη των φτωχών διαγράφονται, ελευθερώνονται όσοι είχαν γίνει δούλοι και απαγορεύεται να χάνει κάποιος την ελευθερία του για οικονομικά χρέη. Οι πολίτες χωρίζονται σε **τάξεις ανάλογα με το εισόδημά τους**. Όλες οι τάξεις συμμετέχουν στη **βουλή**, αλλά τα αξιώματα μοιράζονται στους πλούσιους και τη μεσαία τάξη.

Στην **Εκκλησία του Δήμου** όμως συμμετέχουν όλοι οι Αθηναίοι ανεξάρτητα από το εισόδημά τους ενώ στην **Ηλιαία**, το μεγάλο λαϊκό δικαστήριο, κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα να καταγγείλει την άδικη συμπεριφορά των αρχόντων.

Οι
τυραννοκτόνοι,
Αρμόδιος και
Αριστογείτονας

Οι νόμοι του
Σόλωνα

Ποιήματα ή νόμους; Τι να γράφει άραγε εδώ ο Σόλωνας; Ο Σόλωνας είναι ιδιαίτερα αγαπητός στον λαό εξαιτίας των όμορφων ποιημάτων που γράφει. Είναι όμως ιδιαίτερα συμπαθής και στους άριστους, γιατί αν και ανήκει στη μεσαία τάξη έχει αριστοκρατική καταγωγή. Μόλις έγραψε τους νόμους του, ο Σόλωνας αποφάσισε να φύγει από την Αθήνα για δέκα χρόνια. Ποιον άλλον νομοθέτη μάς θυμίζει η απόφαση αυτή του Σόλωνα;

Μερί-Ζοζέφ Μπλοντέλ, Ο ποιητής και νομοθέτης Σόλωνας, 1828, Μουσείο Πικαρδίας

► Η τυραννία του Πεισίστρατου:

Μα και με τη νομοθεσία του Σόλωνα οι αντιδράσεις δεν σταματούν. Οι ευγενείς διαμαρτύρονται γιατί χάνουν κάποια από τα προνόμιά τους και ο λαός απαιτεί να ξαναμοιραστεί η γη. Τη δυσaréσκεια εκμεταλλεύεται ο τύραννος Πεισίστρατος. Κάνει μεγάλα έργα για την Αθήνα αλλά κυβερνά χωρίς να δίνει λόγο σε κανένα. Όταν στην εξουσία ανεβαίνει ο γιος του Ιππίας, οι Αθηναίοι τον απομακρύνουν.

Οι μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη:

Με το τέλος της τυραννίας, ο Κλεισθένης προχωρά σε σημαντικές αλλαγές. Χωρίζει το λαό σε **10 φυλές***. Κάθε φυλή στέλνει 50 εκπροσώπους στη βουλή. Η **βουλή** προετοιμάζει τα θέματα που συζητούνται στην **Εκκλησία του Δήμου**, στην οποία συμμετέχουν όλοι οι πολίτες της Αθήνας. Είναι το ανώτατο όργανο, αφού οι πολίτες ψηφίζουν άμεσα για τα σοβαρά θέματα που απασχολούν την πόλη.

φυλές:
στην ίδια φυλή ανήκουν Αθηναίοι από διάφορες περιοχές της Αθήνας, το άστυ, τα παράλια ή το εσωτερικό ανεξάρτητα με το εισόδημα ή την καταγωγή τους. Η κάθε φυλή διαθέτει το δικό της στρατηγό.

Όστρακα με ονόματα Αθηναίων μεταγενέστερης εποχής, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης

Με τον οστρακισμό ο Κλεισθένης επιθυμεί να προστατέψει την πόλη της Αθήνας και το πολίτευμά της. Οι Αθηναίοι έχουν δικαίωμα να χαράξουν σε ένα κομμάτι αγχείου, το όστρακο, το όνομα του Αθηναίου πολίτη που θεωρούν επικίνδυνο για την πόλη. Ο πολίτης που συγκεντρώνει τα πιο πολλά όστρακα με το όνομά του, εξορίζεται για δέκα χρόνια.

Μελετώντας τις πηγές

Ο λαός εμπιστεύτηκε τον Κλεισθένη.

Τέσσερα χρόνια μετά την πτώση της τυραννίας, ο Κλεισθένης χώρισε τον λαό σε δέκα φυλές (...). Θέλησε έτσι να τους αναμειξει για να μπορούν περισσότεροι να έχουν μερίδιο στην εξουσία. Για να μην ελέγχει κανείς την καταγωγή όσων είχαν γίνει πρόσφατα πολίτες, έκανε όσους κατοικούσαν σε κάθε δήμο συνδημότες. Από τότε οι Αθηναίοι παίρνουν τα ονόματά τους από τους δήμους.

Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία, 21.1-6 (διασκευή)

Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια.

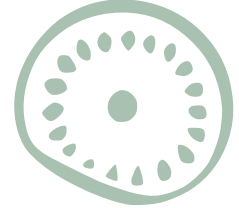
- ▶ Υπογραμμίζουμε με **πράσινο** χρώμα τα μέτρα που πήρε ο Κλεισθένης ώστε να επιτρέψει σε ακόμη περισσότερους πολίτες να συμμετέχουν στην εξουσία.
- ▶ Από πότε οι Αθηναίοι παίρνουν το όνομά τους από τον δήμο στον οποίο κατοικούν; Πώς θα ακούγονταν τα ονόματά μας εάν ζούσαμε την εποχή του Κλεισθένη; Κάνουμε δοκιμές!
- ▶ Με τις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη οι Αθηναίοι αφήνουν στην άκρη τα στερεότυπα της καταγωγής και του εισοδήματος. Οι πολίτες συμμετέχουν ισότιμα στη διακυβέρνηση της πόλης. Με βάση τα παραπάνω θεωρούμε δίκαιο τον χαρακτηρισμό του Κλεισθένη ως θεμελιωτή της δημοκρατίας; Προβάλουμε τα επιχειρήματά μας στην τάξη.

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Συμπληρώνω τα κενά:

Τα κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα της Αθήνας προσπαθεί να λύσει με δίκαιο τρόπο ο Θεσπίζει έναν νόμο, τη, σύμφωνα με τον οποίο καταργούνται τα χρέη των φτωχών και απελευθερώνονται όσοι είχαν γίνει Χωρίζει τους πολίτες με βάση το Τα αξιώματα μοιράζονται στους πλούσιους και τη μεσαία τάξη αλλά ο λαός μπορεί να καταγγείλει τους άρχοντες στο λαϊκό δικαστήριο, την Αργότερα, ο θα γίνει ο θεμελιωτής της δημοκρατίας. Η γίνεται το ανώτατο όργανο στο οποίο συμμετέχουν όλοι οι πολίτες ανεξάρτητα από το εισόδημα και την καταγωγή τους. Εκεί για τα σημαντικά θέματα της πόλης τους.

ψηφίζουν, Σόλωνας, εισόδημα, δούλοι, σεισάχθεια, Εκκλησία του Δήμου, Κλεισθένης, Ηλιαία

B. Κυκλώνω το σωστό:

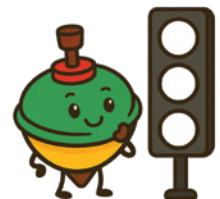
Ποιητής και νομοθέτης της Αθήνας:
α) Δράκοντας
β) Σόλωνας
γ) Κλεισθένης

Τύραννος της Αθήνας:
α) Δράκοντας
β) Πεισίστρατος
γ) Σόλωνας

Ο θεμελιωτής του δημοκρατικού πολιτεύματος:
α) Πεισίστρατος
β) Σόλωνας
γ) Κλεισθένης

Γ. Γκάζι - Φρένο - Στοπ!

- Αν έχω συγκεντρώσει **8-10** σωστές απαντήσεις στις παραπάνω δραστηριότητες, χρωματίζω το φανάρι με **πράσινο χρώμα**, πατάω γκάζι και προχωρώ!
- Αν έχω συγκεντρώσει **5-7** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **πορτοκαλί**. Βρίσκω στο κείμενο και υπογραμμίζω τις πληροφορίες που ξεχνώ.
- Αν έχω συγκεντρώσει **λιγότερες από 5** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **κόκκινο**. Τι με δυσκολεύει; Έχω απορίες;

Τις σημειώνω εδώ

Σε αυτό
το κεφάλαιο
θα μάθουμε

- ▶ για την τέχνη της αρχαϊκής περιόδου: την αρχιτεκτονική, τη γλυπτική και την κεραμική,
- ▶ για τα χαρακτηριστικά του δωρικού και του ιωνικού ρυθμού,
- ▶ για τους κούρους και τις κόρες,
- ▶ για τα ερυθρόμορφα και τα μελανόμορφα αγγεία.

Οι άνθρωποι της αρχαϊκής περιόδου δημιουργούν σπουδαία έργα τέχνης. Την περίοδο αυτή εμφανίζεται ξανά η μνημειακή αρχιτεκτονική και χτίζονται λαμπρά δημόσια κτήρια δωρικού και ιωνικού ρυθμού. Οι κούροι και οι κόρες είναι θαυμαστά δείγματα της γλυπτικής τέχνης ενώ στην κεραμική έχουμε όμορφα διακοσμημένα ερυθρόμορφα και μελανόμορφα αγγεία.

8^{ος} – 5^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά
Χρόνια

Αρχαϊκά
Χρόνια

Κλασικά
Χρόνια

Ελληνιστικά
Χρόνια

τα ερωτήματα και
οι υποθέσεις μας

«Με βρήκαν σε ένα σκάμμα πάνω στην Ακρόπολη μαζί με άλλα αγάλματα. Με είπαν Μοσχοφόρο, γιατί μεταφέρω ένα μοσχάρακι. Το μοσχάρακι ακουμπά απαλά το κεφάλι του στον ώμο μου. Νιώθω τη ζεστή ανάσα του κοντά στο πρόσωπό μου. Η ουρά του χαϊδεύει το μπράτσο μου. Πρόσεξε το κεφάλι μου. Τα μαλλιά μου είναι μακριά και έχουν μπούκλες. Για να μην πέφτουν στα μάτια μου, φοράω στο μέτωπο μια κορδέλα. (...) Τα μάτια μου, μεγάλα και εκφραστικά.(...) Χαμογελάω ελαφρά, (...) έχω γένια (...). Είμαι ώριμος άντρας, στέκομαι στητός, όπως οι κούροι και (...) κάνω ένα βηματάκι μπροστά με το αριστερό μου πόδι. Με το χαμόγελο και με το βηματάκι ο γλύπτης ήθελε να δείξει τη ζωντάνια μου!»

Μαριζα Ντεκάστρο, Το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, 2009, Αθήνα, Μεταίχιμο.

Ο Μοσχοφόρος, 570 π.Χ.,
Μουσείο Ακρόπολης, Αθήνα

Ο Μοσχοφόρος μάς μιλά και μας δίνει πληροφορίες για τον ίδιο αλλά και για την τέχνη της εποχής του. Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και συμπληρώνουμε :

Έργο τέχνης	
Περίοδος	
Βρέθηκε	
Εκτίθεται στο Μουσείο	

Στη συνέχεια υπογραμμίζουμε:

- ▶ με **πράσινο** χρώμα τις πληροφορίες για την **εμφάνιση** του Μοσχοφόρου,
- ▶ με **πορτοκαλί** χρώμα τις πληροφορίες για την **έκφραση** του προσώπου του,
- ▶ με **κόκκινο** χρώμα τον τρόπο με τον οποίο καταφέρνει ο καλλιτέχνης να δώσει **ζωντάνια** στο γλυπτό του.

Μαθαίνουμε για... την τέχνη της αρχαϊκής περιόδου

Η αρχιτεκτονική:

Η ίδρυση των πόλεων-κρατών δημιουργεί την ανάγκη στους ανθρώπους να κοσμήσουν τον τόπο τους με μνημειακά κτήρια. Ναοί, ιερά και άλλα δημόσια κτήρια χτίζονται αυτήν την περίοδο σε *δωρικό** και *ιωνικό** ρυθμό. Τα υλικά κατασκευής είναι αρχικά ο πωρόλιθος και αργότερα το μάρμαρο, υλικό ακριβό, ανθεκτικό και πολυτελές.

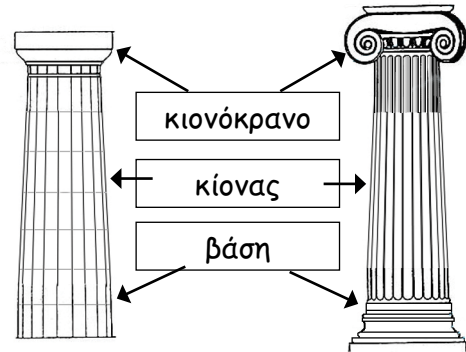

Ο ναός της Αφαίας Αθηνάς στην Αίγινα,
500-490 π.Χ.

Η γλυπτική τέχνη:

Η γλυπτική τέχνη γνωρίζει μεγάλη ανάπτυξη. Αυτήν την περίοδο τα χαρακτηριστικά των αγαλμάτων τελειοποιούνται. Οι *κούροι** και οι *κόρες** έχουν ένα *μειδίωμα** που δίνει μια χαρακτηριστική έκφραση στο πρόσωπό τους. Τα χέρια των κούρων κολλούν αυστηρά στους μηρούς. Το αριστερό πόδι κάνει πάντοτε ένα βήμα μπρος δίνοντας στα αγάλματα την αίσθηση της κίνησης. Οι κόρες είναι όμορφα χτενισμένες και ντυμένες κομψά. Στο ένα χέρι κρατούν μια *προσφορά**. Τα αγάλματα φτιάχνονται από ασβεστόλιθο και αργότερα από μάρμαρο. Εκτός από τους κούρους και τις κόρες δεν λείπουν και τα γλυπτά μυθικών πλασμάτων.

δωρικός ή ιωνικός ρυθμός:
η κύρια διαφορά βρίσκεται στους κίονες, δηλαδή στις κολώνες. Στον δωρικό ρυθμό ο κίονας είναι πιο λιτός και στιβαρός και δεν έχει βάση. Στον ιωνικό ρυθμό ο κίονας είναι πιο ανάλαφρος και περιτέχνος, το κιονόκρανο στολίζεται με έλικες και ο κίονας στηρίζεται σε βάση.

Ιωνικός και Δωρικός ρυθμός

Σε τι ρυθμό είναι
χτισμένος ο ναός της
Αφαίας Αθηνάς;

Κόρες και
Κούροι των
αρχαϊκών
χρόνων

κόρες:
αγάλματα
ανύπαντρων
κοριτσιών

μειδίωμα:
συγκρατημένο
χαμόγελο

προσφορά:
φρούτα όπως
ρόδια και κυδώνια,
λουλούδια όπως
ο λωτός ακόμη και
πουλιά έφερναν
προσφορά οι κόρες
στους θεούς.

κούροι:
αγάλματα νέων
ανδρών

Η πεπλοφόρος, 530 π.Χ.
Μουσείο Ακρόπολης, Αθήνα

Το χρώμα της κόρης έχει ξεθωριάσει με το πέρασμα των αιώνων. Όταν κατασκευάστηκε, ωστόσο, πρέπει να ήταν πολύ εντυπωσιακά τα χρώματα του χιτώνα της. Από τα υπολείμματα του χρώματος στο μάρμαρο οι αρχαιολόγοι πρόσφατα επιχείρησαν να ανασυνθέσουν τη μορφή της Πεπλοφόρου.

Κούρος Κροίσος, 530 π.Χ.,
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο,
Αθήνα

Ο κούρος αυτός στεκόταν πάνω στον τάφο ενός νεαρού, του Κροίσου, από τον οποίο πήρε και το όνομά του. Σύμφωνα με την επιγραφή που συνοδεύει το άγαλμα ο νεαρός Κροίσος έχασε τη ζωή του στη μάχη.

Η Σφίγγα, αφιέρωμα των
Ναξίων στους Δελφούς

Πεπλοφόρος

Σφίγγα

Η κεραμική:

Η οικονομία δυναμώνει και το εμπόριο ανθίζει. Τα αγγεία χρησιμεύουν τόσο για την αποθήκευση όσο και για τη μεταφορά των προϊόντων. Η Κόρινθος φημίζεται για τα όμορφα αγγεία της. Στα αγγεία της Κορίνθου οι μορφές είναι ερυθρές και το φόντο μελανό, γι' αυτό τα αγγεία ονομάζονται **ερυθρόμορφα**. Αργότερα την τέχνη της αγγειογραφίας εξελίσσει η Αττική. Τα αγγεία της Αττικής είναι **μελανόμορφα**. Τόσο τα ερυθρόμορφα όσο και στα μελανόμορφα αγγεία είναι κατασκευασμένα από πηλό και οι καλλιτέχνες χαράσσουν τις λεπτομέρειες. Τα αγγεία διηγούνται ιστορίες από τη μυθολογία και την ιστορία του τόπου τους ή απεικονίζουν σκηνές από τη φύση.

Ο Σόφιλος από την Αττική είναι ο πρώτος αγγειογράφος που υπογράφει τα αγγεία του. Τόσο περήφανοι ήταν οι αγγειογράφοι των Αρχαϊκών Χρόνων για την τέχνη τους!

Ο Αϊάντας κουβαλά τον νεκρό Αχιλλέα. Λεπτομέρεια από μελανόμορφο αγγείο της Αττικής, έργο του Εργότιμου και του Κλειτία, 570-565 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο της Φλωρεντίας.

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Αντιστοιχίζω:

A

αρχιτεκτονική
γλυπτική
κεραμική

B

δωρικός και ιωνικός ρυθμός
κούροι και κόρες
μελανόμορφα και ερυθρόμορφα αγγεία
μάρμαρο
πηλός

B. Κυκλώνω το σωστό:

Ανάλαφρος και περίτεχνος είναι:

- α) ο δωρικός ρυθμός.
- β) ο ιωνικός ρυθμός.
- γ) δεν είναι κανένας από τους δύο αυτούς ρυθμούς.

Οι κίονες δεν έχουν βάση:

- α) στον δωρικό ρυθμό.
- β) στον ιωνικό ρυθμό.
- γ) σε κανέναν από αυτούς τους ρυθμούς.

Το χαρακτηριστικό μειδίαμα της έκφρασης του προσώπου έχουν:

- α) οι κούροι.
- β) οι κόρες.
- γ) και οι δύο.

Γ. Σε ομάδες διπλώνουμε από μια κόλλα 4 φορές. Ανοίγουμε το χαρτί και συμπληρώνουμε ατομικά τα 16 πλαίσια που έχουν δημιουργηθεί με πληροφορίες για την τέχνη των Αρχαϊκών Χρόνων. Έχουμε 3 λεπτά στη διάθεσή μας!

Στα σημαντικά δημιουργήματα πολιτισμού της αρχαϊκής εποχής περιλαμβάνονται η ποίηση και η φιλοσοφία. Η ηρωική ποίηση του Ομήρου παραχωρεί τη θέση της σε δύο νέες μορφές, τη διδακτική και τη λυρική ποίηση. Παράλληλα, οι άνθρωποι προσπαθούν να βρουν απαντήσεις για τη δημιουργία του κόσμου και να εξηγήσουν τα φυσικά φαινόμενα με βάση τη λογική. Έτσι, στα Αρχαϊκά Χρόνια γεννιέται η φιλοσοφία.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ για τη διδακτική και τη λυρική ποίηση και τους εκπροσώπους τους,
- ▶ για τη γέννηση της φιλοσοφίας.

8^{ος} – 5^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια

Ελληνιστικά Χρόνια

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Αυτόν τον κόσμο, (...) δεν τον έπλασε κανένας Θεός ή άνθρωπος. Υπήρχε πάντα, υπάρχει και θα υπάρχει. Μια αιώνια ζωντανή φωτιά που ανάβει με μέτρο και σβήνει με μέτρο...

Ηράκλειτος

Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ομάδες:

- ▶ Ο Ηράκλειτος μιλά για τη δημιουργία του κόσμου. Ποιες διαφορές εντοπίζουμε σε σχέση με τις αντιλήψεις που είχαν οι άνθρωποι έως τότε; Πώς εξηγούσαν τον κόσμο που τους περιβάλλει και τα φυσικά φαινόμενα;
- ▶ Τι εντύπωση έκαναν άραγε τα λόγια του Ηράκλειτου εκείνη την εποχή;
- ▶ Ποιες αλλαγές στη ζωή των ανθρώπων βοήθησαν ώστε να γεννηθεί την περίοδο αυτή η φιλοσοφία;

Χέντρικ τερ Μπρούγκεν, Ηράκλειτος, 1628, Εθνικό Μουσείο Ολλανδίας, Άμστερνταμ

Ηράκλειτος, φιλόσοφος από την Έφεσο της Ιωνίας που έζησε μεταξύ 6ου-5ου αι. π.Χ.

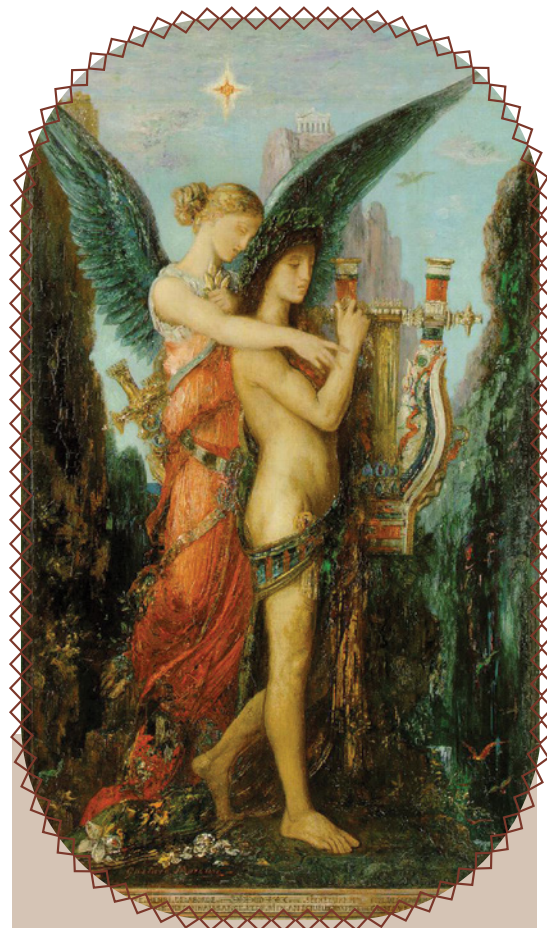

Μαθαίνουμε για... τα γράμματα στα Αρχαϊκά Χρόνια

■ Η διδακτική ποίηση:

Στα Αρχαϊκά Χρόνια οι ποιητές αφήνουν την εξιστόρηση των σπουδαίων κατορθωμάτων των προγόνων τους και στρέφονται σε μια μορφή ποίησης που ονομάζεται **διδακτική**. Κύριος εκπρόσωπος της διδακτικής ποίησης είναι ο **ΗΣΙΟΔΟΣ**. Στο έργο του *Θεογονία* εξιστορεί τη δημιουργία του κόσμου και την επικράτηση των θεών του Ολύμπου, ενώ στο *Έργα και Ημέραι* δίνει συμβουλές ώστε να ζουν οι πολίτες τη ζωή τους με σύνεση, αρετή και δικαιοσύνη.

Ο Ησίοδος θεωρείται ο μεγαλύτερος ποιητής μετά τον Όμηρο. Γεννιέται στα τέλη του 8ου αι. π.Χ. στη Βοιωτία κοντά στο όρος του Ελικώνα. Από παιδί του αρέσει να τριγυρνά στο βουνό, όπου σύμφωνα με την παράδοση κατοικούσαν οι Μούσες. Οι Μούσες χάρισαν στον Ησίοδο την έμπνευση να γράψει τα έργα του. Η *Θεογονία* του Ησίοδου είναι μια σημαντική πηγή για την ελληνική μυθολογία και τη λατρεία των θεών των Ελλήνων, ενώ το *Έργα και Ημέραι* δίνουν σημαντικές πληροφορίες για την καθημερινή ζωή των ανθρώπων της εποχής του.

Γκυστάβ Μορώ, Ο Ησίοδος και η Μούσα
Μελπομένη, Μουσείο Ορσέ, Παρίσι

■ Η λυρική ποίηση:

Στη **λυρική ποίηση** οι ποιητές απαγγέλουν τους στίχους τους με τη συνοδεία της λύρας. Οι λυρικοί ποιητές τραγουδούν τις χαρές και τις λύπες της ζωής αλλά και αξίες όπως η δικαιοσύνη, η αρετή και η γενναιότητα. Ο **Σόλωνας** από την Αθήνα, ο **Τυρταίος** από τη Σπάρτη, ο **Αρχίλοχος** από την Πάρο, η **Σαπφώ** από τη Λέσβο, ο **Πίνδαρος** από τη Βοιωτία έγραψαν θαυμαστά λυρικά ποιήματα.

Αν κρίνουμε από τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία της αρχαϊκής πόλης-κράτους, είναι εντυπωσιακό ότι μια γυναίκα σαν τη Σαπφώ διαθέτει την καλλιέργεια και την άνεση να εκφράζεται ελεύθερα μέσα από την ποίηση.

Πομπηία, Αρχαιολογικό Μουσείο Νάπολης.
Απεικονίζεται νεαρή γυναίκα με γραφίδα,
κάποιοι θεωρούν ότι παριστάνει την Σαπφώ.

► Η φιλοσοφία:

Την ίδια περίοδο, οι άνθρωποι προσπαθούν να ερμηνεύσουν τη δημιουργία του κόσμου και να εξηγήσουν τα φυσικά φαινόμενα με τη λογική και όχι με τους μύθους. Οι κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές, τα μεγάλα ταξίδια, η επαφή με τον πολιτισμό άλλων λαών βοήθησαν να μπουν οι πρώτες βάσεις για τη φιλοσοφία. Η παρατήρηση, ο στοχασμός, ακόμη και ο διάλογος, είναι τα εργαλεία των φιλοσόφων. Ο **Θαλής**, ο **Αναξίμανδρος**, ο **Αναξίμενης**, ο **Ηράκλειτος** και ο **Πυθαγόρας** ήταν οι πρώτοι μεγάλοι *φιλόσοφοι**.

Έμειναν στην ιστορία γιατί με τα έργα τους άλλαξαν τη σκέψη του ανθρώπου και τη σχέση του με τον κόσμο που τον περιβάλλει.

Σταυρόλεξο:
τα γράμματα
στα Αρχαϊκά
Χρόνια

φιλόσοφοι:
αυτοί που αγαπούν τη σοφία, τη γνώση. Οι φιλόσοφοι της Ιωνίας ονομάστηκαν προσωκρατικοί αφού προηγήθηκαν ενός άλλου μεγάλου φιλοσόφου, του Σωκράτη. Οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι αποδίδουν τη δημιουργία του κόσμου σε ένα από τα στοιχεία της φύσης: το νερό, τον αέρα, τη φωτιά.

μελετώντας
τις πηγές

Στη μάχη, ω νέοι!

Για τη γη μας, λοιπόν, με ψυχή να παλέψουμε,
για τα παιδιά μας να πέσουμε χωρίς δισταγμό,
δεν είναι τώρα η ζωή μας για λύπη.

Στη μάχη, ω νέοι, τη θέση κρατώντας
μην κάνετε πίσω· και άφοβοι να 'σαστε
με την ψυχή σας στο στήθος γερή και ακράτητη
και τη ζωή σας χαλάλι· άντρας προς άντρα.

Τυρταίος, Ελεγείες 10, απόσπασμα

Αρχαίοι Έλληνες Λυρικοί 1. Καλλίνος, Τυρταίος, Αρχίλοχος, μτφρ. Κ. Τοπούζης, 1997, Αθήνα, εκδ. Επικαιρότητα.

Διαβάζουμε το ποίημα χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια.

- Τι προτρέπει ο ποιητής Τυρταίος τους νέους;
- Ποιες αξίες τραγουδά στο λυρικό αυτό ποίημα ο Τυρταίος;
- Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το περιεχόμενο του ποιήματος συνδέεται με την ίδρυση της πόλης-κράτους και το αίσθημα ασφάλειας που επιθυμούν οι πολίτες;

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Αντιστοιχίζω:

A

διδασκτική ποίηση
λυρική ποίηση
φιλοσοφία

B

Ησίοδος
Σαπφώ
Θαλής
Σόλωνας
Ηράκλειτος

B. Κυκλώνω το σωστό:

Η ποίηση που διδάσκει τον άνθρωπο να είναι εργατικός και τίμιος ονομάζεται:

- α) διδακτική.
- β) λυρική.
- γ) διδακτική και λυρική.

Η ποίηση που τραγουδά τις χαρές και τις λύπες της ζωής ονομάζεται:

- α) διδακτική.
- β) λυρική.
- γ) διδακτική και λυρική.

Για τον κόσμο που μας περιβάλλει και τον τρόπο που λειτουργεί, μιλά:

- α) η διδακτική ποίηση.
- β) η λυρική ποίηση.
- γ) η φιλοσοφία.

Γ. 3-2-1... φύγαμε! Ονομάζω:

3 ονόματα
φιλοσόφων

2 ονόματα
λυρικών ποιητών

1 εκπρόσωπο της διδακτικής ποίησης

Το περσικό κράτος και οι Έλληνες της Μικράς Ασίας

Ήδη από τα μέσα του 11ου έως τα τέλη του 9ου αι. π.Χ. Ίωνες, Αιολείς και Δωριείς ιδρύουν αποικίες στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου, την Κύπρο αλλά και στις ακτές της Μικράς Ασίας. Οι πόλεις της Μικράς Ασίας υποτάσσονται πρώτα στο βασίλειο των Λυδών και κατόπιν στους Πέρσες. Σύντομα οι ελληνικές πόλεις της Μικράς Ασίας επαναστατούν. Οι Αθηναίοι και οι Ερετριείς βοηθούν την επανάσταση των Ιώνων και σύμφωνα με τον ιστορικό Ηρόδοτο το γεγονός αυτό αποτελεί «αρχή μεγάλων συμφορών για τους Έλληνες».

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ για την Ιωνική Επανάσταση ως αποτέλεσμα της κρίσης των σχέσεων σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο μεταξύ της περσικής μοναρχίας και των ελληνικών πόλεων της Μικράς Ασίας,
- ▶ για τον χαρακτήρα των Περσικών Πολέμων στο πλαίσιο της επεκτατικής πολιτικής της περσικής μοναρχίας.

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.

Κλασικά Χρόνια

Ελληνιστικά Χρόνια

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

499 π.Χ. Ιωνική Επανάσταση, Καταστροφή των Σάρδεων

494 π.Χ. Άλωση της Μιλήτου

Χρονογραμμή για τους Περσικούς Πολέμους

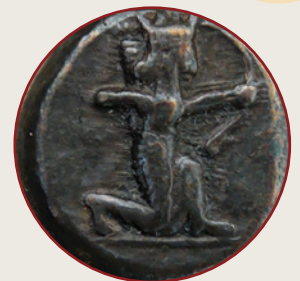
Ο τύραννος της Μιλήτου*, Αρισταγόρας, στην Αθήνα

Εμφανίστηκε λοιπόν στην Εκκλησία του Δήμου ο Αρισταγόρας και μίλησε για τα πλούτη της Ασίας και για τον τρόπο που πολεμούν οι Πέρσες, (...) και πως ήταν εύκολο να τους νικήσει κανείς. (...) Πως η Μίλητος ήταν αποικία των Αθηναίων και πως είναι φυσικό, μιας και αυτοί είναι πολύ ισχυροί, να τη βοηθήσουν. Οι Αθηναίοι λοιπόν πείστηκαν (...) κι αποφάσισαν να στείλουν για βοήθεια είκοσι πλοία στους Ίωνες (...). Κι αυτά τα πλοία ήταν η αρχή μεγάλων συμφορών τόσο για τους Έλληνες όσο και για τους **βάρβαρους***.

Ηρόδοτος, Ιστορίαι, 5.97. 1-3 (διασκευή)

Μίλητος: ελληνική πόλη της Ιωνίας στη Μικρά Ασία

βάρβαροι: εδώ οι Πέρσες

Δαρείος Α', περσικό νόμισμα, 5ος αι. π.Χ.

Μελετάμε την πηγή και την αντίδραση του Δαρείου σε ομάδες:

- ▶ Υπογραμμίζουμε τα επιχειρήματα του Αρισταγόρα προκειμένου να πείσει τους Αθηναίους να στείλουν βοήθεια στη Μίλητο και τις άλλες επαναστατημένες πόλεις της Ιωνίας. Τελικά πείθονται οι Αθηναίοι;
- ▶ Πώς αντιδρά ο Δαρείος Α', βασιλιάς των Περσών μετά την καταστροφή των Σάρδεων;
- ▶ Ο Ηρόδοτος γράφει πως η βοήθεια που στέλνουν οι Αθηναίοι και οι Ερετριείς στις Ιωνικές πόλεις θα γίνει η αρχή μεγάλων συμφορών και για τους Έλληνες και για τους Πέρσες. Με ποιον τρόπο προβλέπουμε να τιμωρήσει ο Δαρείος Α' τους Ίωνες;

Η αντίδραση του Δαρείου

Μαθαίνουμε για...
το περσικό κράτος και τους
Έλληνες της Μικράς Ασίας.

Αρισταγόρας

Ο Μεγάλος Βασιλιάς, Δαρείος ο Α',
επιγραφή από τον βράχο Μπεχιστούν.

Η περσική αυτοκρατορία:

Η περσική αυτοκρατορία σχηματίζεται το 550 π.Χ. Ο αυτοκράτορας ονομάζεται Μεγάλος Βασιλιάς και τα εδάφη της εκτείνονται από τον Δούναβη έως την Ινδία. Για την καλύτερη διοίκησή της, η αχανής αυτή αυτοκρατορία διαιρείται σε μικρότερες περιφέρειες, τις σατραπείες. Κάθε σατραπεία έχει τη δική της πρωτεύουσα και τον δικό της στρατό με επικεφαλής έναν σατράπη.

Οι πόλεις της Μικράς Ασίας καταπιέζονται:

Όταν οι Πέρσες καταλαμβάνουν τις Ιωνικές πόλεις της Μικράς Ασίας καταργούν τη δημοκρατία και τοποθετούν **φιλοπέρσες τυράννους***. Οι πόλεις οφείλουν να πληρώνουν φόρο στην περσική αυτοκρατορία και να ενισχύουν με τον στρατό και τον στόλο τους τις πολεμικές επιχειρήσεις του Πέρση Βασιλιά.

φιλοπέρσες
τύραννοι:
ελληνικής
καταγωγής τύραννοι
που έχουν καλές
σχέσεις με τους
Πέρσες

Η επανάσταση των πόλεων της Μικράς Ασίας:

Ο Αρισταγόρας, τύραννος της Μιλήτου, για να αποφύγει την τιμωρία για την κακή διαχείριση χρημάτων και στρατιωτικών πόρων ξεσηκώνει τους Έλληνες της Μικράς Ασίας, διώχνει τους υπόλοιπους τυράννους και ζητά βοήθεια από τη μητροπολιτική Ελλάδα. Μόνο η Αθήνα και η Ερέτρια ανταποκρίνονται στέλνοντας 25 τριήρεις.

Οι συγκρούσεις Ελλήνων και Περσών:

Στην αρχή της Ιωνικής Επανάστασης οι Έλληνες σημειώνουν επιτυχίες στα πεδία των μαχών, ενώ κυριεύουν και πυρπολούν την πρωτεύουσα της **Λυδίας***, τις Σάρδεις. Τελικά, ο Πέρσης βασιλιάς Δαρείος ο Α', καταπνίγει την επανάσταση, νικά τον ελληνικό στόλο στη ναυμαχία της **Λάδης*** και για παραδειγματισμό καταστρέφει ολοκληρωτικά τη Μίλητο (494 π.Χ.), τη σημαντικότερη ελληνική πόλη της Μικράς Ασίας. Το δημοκρατικό πολίτευμα αποκαθίσταται αλλά οι ελληνικές πόλεις συνεχίζουν να πληρώνουν φόρους και παραχωρούν τον στρατό και τον στόλο τους στους Πέρσες.

Λυδία:
η σατραπεία
που περιλαμβάνει
πόλεις
της Μικράς
Ασίας

Λάδη:
νησάκι
απέναντι
από τη
Μίλητο

Τα σχέδια του Δαρείου Α':

Τα γεγονότα στη Μίλητο δημιουργούν θλίψη και έντονη ανησυχία στην Αθήνα αλλά και σε ολόκληρη τη μητροπολιτική Ελλάδα. Με πρόφαση την τιμωρία των Ελλήνων, ο Δαρείος Α' σχεδιάζει να κυριαρχήσει στο Αιγαίο και να υποτάξει τη μητροπολιτική Ελλάδα προκειμένου να επεκτείνει την αυτοκρατορία του στην Ευρώπη. Έτσι, αρχίζουν μια σειρά από πολεμικές συγκρούσεις μεταξύ Ελλήνων και Περσών, οι Περσικοί Πόλεμοι.

Το παλάτι του Δαρείου Α' στην Περσέπολη

Τα ανατολικά σύνορα της αυτοκρατορίας του Δαρείου Α' σταματούν στην οροσειρά των Ιμαλαΐων. Η βοήθεια, λοιπόν, που στέλνουν οι Αθηναίοι και οι Ερετριείς στις επαναστατημένες πόλεις της Μικράς Ασίας αποτελεί την τέλεια αφορμή για τον Δαρείο. Ξεκινά μια εκστρατεία κατά των Ελλήνων προκειμένου να επεκταθεί στην Ευρώπη.

ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

Η άλωση* της Μιλήτου

άλωση:
η κατάκτηση
και καταστροφή
μιας πόλης

Όταν αλώθηκε μετά από πολιορκία η Μίλητος, όλοι οι άνδρες θανατώθηκαν, ενώ τα παιδιά και οι γυναίκες πουλήθηκαν ως δούλοι. Ο κοντινός ναός του Απόλλωνα στα Δίδυμα λεηλατήθηκε και καταστράφηκε και ο παλιός χρησμός των Δελφών βγήκε αληθινός: «Και τότε εσύ Μίλητος, ένοχη μοχθηρών έργων, θα γίνεις το τραπέζι για πολλά φαγοπότια, στα αλήθεια ένα σπουδαίο έπαθλο. Οι γυναίκες σου σαν σκλάβες θα πλύνουν τα πόδια πολλών Περσών, ενώ άλλοι θα φροντίζουν για τον ναό του Απόλλωνα στα Δίδυμα».

Ηρόδοτος *Ιστορία*, 6, 18-19 & 21, Αθήνα: Κάκτος, μτφρ. και διασκευή Κ. Δημούλη

Η Μίλητος είναι το «διαμάντι των ελληνικών πόλεων της Μικράς Ασίας». Η είδηση της καταστροφής της γεμίζει θλίψη τους Αθηναίους, αλλά και όλους τους Έλληνες.

Μια θλιβερή θεατρική παράσταση

Όταν επέστρεψαν στην πόλη οι τριήρεις των Αθηναίων κανείς δεν έλεγε κουβέντα για τα όσα έγιναν στην Ιωνική Επανάσταση και κυρίως για την καταστροφή της Μιλήτου. Τη σιωπή έσπασε ο τραγικός ποιητής Φρόνιχος, ο οποίος έγραψε και ανέβασε το θεατρικό έργο «Μιλήτου Άλωσις». Οι θεατές έβαλαν τα κλάματα και ο Φρόνιχος τιμωρήθηκε με βαρύ χρηματικό πρόστιμο και την απαγόρευση να ξανανεβάσει το έργο, διότι τους θύμισε «οικεία κακά». Προξενούσε δηλαδή λύπη και πρόσβαλλε την ευαισθησία των Αθηναίων.

Ηρόδοτος, *Ιστορία*, 6,21 (μτφρ. και διασκευή Κ. Δημούλη).

Διαβάζουμε χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια τις πηγές και:

- ▶ Υπογραμμίζουμε με **κόκκινο χρώμα**: τις *πράξεις των Περσών εναντίον* της πόλης και των κατοίκων της *Μιλήτου*.
- ▶ Υπογραμμίζουμε με **πράσινο χρώμα**: τη *συμπεριφορά των Αθηναίων πολεμιστών μετά την επιστροφή τους* από τη Μίλητο στην πατρίδα τους, την Αθήνα.
- ▶ Υπογραμμίζουμε με **πορτοκαλί χρώμα**: την *αντίδραση των Αθηναίων θεατών* στο θεατρικό έργο του Φρονιχίου «*Μιλήτου Άλωσις*».

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Κυκλώνω το σωστό.

Την Ιωνική επανάσταση με προτροπή του Αρισταγόρα βοηθούν:

- α. οι Σπαρτιάτες.
- β. οι Αθηναίοι.
- γ. οι Αθηναίοι και οι Ερετριείς.

Στα χρόνια της Ιωνικής Επανάστασης βασιλιάς της Περσίας είναι:

- α. ο Κύρος Β΄.
- β. ο Δαρείος Α΄.
- γ. ο Δαρείος Γ΄.

Οι Πέρσες για να τιμωρήσουν τους Ίωνες καταστρέφουν:

- α. τις Σάρδεις.
- β. την Αθήνα.
- γ. τη Μίλητο.

B. Αντιστοιχίζω.

A

Αρισταγόρας
Αθηναίοι και Ερετριείς
Δαρείος Α΄
Σάρδεις
Μίλητος

B

25 πλοία-βοήθεια για την Ιωνική επανάσταση
τύραννος της Μιλήτου
πλούσια πόλη της περσικής αυτοκρατορίας
πλούσια ελληνική πόλη της Μικράς Ασίας
βασιλιάς της Περσίας

Γ. 3-2-1... φύγαμε!

Γράφω:

3 επιχειρήματα του Αρισταγόρα που πείθουν τους Αθηναίους να στείλουν βοήθεια στους Ίωνες

2 πόλεις που βοήθησαν στην Ιωνική επανάσταση

1 σημαντική νίκη των Αθηναίων στη σύγκρουσή τους με τους Πέρσες κατά τη διάρκεια της Ιωνικής επανάστασης

Ο περσικός κίνδυνος

Η Μάχη του Μαραθώνα (490 π.Χ.)

Οι Πέρσες με αφορμή τη βοήθεια της Αθήνας και της Ερέτριας στην Ιωνική επανάσταση εκστρατεύουν εναντίον των Ελλήνων. Με αρχηγό τον Μαρδόνιο περνούν τον Ελλήσποντο, υποτάσσουν το ελληνικό βασίλειο της Μακεδονίας και κατευθύνονται νότια. Ωστόσο ο περσικός στόλος καταστρέφεται σε θαλασσοταραχή και η εκστρατεία αναβάλλεται. Το 490 π.Χ., όμως, οι Πέρσες επιχειρούν νέα εκστρατεία με τελικό στόχο την Αθήνα. Δύο διαφορετικοί κόσμοι έρχονται σε σύγκρουση. Θα καταφέρει άραγε το ελεύθερο και δημοκρατικό πνεύμα της Αθήνας να επιβληθεί στον αυταρχισμό των Περσών;

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ για τους Περσικούς Πολέμους και τη Μάχη του Μαραθώνα, ως νίκη της ελευθερίας και της δημοκρατίας, καθώς και για τον ρόλο της στρατηγικής του Μιλτιάδη,
- ▶ για τα στοιχεία της προσωπικότητας του Μιλτιάδη και τον ρόλο που διαδραμάτισε στη νίκη των Ελλήνων.

5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια

Ελληνιστικά Χρόνια

Χρονογραμμή

499 π.Χ.
Ιωνική Επανάσταση,

492 π.Χ.
1η εκστρατεία των Περσών με αρχηγό τον Μαρδόνιο

490 π.Χ. 2η εκστρατεία των Περσών με αρχηγούς τον Δάτη και τον Αρταφέρνη - Μάχη του Μαραθώνα

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Η περσική αυτοκρατορία επιθυμεί να εξαπλωθεί προς τα δυτικά. Με αφορμή τη βοήθεια που παρέχουν η Αθήνα και η Ερέτρια στην εξέγερση των πόλεων της Μικράς Ασίας, οι Πέρσες επιχειρούν δύο εκστρατείες στον ελληνικό χώρο. Η πρώτη με αρχηγό τον Μαρδόνιο αποτυγχάνει. Στη δεύτερη, οι στρατηγοί Δάτης και Αρταφέρνης κυριαρχούν στις Κυκλάδες, καταστρέφουν την Ερέτρια και σχεδιάζουν να φτάσουν στην Αθήνα από τον Μαραθώνα.

Η 1η και η 2η εκστρατεία των Περσών στον ελληνικό χώρο

Μελετάμε τον χάρτη και την πηγή σε ομάδες:

- ▶ Πόσες εκστρατείες οργανώνουν οι Πέρσες εναντίον των Ελλήνων; Ποιες χρονολογίες γίνονται αυτές και ποιους στρατηγούς έχουν;
- ▶ Ποια είναι η αιτία και ποια η αφορμή για τις εκστρατείες των Περσών εναντίον των Ελλήνων;
- ▶ Ποιοι είναι οι ενδιάμεσοι σταθμοί πριν φτάσουν οι Πέρσες στην Ερέτρια;

Μαθαίνουμε για... τη Μάχη του Μαραθώνα:

Μεσόγεια:
ο κάμπος της
Αττικής στα
ανατολικά

φάλαγγα:
η κατά μέτωπο
πυκνή παράταξη
των στρατιωτών

Η 2η περσική εκστρατεία:

Το 490 π.Χ. οι Πέρσες επιχειρούν νέα εκστρατεία εναντίον των ελληνικών πόλεων. Με αρχηγούς τον Δάτη και τον Αρταφέρνη διασχίζουν το Αιγαίο και φτάνουν στην Ερέτρια. Η πόλη καταλαμβάνεται και οι κάτοικοι αιχμαλωτίζονται. Στη συνέχεια, οι Πέρσες αποβιβάζονται στην παραλία του Μαραθώνα. Σκοπεύουν να περάσουν στην Αθήνα από τα *Μεσόγεια**. Οι Αθηναίοι, παρότι λιγότεροι σε αριθμό, αποφασίζουν δημοκρατικά να δώσουν μάχη για την ελευθερία της πόλης τους.

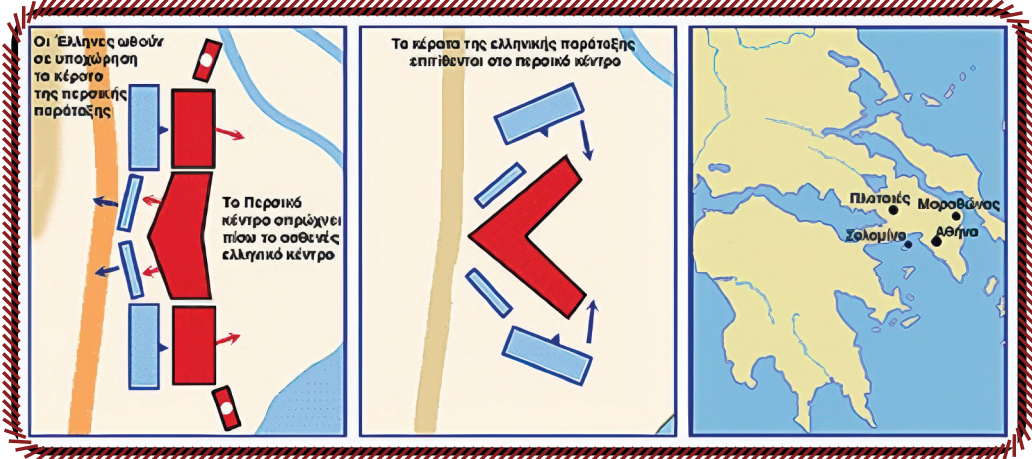
Οι αντίπαλες δυνάμεις:

Οι 10.000 Αθηναίοι οπλίτες καλούνται να αντιμετωπίσουν τον πολυάριθμο περσικό στρατό. Στο κάλεσμά τους για βοήθεια ανταποκρίνονται μόνο οι Πλαταιείς με χίλιους άνδρες. Στη Σπάρτη στέλνουν τον ημεροδρόμο Φειδιππίδη. Ωστόσο οι Σπαρτιάτες επικαλούνται θρησκευτικούς λόγους και καθυστερούν να στείλουν ενισχύσεις.

Το σχέδιο μάχης του Μιλτιάδη:

Ο αρχηγός των Αθηναίων, Μιλτιάδης, γνωρίζει τις πολεμικές τακτικές των αντιπάλων, καθώς για χρόνια βρισκόταν στην υπηρεσία του Πέρση βασιλιά. Για να αντιμετωπίσει το πλήθος των Περσών οργανώνει ένα ευφυές σχέδιο: ενισχύει τα δυο άκρα της *φάλαγγας** των οπλιτών, ενώ αποδυναμώνει το κέντρο με σκοπό να περικυκλώσει τον εχθρό. Επιπλέον, με τον αιφνιδιασμό σκοπεύει να αναχαιτίσει τους τοξότες και το ιππικό.

Χάρτης της περιοχής του Μαραθώνα με τα στρατόπεδα των Ελλήνων και των Περσών. Cartledge, P. (ed.), Cambridge illustrated history of Ancient Greece, Cambridge University Press, Cambridge 1998, σ. 63.

Επεξεργασία: Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού

► Η μάχη σώμα με σώμα:

Οι Έλληνες ξεκινούν την επίθεση το ξημέρωμα, αιφνιδιάζουν τους Πέρσες και θριαμβεύουν στη μάχη σώμα με σώμα. Σκοτώνονται μόλις 192 Αθηναίοι και 11 Πλαταιείς. Σύμφωνα με τον ιστορικό Ηρόδοτο οι Πέρσες αφήνουν πίσω τους 6.400 νεκρούς. Νεκρός, όμως, πέφτει και ο Καλλίμαχος.

Η μάχη σώμα με σώμα Έλληνα οπλίτη και Πέρση. Ο Έλληνας οπλίτης φαίνεται να νικά τον αντίπαλό του. Τι παρατηρούμε σχετικά με την πολεμική φορεσιά των δύο αντιπάλων;

Έλληνες και Πέρσες πολεμιστές

Παίζω με τις πολεμικές ενδυμασίες!

Λεπτομέρεια από κύλικα του 5ου αι. π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

► Οι Αθηναίοι απωθούν τους Πέρσες:

Ο Μιλτιάδης στέλνει αμέσως αγγελιαφόρο στην Αθήνα. Φτάνοντας στην πόλη ο αγγελιαφόρος φωνάζει «*νενικήκαμεν**» και ξεψυχά. Είναι ο πρώτος Μαραθωνοδρόμος!

νενικήκαμεν: νικήσαμε (στα αρχαία ελληνικά)

Θέλοντας να τους τιμήσουν σαν ήρωες, οι Αθηναίοι θάβουν τους νεκρούς τους κοντά στο πεδίο της μάχης. Ο ποιητής Σιμωνίδης ο Κείος, αφιερώνει στους Μαραθωνομάχους το παρακάτω σύντομο μικρό ποίημα: Οι Αθηναίοι μαχόμενοι υπέρ των Ελλήνων, συνέτριψαν τη δύναμη των χρυσοφόρων Μήδων (δηλαδή των Περσών).

Ο τύμβος ή «Σωρός» του Μαραθώνα σήμερα

Όσοι Πέρσες διαφεύγουν από το πεδίο της μάχης επιβιβάζονται στα πλοία. Σχεδιάζουν να πλεύσουν γύρω από το Σούνιο και να επιτεθούν στην ανοχύρωτη Αθήνα. Ο Μιλτιάδης αντιλαμβάνεται τον κίνδυνο και, όταν οι Πέρσες φτάνουν στο Φάληρο, βλέπουν ήδη τους Αθηναίους παραταγμένους να τους περιμένουν. Αποθαρρημένοι παίρνουν τον δρόμο της επιστροφής.

Το κράνος του στρατηγού των Αθηναίων, Μιλτιάδη. Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας.

Το χάλκινο κράνος του Αθηναίου στρατηγού Μιλτιάδη, το οποίο φορούσε κατά τη διάρκεια της μάχης. Το αφιέρωσε ο ίδιος στο ιερό του Δία στην Ολυμπία προκειμένου να ευχαριστήσει τον θεό για τη νίκη. Το κράνος φέρει την επιγραφή «ΜΙΛΤΙΑΔΕΣ ΑΝΕ[Θ]ΕΚΕΝ [Τ]ΩΙ ΔΙ[Α]» (Ο Μιλτιάδης το αφιέρωσε στον Δία).

Μαζί με αυτό εκτίθεται και ένα περσικό κράνος λάφυρο.

Οι Αθηναίοι προσφέρουν το λάφυρο αυτό στον ναό του Δία στην Ολυμπία σε ένδειξη ευγνωμοσύνης. Το κράνος έχει την επιγραφή ΔΙΙ ΑΘΕΝΑΙΟΙ ΜΕΔΟΝ ΛΑΒΟΝΤΕΣ που σημαίνει "Οι Αθηναίοι με τη βοήθεια του Δία απέσπασαν το λάφυρο αυτό από τους Πέρσες".

Περσικό κράνος, αρχές 5ου αι. π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας.

Αμέσως μετά τη νίκη τους, οι Αθηναίοι, για να ευχαριστήσουν τον θεό Απόλλωνα, προσφέρουν στους Δελφούς μερικά από τα λάφυρα της μάχης. Τα λάφυρα τοποθετούνται σε μία τριγωνική πλατεία έξω από τον Θησαυρό των Αθηναίων.

Ο Θησαυρός των Αθηναίων στους Δελφούς

- ▶ Γιατί οι Αθηναίοι κάνουν προσφορές στους θεούς;
- ▶ Πόσο σημαντική είναι η νίκη αυτή για τους Αθηναίους αλλά και για τους υπόλοιπους Έλληνες;

μελετώντας τις πηγές

Οι Αθηναίοι βρίσκονται σε αδιέξοδο-η ψήφος του Καλλίμαχου

Οι Αθηναίοι όταν πληροφορούνται για το μέγεθος και τις προθέσεις της περσικής στρατιάς, καλούν τους στρατηγούς σε ψήφο. Μπορούν οι Αθηναίοι να αντιμετωπίσουν τον πολυάριθμο στρατό των Περσών στο Μαραθώνα και να προστατεύσουν την πόλη τους; Οι ψήφοι διχάζονται:

Οι γνώμες των Αθηναίων στρατηγών μοιράστηκαν στα δύο. Ορισμένοι δεν έδιναν τη συγκατάθεσή τους να δοθεί μάχη καθότι ήταν λίγοι για να αντιμετωπίσουν τον στρατό των Περσών, ενώ άλλοι μαζί και ο Μιλτιάδης επέμεναν να δοθεί. (...) Επειδή κι ένας ενδέκατος είχε το δικαίωμα της ψήφου (...), ο Μιλτιάδης πήγε και βρήκε τον Καλλίμαχο από τις Αφίδνες, που ήταν τότε πολέμαρχος, και του μίλησε έτσι: «Καλλίμαχε, στα χέρια σου είναι ή να ρίξεις στη σκλαβιά [των Περσών] την Αθήνα (...) ή η πόλη αυτή να σωθεί και να αναδειχτεί η πρώτη απ' τις ελληνικές πόλεις...». Μ' αυτά τα λόγια ο Μιλτιάδης παίρνει με το μέρος του τον Καλλίμαχο και πάρθηκε η τελική απόφαση, να δώσουν τη μάχη.

Ηρόδοτος, Ιστορίαι, [6.109.13] & [6.110.1]
μτφρ. Θ.Κ. Στεφανόπουλος, διασκευή

Ο
Καλλίμαχος
νικά!

- Πώς αντιδρούν οι Αθηναίοι όταν αντιλαμβάνονται ότι ο περσικός κίνδυνος πλησιάζει;
- Ποιος στρατηγός υποστηρίζει ότι οι Αθηναίοι πρέπει να δώσουν μάχη εναντίον των Περσών; Γιατί κάποιοι στρατηγοί διστάζουν;
- Ποιος πολέμαρχος λύνει με την ψήφο του το αδιέξοδο και οδηγούνται οι Αθηναίοι τελικά στη μάχη;
- Ποιο συμπέρασμα βγάζουμε για την προσωπικότητα του Μιλτιάδη;

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Συμπληρώνω τα κενά:

Δύο χρόνια μετά την πρώτη τους αποτυχημένη, οι Πέρσες με αρχηγό τον και τον Αρταφέρνη περνούν με το στόλο και το στρατό τους στο, καταστρέφουν την και κατευθύνονται προς την Οι Αθηναίοι αποφασίζουν να τους αντιμετωπίσουν στον Οι Πέρσες υπερτερούν αριθμητικά, αλλά με το ευφυές σχέδιο του, οι Αθηναίοι ξαφνιάζουν τους, αναχαιτίζουν το ιππικό και τους και θριαμβεύουν στη μάχη σώμα με σώμα.

Πέρσες, εκστρατεία, Ερέτρια, τοξότες, Μιλτιάδη, Δάτη, Αθήνα, Μαραθώνα, Αιγαίο

B. Κυκλώνω το σωστό:

Η μάχη του Μαραθώνα έγινε το:
α) 492 π.Χ.
β) 490 π.Χ.
γ) 480 π.Χ.

Στη μάχη του Μαραθώνα αγωνίστηκαν:

- α) 10.000 Αθηναίοι.
- β) 1.000 Πλαταιείς.
- γ) 1.000 Πλαταιείς και 10.000 Αθηναίοι.

Στη μάχη αυτή οι Σπαρτιάτες:

- α) δεν έστειλαν βοήθεια.
- β) άργησαν να στείλουν ενισχύσεις.
- γ) τίποτα από τα δύο.

Γ. Αφηγούμαι προφορικά σε ένα από τα μέλη της ομάδας μου τη Μάχη του Μαραθώνα. Για να έχει η αφήγηση μου αρχή-μέση-τέλος και ενδιαφέρον δεν ξεχνώ να αναφέρω χρονολογία, τοποθεσία, αντιπάλους, το αποτέλεσμα της μάχης και όποια άλλη λεπτομέρεια κρίνω ενδιαφέρουσα.

Δίνω το βιβλίο μου για να αξιολογηθεί η αφήγησή μου: στην αφήγησή μου το μέλος της ομάδας μου εντόπισε στοιχεία όπως:

ΠΟΙΟΣ (ονόματα αντιπάλων)

ΠΟΥ (τοποθεσία)

ΠΟΤΕ (χρονολογία)

ΤΙ & ΠΩΣ (λεπτομέρειες μάχης)

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ (ποιος βγήκε νικητής)

Δέκα χρόνια περνούν από την ήττα του Πέρση βασιλιά Δαρείου Α' στη Μάχη του Μαραθώνα. Ο γιος του, Ξέρξης, απειλεί με νέα εισβολή την Ελλάδα. Οι Έλληνες αποφασίζουν να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες ενωμένοι στις Θερμοπύλες. Με αρχηγό τον Λεωνίδα, βασιλιά της Σπάρτης, αντιστέκονται γενναία και παρά την ήττα τους, καθυστερούν την επέλαση των Περσών στον νότο. Η αυτοθυσία του Λεωνίδα και των Σπαρτιατών στη μάχη αναδεικνύεται σε σημαντικό σύμβολο αντίστασης.

5^{ος} – 4^{ος} αι. π.ΧΚλασικά
ΧρόνιαΕλληνιστικά
ΧρόνιαΓεωμετρικά
ΧρόνιαΑρχαϊκά
Χρόνια490 π.Χ. Μάχη του
Μαραθώνα481 π.Χ. οι Έλληνες στην Κόρινθο αποφασίζουν να
αντιμετωπίσουν ενωμένοι τους Πέρσες480 π.Χ. Μάχη των
Θερμοπυλώντα ερωτήματα και
οι υποθέσεις μας

Σχεδιάζω να ενώσω με γέφυρα τις ακτές του Ελλήσποντου και να περάσω με τον στρατό μου, διασχίζοντας την Ευρώπη, για να τιμωρήσω τους Αθηναίους για όσα έπραξαν στους Πέρσες και τον πατέρα μου. (...) Λοιπόν, για την τιμή του και για την τιμή όλων μας, εγώ δε θα το βάλω κάτω προτού κυριέψω και παραδώσω στις φλόγες την Αθήνα! Αν βγουν απ' τη μέση αυτοί* (...) δε θ' απομείνει καμιά πόλη ούτε κανείς λαός που θα μπορέσει να μας αντισταθεί. Έτσι θα μπουν στον ζυγό της σκλαβιάς κι όσοι μας έφταιξαν κι όσοι δε μας έφταιξαν.

*αυτοί:
οι Αθηναίοι
και οι
Σπαρτιάτες

Ηρόδοτος (1993), *Ιστορίες*, 7. 8β. 1 & 2, 7γ. 1, 2, 3
(μτφρ. Η. Σπυρόπουλου) Αθήνα: Γκοβόστη, διασκευή

**Διαβάζουμε τα λόγια του Ξέρξη
χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και
παρατηρούμε τον χάρτη:**

- ▶ Υπογραμμίζουμε με **κόκκινο** χρώμα τους λόγους για τους οποίους οργανώνει εκστρατεία εναντίον των Ελλήνων.
- ▶ Ποια είναι η μεγαλύτερη φιλοδοξία του Ξέρξη;
- ▶ Πώς θα τον χαρακτηρίζαμε; Δικαιολογούμε την απάντησή μας με στοιχεία από την πηγή.

Η εκστρατεία του Ξέρξη το 480 π.Χ.

Μαθαίνουμε για... τη Μάχη των Θερμοπυλών:

Μολών λαβέ:
εφόσον έρθεις,
έλα να τα πάρεις
(τα όπλα)

Μνημείο Λεωνίδα, Βάσος Φαληρέας
1955, Θερμοπύλες

► Η εκστρατεία του Ξέρξη στην Ελλάδα:

Ο Ξέρξης, ξεκινά το 480 π.Χ. από τη Μικρά Ασία με πολυάριθμο στρατό και στόλο. Περνά τον Ελλήσποντο και κινείται νότια με στόχο την Αθήνα και την Πελοπόννησο. Στο πέρασμά του δημιουργεί τρόμο και πανικό. Η Μακεδονία, η Θεσσαλία και το Άργος υποτάσσονται. Οι υπόλοιποι Έλληνες με ηγέτη τον Λεωνίδα, βασιλιά της Σπάρτης, παρατάσσονται στις Θερμοπύλες. Οι Πέρσες υπερτερούν αριθμητικά. Όμως, οι 7.000 Έλληνες οπλίτες γνωρίζουν ότι εάν με τον βαρύ οπλισμό τους αντιμετωπίσουν κατά τμήματα τους Πέρσες στα στενά των Θερμοπυλών, θα ανακόψουν την επέλαση τους στον νότο. Έτσι, στην πρόταση του Ξέρξη να παραδώσουν τα όπλα, οι Έλληνες απαντούν «Μολών λαβέ*».

► Η Μάχη των Θερμοπυλών:

Η μάχη ξεκινά και εξελίσσεται σε φάσεις. Στην αρχή οι βαριά οπλισμένοι και οργανωμένοι σε φάλαγγα Έλληνες αντιστέκονται αποτελεσματικά και νικούν. Ακόμα και η βασιλική φρουρά των 10.000 *Αθανάτων** αδυνατεί να αντιμετωπίσει τους Έλληνες οπλίτες. Τελικά, ένας ντόπιος άνδρας, ο Εφιάλτης, δωροδοκείται και οδηγεί τους Πέρσες από ένα κρυφό πέρασμα στα νώτα των Ελλήνων. Όταν ο Λεωνίδας αντιλαμβάνεται το γεγονός, διατάζει τους υπόλοιπους Έλληνες να αποχωρήσουν και μένει στο πεδίο της μάχης με 300 Σπαρτιάτες και 700 Θεσπιείς. Στην τελική σύγκρουση πολεμούν ηρωικά, έως ότου σκοτώνονται όλοι από τα βέλη των Περσών.

Αθάνατοι:
η προσωπική φρουρά του Πέρση βασιλιά. Όταν ένας από αυτούς έπεφτε στη μάχη τον αντικαθιστούσε αμέσως άλλος και έτσι η φρουρά είχε πάντα τον ίδιο αριθμό ανδρών

Η Μάχη των
Θερμοπυλών

Επάνω διακρίνονται οι αιχμές από τα περσικά βέλη, στο κέντρο και κάτω οι αιχμές από τα δόρατα και τα ακόντια των Ελλήνων στο τελευταίο σημείο αντίστασης τους, στις Θερμοπύλες.

Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο «...όταν ένας Ξένος είπε [στον Σπαρτιάτη Διηνήκη] ότι, αν όλοι οι Πέρσες ρίξουν με τα τόξα τους, τα αμέτρητα βέλη τους θα κρύψουν τον ήλιο, εκείνος απάντησε ότι αυτό θα ήταν ευχάριστο, αφού (...) η μάχη θα δινόταν στη σκιά».

Ηρόδοτος, Ιστορίαι, 7, 226, 1-2 (μτφρ. και διασκευή Κ. Δημούλη).

► Ο απόηχος της μάχης:

Στη Μάχη των Θερμοπυλών οι Έλληνες δεν καταφέρνουν να νικήσουν. Η γενναιότητα, όμως, και η αυτοθυσία του Λεωνίδα και των Σπαρτιατών του αποδεικνύεται πολύ σημαντική. Χάρη στην αντίσταση που προβάλουν καθυστερούν τους Πέρσες και οι πόλεις-κράτη του νότου κερδίζουν χρόνο, προκειμένου να προετοιμαστούν για να αναχαιτίσουν τους Πέρσες.

Γνώριζες ότι...

οι Αθηναίοι δεν είναι παρόντες στις Θερμοπύλες; Με το στόλο τους, προσπαθούν να εμποδίσουν τα καράβια των Περσών στο Αρτεμίσιο, περιοχή της Β. Εύβοιας, απέναντι από τις Θερμοπύλες. Όταν όμως μαθαίνουν για την προδοσία του Εφιάλτη, γυρίζουν στην πόλη τους, την οποία δυστυχώς καταστρέφουν ολοσχερώς οι Πέρσες.

Ο ποιητής Σιμωνίδης συνοψίζοντας την αυτοθυσία των Σπαρτιατών στις Θερμοπύλες γράφει το παρακάτω διάσημο επίγραμμα:

«Ω, εσύ Ξένη που περνάς,
όταν ο δρόμος σου σε
φέρει προς τη Σπάρτη,
πες στους Λακεδαιμονίους
ότι ταφήκαμε εδώ,
υπακούοντας στους νόμους
της πατρίδας!»

Μελετώντας τις πηγές

Οι Έλληνες ετοιμάζονται να αντιμετωπίσουν τον Ξέρξη στις Θερμοπύλες:

Οι Θερμοπύλες έχουν στα δυτικά τους βουνό αδιάβατο κι απόκρημνο, ψηλό, που ανηφορίζει προς την Οίτη, ενώ στ' ανατολικά του δρόμου συναντάς αμέσως θάλασσα και βάλτους. (...) Σ' αυτό το πέρασμα είχε χτιστεί και τείχος, εφοδιασμένο τον παλιό καιρό και με πύλες. Το πιο μεγάλο μέρος του κειτόταν κιόλας σε ερείπια από την πολυκαιρία· κι αυτοί αποφάσισαν να το ξαναχτίσουν και σ' αυτό τον τόπο να φράξουν τον δρόμο του βαρβάρου προς την Ελλάδα.

Ηρόδοτος, Ιστορία (1993), 7.176.4, 7.176.5
(μτφρ. Η. Σπυρόπουλου), Αθήνα, εκδ. Γκοβόστη.

Jacques-Louis David, Ο Λεωνίδας στις Θερμοπύλες (1814). Μουσείο Λούβρου, Παρίσι.

Ο Λεωνίδας γνωρίζει πως η μάχη θα είναι δύσκολη και η νίκη μπορεί να μην είναι με το μέρος του. Πριν από τη μάχη ο Ηρόδοτος αναφέρει πως οι Σπαρτιάτες λούζονται και φροντίζουν τα μαλλιά τους, προκειμένου να κατεβούν καθαροί στον Άδη.

- Γιατί οι Έλληνες επιλέγουν να αντιμετωπίσουν την τεράστια περσική στρατιά στις Θερμοπύλες; Υπογραμμίζουμε με **πράσινο χρώμα** λέξεις και φράσεις που δικαιολογούν την απάντησή μας.

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Κυκλώνω το σωστό:

Η Μάχη των
Θερμοπυλών έγινε το:
α) 492 π.Χ.
β) 490 π.Χ.
γ) 480 π.Χ.

Αρχηγός των Ελλήνων ορίζεται :
α) ο Μιλτιάδης.
β) ο Λεωνίδας.
γ) ο Ξέρξης.

Οι Έλληνες:
α) μάχονται με
ηρωισμό.
β) χάνουν τη μάχη.
γ) μάχονται ηρωικά
αλλά χάνουν τη μάχη.

B. Αντιστοιχίζω:

A

- ▶ Α΄ φάση της μάχης
- ▶ Β΄ φάση της μάχης
- ▶ Γ΄ φάση της μάχης

B

- ▶ Ο Εφιάλτης προδίδει στους Πέρσες το μυστικό πέρασμα. Ο Λεωνίδας και οι στρατιώτες του πεθαίνουν από τα βέλη των Περσών.
- ▶ Η προσωπική φρουρά του Πέρση βασιλιά, οι Αθάνατοι, μπαίνουν στη μάχη αλλά δεν καταφέρνουν να νικήσουν τους Έλληνες οπλίτες.
- ▶ Οι Έλληνες οπλίτες, παραταγμένοι σε φάλαγγα και αντιμετωπίζοντας τους Πέρσες κατά τμήματα στα στενά των Θερμοπυλών, νικούν.

Γ. 3-2-1... φύγαμε!

Ονομάζω:

3 λόγους για τους οποίους οι Έλληνες επέλεξαν τα στενά των Θερμοπυλών για να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες:

2 λόγους για τους οποίους ο Ξέρξης αποφασίζει να εκστρατεύσει εναντίον των Ελλήνων:

1 για τον οποίο θαυμάζω τους Σπαρτιάτες στη μάχη των Θερμοπυλών.

Μέσα σε λίγες μέρες από τη νίκη τους στις Θερμοπύλες, οι Πέρσες κατευθύνονται νότια. Κατακτούν μία προς μία τις ελληνικές πόλεις της Κεντρικής Ελλάδας και όσες αντιστέκονται τις καταστρέφουν. Σειρά έχει η Αττική. Οι Αθηναίοι προλαβαίνουν να φυγαδεύσουν τις γυναίκες και τα παιδιά τους σε ασφαλές μέρος. Η πόλη τους όμως καταστρέφεται. Ο ελληνικός στόλος με τη συμβουλή του Θεμιστοκλή οργανώνει ναυμαχία εναντίον των Περσών στα στενά της Σαλαμίνας (480 π.Χ.) και νικά.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ για τη Ναυμαχία της Σαλαμίνας και την αντιπαράθεση των Ελλήνων συμμάχων, σχετικά με τη γραμμή άμυνας ως πρώτη μορφή των μεταξύ τους ανταγωνισμών,
- ▶ στοιχεία της προσωπικότητας του Θεμιστοκλή,
- ▶ το ρόλο που διαδραμάτισε στη δημιουργία της ναυτικής δύναμης των Αθηναίων και στη ναυμαχία της Σαλαμίνας.

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια 5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.

Ελληνιστικά Χρόνια

490 π.Χ. Μάχη του Μαραθώνα

481 π.Χ. οι Έλληνες στην Κόρινθο αποφασίζουν να αντιμετωπίσουν ενωμένοι τους Πέρσες

480 π.Χ. Μάχη των Θερμοπυλών
Ναυμαχία της Σαλαμίνας

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Στη Σαλαμίνα οι αρχηγοί του στόλου διαφωνούν. Οι σύμμαχοι των Αθηναίων επιθυμούν να αποχωρήσουν με τα πλοία τους και να αντιμετωπίσουν τον περσικό στόλο στην Πελοπόννησο. Ο Θεμιστοκλής έχει αντίθετη άποψη και στο συμβούλιο επικρατεί ένταση. Ο Ευριβιάδης επιχειρεί να χτυπήσει τον Θεμιστοκλή, ο οποίος αποφεύγει το χτύπημα λέγοντας **"Πάταξον μέν, άκουσον δε"***

Ευρυβιάδη, στα χέρια σου κρατάς τη σωτηρία της Ελλάδας... Τα καράβια μας είναι αργοκίνητα και λιγότερα σε αριθμό από αυτά των Περσών. Αν ναυμαχήσουμε στην ανοιχτή θάλασσα, θα ηττηθούμε. Τότε τον στόλο των Περσών θα ακολουθήσει και ο στρατός. Η Πελοπόννησος θα καταστραφεί και μαζί της όλη η Ελλάδα. Να δώσεις μάχη εδώ, στην Σαλαμίνα, όπως θα έδινες και στον Ισθμό. Και αν γίνουν όλα όπως σχεδιάζω και νικήσουμε, τότε οι Πέρσες θα τραπούν σε φυγή και η Πελοπόννησος, που τη βάζεις πάνω απ' όλα, θα σωθεί.

Ηρόδοτος, Ιστορία, 8. 60β. 1, 8. 60γ. 1 (ελεύθερη απόδοση)

Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια:

- ▶ Ποια πρόσωπα διαφωνούν; Από πού κατάγεται ο καθένας και τι κρίνει φρόνιμο να πράξει για την πόλη του;
- ▶ Με ποια επιχειρήματα προσπαθεί ο Θεμιστοκλής να πείσει τους Έλληνες ναυάρχους να παραμείνουν στη Σαλαμίνα;
- ▶ Θα παραμείνουν οι Έλληνες ενωμένοι ή θα διασπαστούν;

Θεμιστοκλής

"Πάταξον μέν,
άκουσον δε":
Χτύπησέ με
αλλά άκουσέ με

Μαθαίνουμε για... τη Ναυμαχία της Σαλαμίνας:

Ο χρησμός της Πυθίας και τα ξύλινα τείχη.

άμαχος
πληθυσμός:
ο πληθυσμός που
δεν φέρει όπλα, οι
γυναίκες, τα παιδιά
και οι ηλικιωμένοι

Γνώριζες ότι...

ο Θεμιστοκλής λίγα χρόνια μετά τη νίκη στη Μάχη του Μαραθώνα, πείθει τους Αθηναίους να εκμεταλλευτούν τον πλούτο των μεταλλείων του Λαυρίου για την κατασκευή πολεμικών πλοίων; Έτσι μετατρέπει την Αθήνα σε δύναμη ναυτική, ενώ το λιμάνι της πόλης μεταφέρεται από το Φάληρο στον Πειραιά.

Οι γνώμες των αρχηγών του στόλου διχάζονται:

Σε πολεμικό συμβούλιο στη Σαλαμίνα ο Σπαρτιάτης *ναύαρχος** Ευρυβιάδης επιμένει να αποχωρήσει ο ελληνικός στόλος και να κατευθυνθεί προς την Πελοπόννησο για να υπερασπιστεί τον Ισθμό μαζί με τους υπόλοιπους Έλληνες. Ο Θεμιστοκλής έχει αντίθετη γνώμη.

ναύαρχος:
αρχηγός του
στόλου

Ίσως το νόμισμα της εικόνας να έχει πέσει στα χέρια σου. Απεικονίζει μια αθηναϊκή τριήρη. Οι τριήρεις είναι ελαφριά και γρήγορα πολεμικά πλοία. Διαθέτουν 170 κωπηλάτες σε τρεις σειρές και ένα πανίσχυρο χάλκινο έμβολο στην πλώρη τους για να εμβολίζουν, να χτυπούν και να βυθίζουν τα αντίπαλα πλοία.

Το τέχνασμα του Θεμιστοκλή:

Το ίδιο βράδυ ο Θεμιστοκλής στέλνει τον δούλο του, Σίκινο, να συμβουλευτεί τους Πέρσες να επιτεθούν άμεσα μέσα στα στενά της Σαλαμίνας. Ο Σίκινος επικαλείται δήθεν τη συμπάθεια του κυρίου του προς τους Πέρσες και τους παραπλανεί λέγοντάς τους πως ο ελληνικός στόλος σχεδιάζει να αποπλεύσει για την Πελοπόννησο. Οι Πέρσες δεν χάνουν την ευκαιρία και για να αιφνιδιάσουν τους Έλληνες κλείνουν με τα πλοία τους τα στενά.

► Η ναυμαχία της Σαλαμίνας:

Το επόμενο πρωί ο Ξέρξης στήνει τον θρόνο του στο όρος Αιγάλεω για να παρακολουθήσει τη ναυμαχία. Ο ελληνικός στόλος των 300 τριήρων, γνωρίζοντας τον άνεμο και τα θαλάσσια ρεύματα των στενών, αντιμετωπίζει με επιτυχία τα σχεδόν 800 περσικά πολεμικά πλοία. Πριν την επίθεση όλοι μαζί οι Έλληνες τραγουδούν έναν πολεμικό ύμνο, τον παιάνα:

«Εμπρός, των Ελλήνων
γενναία παιδιά! Να
ελευθερώσετε πατρίδα, γυναίκες,
παιδιά, τα ιερά των θεών των
πατέρων σας και τους τάφους
των προγόνων σας! Τώρα για
όλα είναι που πολεμάτε!»

Τζον Τάλμποτ Ντόναχιου, 1885, Ο νεαρός Σοφοκλής τραγουδά παιάνα μετά τη νίκη στη Ναυμαχία της Σαλαμίνας, Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης, Νέα Υόρκη

Χάθηκαν 40 ελληνικά πολεμικά πλοία και 200 περσικά. Την ίδια ημέρα **απόσπασμα*** Ελλήνων οπλιτών με επικεφαλής τον Αριστείδη τον Δίκαιο αποβιβάζεται στο κοντινό νησάκι Ψυττάλεια και εξολοθρεύει την περσική φρουρά που βρισκόταν εκεί. Ο Ξέρξης ηττημένος και απογοητευμένος αναχωρεί για την Ασία. Αφήνει, όμως, πίσω του τον Πέρση στρατηγό Μαρδόνιο.

απόσπασμα:
τμήμα του
στρατού

Βίλχεμ φον Κάουλπαχ, Η ναυμαχία της Σαλαμίνας, 1868, Νέα Πινακοθήκη Μονάχου.

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Συμπληρώνω τα κενά:

Αμέσως μετά τη, οι Πέρσες κατευθύνονται νότια και κατακτούν μία-μία τις ελληνικές πόλεις της Κεντρικής Ελλάδας. Ο στρατός των βρίσκεται στον και χτίζει τείχος για να σώσει την Πελοπόννησο. Ο ελληνικός στόλος αγκυροβολεί στη προκειμένου οι να φυγαδεύσουν τον άμαχο πληθυσμό και να συνεδριάσουν για το καταλληλότερο σημείο όπου θα αντιμετωπίσουν τον περσικό στόλο. Ο με διάφορα επιχειρήματα και τεχνάσματα πείθει τους συμμάχους να δοθεί η στη Σαλαμίνα. Οι μικρές και ευέλικτες νικούν τα βαριά και ογκώδη πλοία των Περσών. Οι Έλληνες νικούν.

τριήρεις, Μάχη των Θερμοπυλών, Αθηναίοι, Πελοποννησίων, Σαλαμίνα, Ισθμό, ναυμαχία, Θεμιστοκλής

B. Κυκλώνω το σωστό:

Η Ναυμαχία της Σαλαμίνας γίνεται:

- α) μετά τη μάχη των Θερμοπυλών.
- β) το 480 π.Χ.
- γ) Ισχύουν και τα δύο.

Πρωταγωνιστής στη Ναυμαχία της Σαλαμίνας αναδεικνύεται ο

- Θεμιστοκλής που είναι:
- α) Σπαρτιάτης.
 - β) Κορίνθιος.
 - γ) Αθηναίος.

Μετά τη νίκη του ελληνικού στόλου στη Ναυμαχία της Σαλαμίνας ο Ξέρξης:

- α) γυρίζει στην πατρίδα του.
- β) τιμωρεί του Έλληνες.
- γ) τιμωρεί τους Έλληνες και γυρίζει στην πατρίδα του.

Γ. Βάζω σε χρονολογική σειρά τα γεγονότα:

- ▶ Με επιχειρήματα και τεχνάσματα ο Θεμιστοκλής πείθει τους Έλληνες να ναυμαχήσουν εναντίον των Περσών στη Σαλαμίνα.
- ▶ Οι Πέρσες εισβάλουν στην Αττική βρίσκουν την Αθήνα άδεια και αφύλακτη και την καταστρέφουν.
- ▶ Οι Αθηναίοι φυγαδεύουν τον άμαχο πληθυσμό τους σε ασφαλές μέρος.
- ▶ Σύμφωνα με το σχέδιο του Θεμιστοκλή, τα μικρά και ευέλικτα ελληνικά πλοία νικούν στα στενά της Σαλαμίνας.
- ▶ Ο Ξέρξης γυρνά απογοητευμένος στην πατρίδα του.

Εντοπίζω και υπογραμμίζω στο κείμενό μου τις πληροφορίες που ξεχνώ ή δεν γνωρίζω καλά.

Η Μάχη των Πλαταιών, η Ναυμαχία της Μυκάλης και το τέλος των Περσικών Πολέμων

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

Απογοητευμένος και ηττημένος μετά τη Ναυμαχία της Σαλαμίνας, ο Ξέρξης χυρίζει στην Ασία. Στην Ελλάδα αφήνει τον στρατηγό Μαρδόνιο και η εκστρατεία συνεχίζεται. Στις δύο τελευταίες συγκρούσεις που κλείνουν τους Περσικούς Πολέμους, οι Πέρσες ηττώνται και πάλι. Ας δούμε πώς αντιμετωπίζουν οι Έλληνες τους Πέρσες στη Μάχη των Πλαταιών και τη Ναυμαχία της Μυκάλης το 479 π.Χ.

- ▶ για τις τελευταίες συγκρούσεις των Περσικών Πολέμων: τη Μάχη των Πλαταιών και τη Ναυμαχία της Μυκάλης,
- ▶ να αξιολογούμε τα γεγονότα της αντιπαράθεσης Ελλήνων και Περσών ως τους λόγους για τη διαμόρφωση εθνικής ταυτότητας του ελληνικού κόσμου,
- ▶ για τη διάσταση που έλαβαν οι Περσικοί Πόλεμοι στις παραδόσεις του αρχαίου ελληνικού κόσμου.

5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.

Κλασικά Χρόνια

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Ελληνιστικά Χρόνια

490 π.Χ. Μάχη του Μαραθώνα

480 π.Χ. Μάχη των Θερμοπυλών - Ναυμαχία της Σαλαμίνας

479 π.Χ. Μάχη των Πλαταιών και Ναυμαχία της Μυκάλης.

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Η απάντηση του Αριστείδη στις προτάσεις του Μαρδονίου για συμμαχία:

Ο Μαρδόνιος πριν επιτεθεί στην Αθήνα έστειλε τον υποτελή Έλληνα βασιλιά της Μακεδονίας Αλέξανδρο Α' με προτάσεις συμμαχίας. Για τους Αθηναίους απάντησε ο Αριστείδης ο Δίκαιος: «Όσο ο ήλιος στον ουρανό πηγαίνει από ανατολή προς δύση, οι Αθηναίοι δεν θα συμμαχήσουμε με τους Πέρσες. Έχουμε τις ελπίδες μας στους θεούς των προγόνων μας και θα εξακολουθήσουμε να πολεμούμε για την ελευθερία μας. Ούτε τόσο χρυσάφι υπάρχει στη γη, ούτε χώρες τόσο πλούσιες, για να δεχθούμε να προδώσουμε την πατρίδα μας»

Ηρόδοτος, Ιστορία, 8,142-144, μτφρ. και διασκευή Κ. Δημούλη.

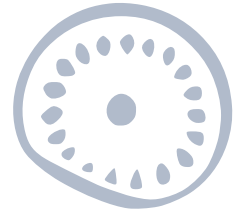
Καρλ Ραλ, ο Αριστείδης ο Δίκαιος, λεπτομέρεια από τη ζωφόρο του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και απαντάμε στα παρακάτω ερωτήματα:

- ▶ Πώς προσπαθεί ο Μαρδόνιος να επιβληθεί στην Αθήνα μετά την ήττα των Περσών στη Ναυμαχία της Σαλαμίνας;
- ▶ Τι απαντούν οι Αθηναίοι στις προτάσεις του Μαρδονίου για συμμαχία; Υπογραμμίζουμε λέξεις και φράσεις που δικαιολογούν την απάντησή μας.

Μαθαίνουμε για...

Μάχη των Πλαταιών, τη Ναυμαχία της Μυκάλης και το τέλος των Περσικών Πολέμων.

Μετά την ήττα των Περσών στη Σαλαμίνα:

Μετά τη συντριβή του στόλου του στη Σαλαμίνα, ο Ξέρξης βιάζεται να επιστρέψει στην Περσία. Στην Ελλάδα αφήνει τον στρατηγό Μαρδόνιο με ισχυρό πεζικό και ιππικό. Οι Πέρσες περνούν τον χειμώνα στη Θεσσαλία και συμμαχούν με τη Θήβα και άλλες ελληνικές πόλεις-κράτη. Στην προσπάθειά τους να *προσεταιριστούν** τους Αθηναίους, οι Πέρσες αποτυγχάνουν. Έτσι, το καλοκαίρι του 479 π.Χ. λεηλατούν και πυρπολούν ξανά την Αθήνα. Οι κάτοικοι, που μόλις έχουν επιστρέψει, αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την πόλη τους για ακόμη μια φορά.

Οι Περσικοί Πόλεμοι

προσεταιρίζομαι:
παίρνω κάποιον με
το μέρος μου

Η Μάχη των Πλαταιών:

Ο πελοποννησιακός στρατός με αρχηγό τον Σπαρτιάτη Πausανία φτάνει στην Αττική για να αντιμετωπίσει τους Πέρσες. Ο Μαρδόνιος χωρίς να δώσει μάχη οπισθοχωρεί στη φιλική στους Πέρσες Βοιωτία. Ο ενωμένος στρατός των Ελλήνων φθάνει τους 40.000 έναντι των 120.000 Περσών. Οι τελευταίοι στρατοπεδεύουν στις Πλαταιές, και η μάχη δίνεται κοντά στον Ασωπό ποταμό της Βοιωτίας. Η ήττα των Περσών και των Ελλήνων συμμάχων τους είναι συντριπτική, ενώ ο ίδιος ο Μαρδόνιος σκοτώνεται στη μάχη. Με τον θάνατο του στρατηγού τους οι Πέρσες υποχωρούν.

Ο Τρικάρηνος όφις, αντίγραφο, αρχαιολογικός χώρος Δελφών.

Κεφαλή από τον Τρικάρηνο Όφι, Μουσείο Κωνσταντινούπολης.

Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο στο πεδίο μάχης των Πλαταιών σκοτώθηκαν 1.360 στρατιώτες, που τάφηκαν επί τόπου με μεγάλες τιμές. Από τα πλούσια λάφυρα πολλά χάρισθηκαν σε ναούς, ενώ στο ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς αφιέρωσαν το ένα δέκατο. Απ' αυτά κατασκευάστηκε ένας χρυσός τρίποδας που είχε τοποθετηθεί πάνω σε ένα τρικέφαλο φίδι από χαλκό στο οποίο χάραξαν τα ονόματα των 31 ελληνικών πόλεων που συμάχησαν και πολέμησαν εναντίον των Περσών.

Η Ναυμαχία της Μυκάλης:

Την ίδια μέρα γίνεται μάχη και ναυμαχία στη Μυκάλη της Μικράς Ασίας μεταξύ Ελλήνων και Περσών. Με αρχηγό τον Σπαρτιάτη βασιλιά Λεωτυχίδα οι Έλληνες νικούν στη στεριά και τη θάλασσα τους Πέρσες, που πλέον δεν μπορούν να ανεφοδιάσουν τον στρατό τους στην Ελλάδα. Οι Περσικοί Πόλεμοι φτάνουν στο τέλος τους.

Το τέλος των Περσικών Πολέμων:

Μετά από τις νίκες των Ελλήνων στους Περσικούς Πολέμους, οι επεκτατικές βλέψεις των Περσών ματαιώνονται. Πολλές από τις πόλεις της Μικράς Ασίας αποκτούν την ελευθερία τους. Το ηθικό και η αυτοπεποίθηση των Ελλήνων τονώνεται και η αίσθηση μιας κοινής εθνικής ταυτότητας γεννιέται. Μια νέα εποχή πολιτιστικής και οικονομικής ευημερίας ξεκινά για τον ελληνικό κόσμο και κυρίως για την Αθήνα. Οι Πέρσες δεν αποτελούν πλέον απειλή και οι Έλληνες μπορούν να ασχοληθούν με έργα ειρήνης που είναι θαυμαστά μέχρι και τις μέρες μας.

Γνώριζες ότι...

Ο Τρικάρηνος Όφης, προσφορά των Ελλήνων στους Δελφούς για την νίκη τους στη Μάχη των Πλαταιών, μεταφέρεται το 324 μ.Χ. από τον Μέγα Κωνσταντίνο στην Κωνσταντινούπολη για να στολίσει τον Ιππόδρομο;

μελετώντας τις πηγές

Ο Αλέξανδρος Α' της Μακεδονίας προειδοποιεί τους Έλληνες:

Λίγο πριν τη μάχη των Πλαταιών επισκέφθηκε κρυφά το ελληνικό στρατόπεδο ο βασιλιάς της Μακεδονίας Αλέξανδρος Α', που είχε υποχρεωθεί να πάει με το μέρος των Περσών. «Ό,τι σας πω να μην τα μάθει κανένας άλλος εκτός από τον στρατηγό Πausανία. Γιατί κι εγώ είμαι Έλληνας και δε θέλω η Ελλάδα να υποδουλωθεί. Σας λέω λοιπόν πως πρέπει να ετοιμαστείτε γιατί ο Μαρδόνιος αποφάσισε να δώσει μάχη μόλις ξημερώσει. Κι αν νικήσετε, τότε φροντίστε να ελευθερώσετε και τη Μακεδονία»

Ηρόδοτος, Ιστορίαι, 9', 44-45 (μτφρ. και διασκευή Κ. Δημούλη)

- ▶ Ποιο ιστορικό πρόσωπο προειδοποιεί τους Έλληνες για τις επόμενες κινήσεις των Σπαρτιατών;
- ▶ Ποια είναι η ιδιότητά του και από πού κατάγεται;
- ▶ Η Μακεδονία την περίοδο που μελετάμε είναι υποτελής στους Πέρσες. Πώς κρίνουμε την πράξη αυτή του Αλέξανδρου Α', βασιλιά της Μακεδονίας; Συζητάμε χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια.

Νόμισμα της εποχής του Αλεξάνδρου Α' της Μακεδονίας.

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Συμπληρώνω τα κενά:

Μετά τη συντριπτική ήττα στη Σαλαμίνα, απογοητευμένος ο γυρίζει στην Ασία αλλά αφήνει στην Ελλάδα τον Πέρση στρατηγό Αρκετές πόλεις-κράτη της Ελλάδας πηγαίνουν με το μέρος των Περσών.

Οι αντιστέκονται και οι Πέρσες πυρπολούν για δεύτερη φορά την Αθήνα. Οι Σπαρτιάτες αντιμετωπίζουν τους Πέρσες στις και τους νικούν. Την ίδια μέρα, ο ελληνικός στόλος επιχειρεί ναυμαχία στη Οι Έλληνες νικούν και οι πόλεις της απελευθερώνονται.

Μικράς Ασίας,
Μαρδόνιο, Ξέρξης,
Μυκάλη, Πλαταιές,
Αθηναίοι

B. Βάζω τις μάχες σε χρονολογική σειρά:

- ▶ Μάχη των Θερμοπυλών
- ▶ Μάχη του Μαραθώνα
- ▶ Ναυμαχία της Σαλαμίνας
- ▶ Μάχη των Πλαταιών και Ναυμαχία της Μυκάλης

Γ. Έλληνες εναντίον Περσών. Αντιστοιχίζω τις μάχες με τους νικητές:

A

Έλληνες
Πέρσες

B

Μάχη του Μαραθώνα
Μάχη των Θερμοπυλών
Ναυμαχία της Σαλαμίνας
Μάχη των Πλαταιών
Ναυμαχία της Μυκάλης

Η Αθήνα γίνεται η πιο ισχυρή δύναμη

Περήφανοι και γεμάτοι αυτοπεποίθηση μετά τους Περσικούς Πολέμους, οι Έλληνες συνεχίζουν από κοινού τις πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον των Περσών. Σκοπός είναι να απελευθερωθούν οι ελληνικές πόλεις και να απαλλαχθούν από τον φόβο της περσικής απειλής. Η Σπάρτη σύντομα αντιμετωπίζει προβλήματα στο εσωτερικό της και αποσύρεται από τον αγώνα. Η Αθήνα σχηματίζει συμμαχία με τις πόλεις-κράτη του Αιγαίου και γίνεται η πιο ισχυρή δύναμη της Ελλάδας. Πώς αντιμετωπίζουν οι Σπαρτιάτες τη συνεχόμενη άνοδο της Αθήνας;

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ για τον ανταγωνισμό μεταξύ των πόλεων-κρατών ώστε να επιβάλλουν την ηγεμονία τους στην Ελλάδα μετά τους Περσικούς Πολέμους,
- ▶ για τη σύσταση της Δηλιακής ή Αθηναϊκής Συμμαχίας.

5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια
Χρυσός Αιώνας

Ελληνιστικά Χρόνια

Ο Χρυσός αιώνας του Περικλή

478 π.Χ. σχηματισμός της Δηλιακής ή Αθηναϊκής Συμμαχίας

454 π.Χ. μεταφορά του συμμαχικού ταμείου στην Ακρόπολη των Αθηνών

450 π.Χ. Ειρήνη του Καλλία-τερματισμός Ελληνοπερσικών Πολέμων

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Οι Αθηναίοι γίνονται αρχηγοί της Συμμαχίας:

«Οι Αθηναίοι ανάλαβαν την αρχηγία με τη θέληση των συμμάχων (...). Όρισαν ποιοι από τους συμμάχους έπρεπε να συνεισφέρουν χρήματα και ποιοι να προμηθεύουν καράβια για την αντιμετώπιση των βαρβάρων. Σκοπός, έλεγαν, ήταν να λεηλατήσουν τις κτήσεις του Πέρση βασιλιά, αντίποινα για τα όσα είχαν πάθει. Για πρώτη φορά τότε οι Αθηναίοι διόρισαν Ελληνοταμίεις που πηγαίνουν και εισπράτταν τον φόρο. Έτσι ονομάστηκε, τότε, η εισφορά. Ταμείο ήταν η Δήλος και οι συνελεύσεις της συμμαχίας γίνονταν στον εκεί ναό του Απόλλωνα».

Θουκυδίδου Ιστορία, Αθήνα: εκδ. Γαλαξία, (μτφρ. Α. Βλάχου, 1968, 4η έκδοση), διασκευή Κ. Δημούλη.

Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια:

- ▶ Πώς άραγε αισθάνονται οι Αθηναίοι μετά τη νίκη του στόλου τους στη Μυκάλη;
- ▶ Σε τι κατάσταση βρίσκουν την πόλη τους;
- ▶ Έχουν λήξει πια οι επιθέσεις των Περσών ή υπάρχει συνέχεια στις συγκρούσεις; Ποιες ελληνικές πόλεις βρίσκονται σε κίνδυνο;
- ▶ Μια καινούρια συμμαχία δημιουργείται. Υπογραμμίζουμε με **μπλε χρώμα** λέξεις και φράσεις που δείχνουν **ποιοι είναι οι αρχηγοί** και **ποιο είναι το κέντρο της συμμαχίας**.
- ▶ Υπογραμμίζουμε με **κόκκινο χρώμα** τον **σκοπό** της συμμαχίας και με **πράσινο χρώμα** τις **υποχρεώσεις** που έχει η κάθε πόλη-μέλος απέναντι στη συμμαχία.

Μαθαίνουμε για...
την Αθήνα, την πιο ισχυρή δύναμη:

Μετά το τέλος των Περσικών Πολέμων:

Οι Έλληνες, αφού νικούν τους Πέρσες στις Πλαταιές και στη Μυκάλη, μεταφέρουν τον πόλεμο στη Θράκη, την Κύπρο και τον Ελλήσποντο. Απελευθερώνουν τις ελληνικές πόλεις από τις περσικές φρουρές και δημιουργούν μια ζώνη ασφαλείας για να προστατέψουν τη μητροπολιτική Ελλάδα. Η Σπάρτη σταδιακά αποσύρεται από τον κοινό αγώνα. Οι πόλεις-κράτη της Μικράς Ασίας και του Αιγαίου με τον φόβο της περσικής απειλής ζητούν βοήθεια από την Αθήνα.

Η Δηλιακή ή Αθηναϊκή Συμμαχία:

Το 478 π.Χ. σχηματίζεται η Δηλιακή Συμμαχία με σκοπό την προστασία όλων των Ελλήνων από τις περσικές επιθέσεις. Κάθε πόλη συνεισφέρει με στρατό και στόλο ή καταβάλλει χρηματικό *φόρο**. Το ταμείο βρίσκεται στο ιερό νησί της Δήλου. Το διαχειρίζονται οι *Ελληνοταμίεις** με επικεφαλής τον Αθηναίο πολιτικό, Αριστείδη τον Δίκαιο.

Συμμαχία ή ηγεμονία;

Σταδιακά ωστόσο η Συμμαχία μετατρέπεται σε *ηγεμονία**. Η Αθήνα το 454 π.Χ., δήθεν για λόγους ασφαλείας, μεταφέρει το ταμείο στην Ακρόπολη των Αθηνών. Οι σύμμαχοι αντιδρούν και κάθε προσπάθεια *αποστασίας** τιμωρείται. Την ίδια εποχή η Σπάρτη προσπαθεί να επιβληθεί στην Πελοπόννησο, ενώ αντιμετωπίζει και την επανάσταση των ειλωτών στη Μεσσηνία.

Με παραίνεση του Θεμιστοκλή στο τείχος της Ακρόπολης των Αθηνών τοποθετούνται τμήματα των ναών που καταστράφηκαν από τους Πέρσες για να θυμίζουν στους Αθηναίους τα δεινά που υπέφερε η πόλη τους από την εισβολή των Περσών κατά τη διάρκεια των Περσικών Πολέμων.

φόρος:
χρηματικό ποσό που καταβάλλεται σε μια αρχή για κάποιον κοινό σκοπό

Ελληνοταμίεις:
εκλεγμένοι άρχοντες που ήταν υπεύθυνοι για τη συγκέντρωση και διαχείριση των φόρων

αποστασία:
η διάθεση για αποχώρηση από την Συμμαχία

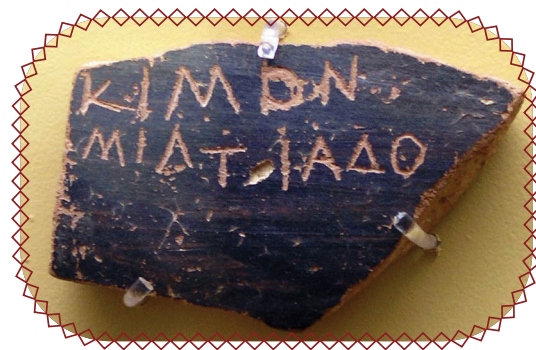
ηγεμονία:
η αυταρχική εξουσία, η απόλυτη κυριαρχία

- ▶ Πώς αντιδρούν οι σύμμαχοι σε αυτή την απόφαση των Αθηναίων;
- ▶ Για ποιους λόγους μεταφέρεται το ταμείο στην Αθήνα;

Το ιερό του Απόλλωνα στη Δήλο

Ο Κίμωνας:

Για είκοσι χρόνια στη Συμμαχία κυριαρχεί η στρατιωτική ευφυΐα και το θάρρος του Κίμωνα, γιου του θριαμβευτή του Μαραθώνα, Μιλτιάδη. Ο Κίμωνας νικά τους Πέρσες σε αλλεπάλληλες μάχες, όπως στον Ευρυμέδοντα ποταμό στη Μικρά Ασία, στη Θράκη και στην Κύπρο, όπου και πεθαίνει το 450 π.Χ. Ο Κίμωνας είναι συντηρητικός και πιστεύει στη συνεργασία Αθήνας-Σπάρτης. Μετά τον θάνατό του, ωστόσο, τα πράγματα αλλάζουν.

Όστρακο με το όνομα του Κίμωνα

«Η Ειρήνη του Καλλία»:

Μετά τον θάνατο του Κίμωνα οι Αθηναίοι στέλνουν στην Περσία τον Καλλία. Με την Ειρήνη του Καλλία οι Ελληνοπερσικοί Πόλεμοι τελειώνουν (450 π.Χ.). Έτσι αναγνωρίζεται η ανεξαρτησία των πόλεων της Μικράς Ασίας και η κυριαρχία των Ελλήνων στο Αιγαίο. Ο σκοπός της Συμμαχίας εκπληρώνεται. Η Αθήνα, όμως, συνεχίζει να συμπεριφέρεται ηγεμονικά. Η Σπάρτη βλέπει την άνοδο της Αθήνας με καχυποψία και παίρνει με το μέρος της όσες πόλεις διαφωνούν με την πολιτική των Αθηναίων.

Κίμωνας

Μελετώντας τις πηγές

Η αποστασία της Θάσου:

«Αργότερα επαναστάτησαν οι Θάσιοι για τα εμπορικά κέντρα και τα μεταλλεία που εκμεταλλεύονταν στη Θράκη. Οι Αθηναίοι έστειλαν στόλο στη Θάσο, νίκησαν σε ναυμαχία κι έκαναν απόβαση στο νησί (...) Τελικά, οι Θάσιοι (...) συνθηκολόγησαν με τους Αθηναίους και δέχτηκαν να κατεδαφίσουν τα τείχη τους, να παραδώσουν τον στόλο τους, να πληρώσουν χρηματική αποζημίωση και να καταβάλλουν τακτικά την εισφορά τους στο Ταμείο της Δήλου. Τέλος, παραιτήθηκαν από τις απαιτήσεις τους για τα εμπορικά κέντρα και τα μεταλλεία της Θράκης».

Θουκυδίδου *Ιστορία*, (1968, 4η έκδοση), Αθήνα, εκδ. Γαλαξία, μτφρ. Ά. Βλάχος, διασκευή Κ. Δημούλη

Μελετάμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και απαντάμε στα ερωτήματα:

- ▶ Πώς κρίνουμε τη συμπεριφορά των Αθηναίων στην αποστασία της Θάσου;
- ▶ Ταιριάζει αυτή η αντίδραση σε μια πόλη δημοκρατική σαν την Αθήνα;
- ▶ Δικαιολογείται η άποψη των ιστορικών πως πολύ σύντομα η Αθηναϊκή Συμμαχία μετατρέπεται σε Αθηναϊκή Ηγεμονία;

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Αντιστοιχίζω:

A

Δηλιακή
Αθηναϊκή
Δήλος
Αριστείδης
Καλλίας

B

ειρήνη
ηγεμονία
φόροι
συμμαχία
ταμείο

B. Κυκλώνω το σωστό:

Την αρχηγία της Δηλιακής Συμμαχίας

- α) αναλαμβάνουν οι Αθηναίοι.
- β) αναλαμβάνουν οι Σπαρτιάτες.
- γ) δεν την αναλαμβάνουν ούτε οι Αθηναίοι ούτε οι Σπαρτιάτες.

Σκοπός του σχηματισμού της Δηλιακής Συμμαχίας είναι:

- α) η εκδίκηση εναντίον των Περσών.
- β) η προστασία από τις περσικές επιθέσεις.
- γ) Ισχύει και το α και το β.

Η Σπάρτη βλέπει την άνοδο της δύναμης της Αθήνας

- α) με καχυποψία.
- β) με θαυμασμό.
- γ) με αδιαφορία.

Γ. 3-2-1... φύγαμε!

Ονομάζω:

3 υποχρεώσεις που έχουν οι πόλεις μέλη της Δηλιακής Συμμαχίας:

2 λόγους για τους οποίους σχηματίζεται η Δηλιακή Συμμαχία:

1 λόγο για τον οποίο η Σπάρτη βλέπει με καχυποψία την άνοδο της Αθήνας:

Το πολίτευμα και η κοινωνία της Αθήνας στα χρόνια του Περικλή

Στα χρόνια του Περικλή η Αθήνα απολαμβάνει τα αγαθά της δημοκρατίας. Οι Αθηναίοι πολίτες την περίοδο αυτή είναι ενεργοί περισσότερο από ποτέ. Συμμετέχουν στα κοινά και αποφασίζουν για τα ζητήματα που απασχολούν την πόλη τους. Συνυπάρχουν με χιλιάδες μετοίκους και ακόμη περισσότερους δούλους. Με τις μεταρρυθμίσεις του Περικλή η Αθήνα αναδεικνύεται η πιο ισχυρή πολιτική, πολιτιστική και οικονομική δύναμη του ελληνικού κόσμου. Η δημοκρατία του Περικλή γίνεται η βάση για τη δημοκρατία όπως τη γνωρίζουμε σήμερα.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ για τις μεταρρυθμίσεις του Περικλή, οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τον εκδημοκρατισμό του πολιτεύματος,
- ▶ για τα βασικά χαρακτηριστικά της αθηναϊκής δημοκρατίας.

5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά
Χρόνια

Αρχαϊκά
Χρόνια

Κλασικά Χρόνια
Χρυσός Αιώνας

Ελληνιστικά
Χρόνια

444 π.Χ.-430 π.Χ. ο Περικλής εκλέγεται κάθε χρόνο στρατηγός και πρωταγωνιστεί στα πολιτικά και στρατιωτικά θέματα

τα ερωτήματα και
οι υποθέσεις μας

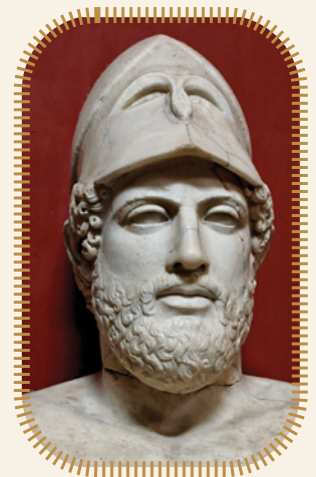
Η δημοκρατία του Περικλή:

«Κυβερνιόμαστε δηλαδή με πολίτευμα, που (...) ονομάζεται δημοκρατία, γιατί η πολιτεία δεν κυβερνιέται για το συμφέρον λίγων, αλλά για τους πολλούς. Και έχουν όλοι τα ίδια δικαιώματα σύμφωνα με τους νόμους. Όσον αφορά τα δημόσια αξιώματα ο καθένας από εμάς δε φτάνει σε κάποια θέση πολιτική εξαιτίας της τάξης όπου ανήκει παρά από το πόσο άξιος είναι. Και ούτε εξαιτίας της φτώχειας του, όταν μπορεί να προσφέρει κάτι καλό στην πολιτεία, αποκλείεται από το αξίωμα»

Θουκυδίδου, Ιστορία, (1962), 2.37.1 (μτφρ. Ε. Λαμπρίδη, διασκευή) Αθήνα: Γκοβόστη.

Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ομάδες:

- ▶ Ποιο είναι το πολίτευμα της Αθήνας σύμφωνα με τον Περικλή; Υπογραμμίζουμε με **μπλε χρώμα** λέξεις και φράσεις από την πηγή που δικαιολογούν την απάντησή μας.
- ▶ Υπογραμμίζουμε με **πράσινο χρώμα** τρία χαρακτηριστικά του πολιτεύματος της δημοκρατίας.

Προτομή του Περικλή, ρωμαϊκό αντίγραφο, Μουσείο Πίου-Κλήμη, Βατικανό

Μαθαίνουμε για...

το πολίτευμα και την κοινωνία της Αθήνας στα χρόνια του Περικλή

► Το πολίτευμα της Αθήνας στα χρόνια του Περικλή:

Ο Περικλής καταφέρνει να περιορίσει τη μερίδα των αριστοκρατών και κυριαρχεί στην πολιτική ζωή της Αθήνας. Στα χρόνια του γίνονται πολλές μεταρρυθμίσεις και η δημοκρατία παίρνει τα χαρακτηριστικά που γνωρίζουμε σήμερα.

Η λέξη δημοκρατία είναι μια σύνθετη λέξη. Ποια είναι τα συνθετικά της μέρη και τι σημαίνει στην κυριολεξία;

δημοκρατία = _____ + _____ =

► Η κοινωνία στα χρόνια του Περικλή:

Αθηναίοι πολίτες

ορίζονται με το νόμο όσοι κατάγονται και από τους δύο γονείς τους από την Αθήνα. Δικαίωμα ψήφου έχουν οι ενήλικες πολίτες που έχουν ολοκληρώσει τη στρατιωτική τους θητεία. Πολιτικά δικαιώματα δεν έχουν οι γυναίκες.

Μέτοικοι

Έλληνες από άλλες πόλεις ή ακόμα και ξένοι. Δραστηριοποιούνται ως έμποροι και βιοτέχνες. Υποχρεώνονται να πληρώνουν φόρο, το μετοίκιο, και να πολεμούν μαζί με τους Αθηναίους πολίτες ως ελαφρύ πεζικό.

Δούλοι

είναι αιχμάλωτοι πολέμου ή προέρχονται από το δουλεμπόριο. Δεν έχουν κανένα πολιτικό δικαίωμα και δεν θεωρούνται ελεύθεροι. Καταπιάνονται με σκληρές εργασίες, είτε αναλαμβάνουν κάποιον ρόλο: του παιδαγωγού, του φύλακα κ.ά.

► Οι μεταρρυθμίσεις του Περικλή:

Στην **Εκκλησία του Δήμου** συμμετέχουν ενεργά όλοι οι Αθηναίοι πολίτες. Αποφασίζουν για τα σημαντικά ζητήματα της πόλης τους και εκλέγουν τους δέκα στρατηγούς. Οι **δέκα στρατηγοί** κληρώνονται για έναν χρόνο και είναι υπεύθυνοι για την ασφάλεια της πόλης, τον στρατό και τον στόλο.

Συμπληρώνουμε τον νοητικό χάρτη με τα όργανα του δημοκρατικού πολιτεύματος στα χρόνια του Περικλή

Με αυτές τις μεταρρυθμίσεις η Εκκλησία του Δήμου γίνεται το κύριο όργανο της δημοκρατίας. Η εξουσία του Αρείου Πάγου, όργανο στο οποίο συμμετέχουν οι αριστοκρατικοί, περιορίζεται. Στο δικαστήριο της Ηλιαίας εκλέγονται τώρα με ψηφοφορία δικαστές και από τις δέκα φυλές των Αθηναίων.

Επώνυμος Άρχων: ένας από τους εννέα άρχοντες της πόλης, και συγκεκριμένα ο πρώτος. Έδινε το όνομά του στο έτος της θητείας του

Το μέγεθος της απαιτούμενης περιουσίας για να γίνει κάποιος **Επώνυμος άρχων*** μειώνεται και η δύναμη των αριστοκρατών περιορίζεται ακόμη περισσότερο.

Δημόσια αξιώματα μπορούν να αναλάβουν όλοι οι Αθηναίοι πολίτες ανεξάρτητα από την περιουσία και την κοινωνική τους θέση. Για να αποτρέψει τη δωροδοκία και να προστατέψει το δημοκρατικό πολίτευμα, ο Περικλής θεσπίζει τη «μισθοφορία»: ένα χρηματικό ποσό που παρέχεται σαν αποζημίωση στους πολίτες που αναλαμβάνουν δημόσια αξιώματα.

μελετώντας τις πηγές

Από τα λόγια στην πράξη:

«Και νοιάζονται οι ίδιοι άνθρωποι και για τις ιδιωτικές τους δουλειές και για τα πολιτικά, και ενώ ο καθένας ασχολείται στο επάγγελμά του, όμως όλοι γνωρίζουν τα πολιτικά ζητήματα σε βάθος. Γιατί μόνο εμείς θεωρούμε όποιον δεν ανακατεύεται σ' αυτά, όχι σαν άνθρωπο που κοιτάζει τη δουλειά του, αλλά σαν άνθρωπο άχρηστο. Και οι ίδιοι άνθρωποι κρίνουν για τις πολιτικές πράξεις και οι ίδιοι προσπαθούν να επινοήσουν σωστές λύσεις για τα πολιτικά ζητήματα. Γιατί δεν πιστεύουμε πως η συζήτηση ζημιώνει την πράξη.»

Θουκυδίδου (1962), Ιστορία, 2.40.2 μτφρ, Ε. Λαμπρίδη, Αθήνα: Γκοβόστη, δισκευή.

Συζητάμε στην τάξη για τα χαρακτηριστικά που συγκεντρώνει ο ενεργός πολίτης στις μέρες μας.

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Αντιστοιχίζω:

A

Εκκλησία του Δήμου
Δέκα στρατηγοί
Επώνυμος άρχων
Άρειος Πάγος

B

το όργανο των αριστοκρατών
η συνέλευση των πολιτών
οι υπεύθυνοι για την ασφάλεια της πόλης
ο πρώτος από τους εννέα άρχοντες

B. Κυκλώνω το σωστό:

Ο Περικλής
α) περιορίζει τη δύναμη των αριστοκρατών.
β) κάνει μεταρρυθμίσεις.
γ) κάνει μεταρρυθμίσεις και περιορίζει την ισχύ των αριστοκρατών.

Το κύριο όργανο της δημοκρατίας στα χρόνια του Περικλή είναι:

- α) ο Άρειος Πάγος.
- β) η Ηλιαία.
- γ) η Εκκλησία του Δήμου.

Στην Εκκλησία του Δήμου συμμετέχουν:

- α) όλοι οι Αθηναίοι πολίτες.
- β) οι μέτοικοι.
- γ) οι δούλοι.

Γ. 3-2-1... φύγαμε!

Ονομάζω:

3 μεταρρυθμίσεις του Περικλή:

2 λόγους για τους οποίους η δύναμη των αριστοκρατών περιορίζεται:

1 κοινωνική ομάδα που έχει τα περισσότερα δικαιώματα στην Αθήνα του Περικλή:

Η ζωή στην Αθήνα για τους περισσότερους πολίτες είναι ευχάριστη. Οι άνδρες απολαμβάνουν τις ελευθερίες που τους προσφέρει το δημοκρατικό πολίτευμα και συμμετέχουν στα κοινά. Οι γυναίκες έχουν λιγότερα δικαιώματα και είναι περιορισμένες στο σπίτι. Η πόλη ωστόσο φροντίζει για την κοινωνική καλλιέργεια όλων των πολιτών της με δημόσιες γιορτές και θεατρικούς αγώνες.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

► στοιχεία καθημερινού βίου και πολιτισμού των αρχαίων Αθηναίων: αγωγή των νέων, καθημερινές ασχολίες των κοινωνικών ομάδων, θέση της γυναίκας, ανάπτυξη πολιτικού βίου.

5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά
Χρόνια

Αρχαϊκά
Χρόνια

Κλασικά Χρόνια
Χρυσός Αιώνας

Ελληνιστικά
Χρόνια

5^{ος} αι. π.Χ., «Χρυσός αιώνας Περικλή»

τα ερωτήματα και
οι υποθέσεις μας

Η Αγορά της Αθήνας, κέντρο της πόλης και της αθηναϊκής δημοκρατίας.

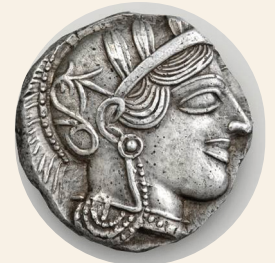
«Στην αρχή η Αγορά ήταν ένας ελεύθερος χώρος όπου οι έμποροι έστηναν πάγκους και πουλούσαν τα εμπορεύματά τους. (...) Η Αγορά στα τέλη του 5ου αι. π.Χ. άρχισε να γίνεται το κέντρο των δραστηριοτήτων των πολιτών (...). Οικοδομήθηκαν κτήρια για τις λειτουργίες του πολιτεύματος (...), βάθρα από τα οποία μιλούσαν οι ρήτορες στον κόσμο και κρήνες για να ξεδιψούν οι ταξιδιώτες. (...) Τέλος στην Αγορά τοποθετούσαν και τις επιγραφές με τους νόμους του κράτους για να τους βλέπουν όλοι οι πολίτες. (...) Μέσα από την Αγορά περνούσε και η πομπή των Παναθηναίων».

Καζαντζίδη, Μ. & Καραντινού, Ε. (2014), *Καλώς ήρθες στην αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα: εκδόσεις Άγκυρα, σελ. 54-55

Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ομάδες και συζητάμε:

- Τι μπορούσε να κάνει ένας Αθηναίος πολίτης στην Αρχαία Αγορά;
- Γιατί οι ιστορικοί υποστηρίζουν πως η Αγορά αποτελεί το «κέντρο της αθηναϊκής δημοκρατίας»; Ποιες πολιτικές δράσεις γίνονται στην Αγορά;

Δικαιολογούμε τις απαντήσεις μας με στοιχεία από την πηγή. Αν μας βοηθά, υπογραμμίζουμε λέξεις και φράσεις.

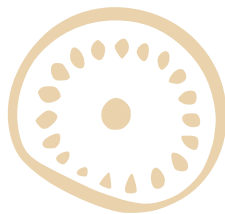

Ασημένιο τετράδραχμο της εποχής του Περικλή

Η "γλαύκα", το νόμισμα της Αθήνας

Μαθαίνουμε για... την κοινωνία και τη ζωή στην πόλη της Αθήνας

Συμπόσια:
συγκεντρώσεις
ανδρών σε ιδιαίτερο
χώρο του σπιτιού,
τον ανδρών, όπου
πίνουν, συζητούν και
διασκεδάζουν

► Οι άνδρες:

Οι Αθηναίοι περνούν τον περισσότερο χρόνο έξω από το σπίτι. Αθλούνται στις παλαιότερες και τα γυμναστήρια, συνομιλούν για απλά αλλά και για σύνθετα φιλοσοφικά θέματα στην Αγορά και τα **συμπόσια*** και ασκούν τα πολιτικά τους δικαιώματα στην Εκκλησία του Δήμου.

Στο αγγείο παρατηρούμε έναν μάλλον... ζαλισμένο από το πολύ κρασί Αθηναίο. Τα συμπόσια ήταν αγαπημένος τρόπος διασκέδασης των ανδρών. Εκτός από τον νερωμένο οίνο, δηλαδή το κρασί και τα διάφορα εδέσματα, οι οικοδεσπότες προσφέρουν στους καλεσμένους τους τη δυνατότητα να κάνουν ενδιαφέρουσες συζητήσεις και να διασκεδάσουν με μουσική και χορό.

► Τι συμβαίνει, άραγε στον πρωταγωνιστή του αγγείου μας; Να είχε άραγε μια κουραστική μέρα στην Αγορά; Μοιραζόμαστε τις σκέψεις μας χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και αναπαριστούμε την κωμική αυτή σκηνή.

Κύλικας του ζωγράφου Βρύγου από την Αττική, Σκηνή από συμπόσιο, 5ος αι. π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Κοπεγχάγης, Δανία.

► Οι γυναίκες:

Οι γυναίκες της Αθήνας έχουν ελάχιστα δικαιώματα. Περνούν το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας στον **γυναικωνίτη*** και ασχολούνται με τα **οικιακά***. Δεν έχουν περιουσία, ούτε το δικαίωμα ψήφου. Οι έξοδοί τους είναι περιορισμένες και πάντοτε με τη συνοδεία κάποιου άνδρα συγγενή.

γυναικωνίτης:
ιδιαίτερος χώρος του
σπιτιού, όπου περνούν
τον χρόνο τους οι γυναίκες
ασχολούμενες με τις
εργασίες του σπιτιού, την
ανατροφή των παιδιών και
τον καλλωπισμό τους.

οικιακά:
οι εργασίες του σπιτιού,
στις πιο ευκατάστατες
οικογένειες, οι γυναίκες
έχουν δούλες που
ασχολούνται με τις οικιακές
εργασίες ακόμη και με την
ανατροφή των παιδιών.

Σκηνή από την προετοιμασία ενός γάμου, αμφορέας του ζωγράφου της Μυκόνου, 5ος αι. π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Κοπεγχάγης, Δανία.

Σε τι διαφέρει η γυναίκα της Αθήνας από τη γυναίκα στην Αρχαία Σπάρτη; Σε ποια πόλη η κοινωνική θέση της γυναίκας μοιάζει καλύτερη και γιατί;

Συζητάμε σε ομάδες και δικαιολογούμε την απάντησή μας.

Ο γάμος είναι πολύ σοβαρή υπόθεση για τις γυναίκες της αρχαιότητας. Δεν διαθέτουν περιουσία και είναι εξαρτημένες από την κηδεμονία, τη φροντίδα δηλαδή, του συζύγου τους. Παντρεύονται σε νεαρή ηλικία και δεν διαλέγουν οι ίδιες τον σύζυγό τους. Η ιδανική γυναίκα της εποχής είναι υπάκουη και ικανή για την ανατροφή των παιδιών και τα καθήκοντα του σπιτιού.

Η αγωγή των νέων στην Αθήνα:

Τα αγόρια από την ηλικία των επτά ετών με τη συνοδεία του **παιδαγωγού*** φοιτούν στο Διδασκαλείο. Μαθαίνουν γραφή, ανάγνωση και αριθμητική με τον **γραμματιστή**, μουσική με τον **κιθαριστή** ενώ γυμνάζονται με τη βοήθεια του **παιδοτρίβη**. Μετά τα δώδεκα ασκούνται στην παλαίστρα. Κάθε νέος μπορεί να παρακολουθήσει συζητήσεις στην Αγορά και να μορφωθεί ακόμη περισσότερο στο πλάι ενός σπουδαίου δασκάλου, όπως τον Σωκράτη. Πριν αποκτήσουν πλήρη πολιτικά δικαιώματα, οι νέοι ηλικίας 18 ετών συμπληρώνουν την «Εφηβεία», μια διετή στρατιωτική θητεία. Τα κορίτσια μαθαίνουν γραφή και ανάγνωση στο σπίτι και εκπαιδεύονται στις οικιακές εργασίες.

παιδαγωγός: έμπιστος δούλος που συνόδευε και βοηθούσε το παιδί στο σχολείο και στο σπίτι

Ο όρκος των Αθηναίων εφήβων

Πρώτη μέρα σε ένα αρχαίο σχολείο

Γνώριζες ότι...

τα παιδιά στην Αθήνα εξασκούνται στην ανάγνωση με τα ομηρικά έπη, την Ιλιάδα και την Οδύσσεια; Πολλές φορές αναγκάζονται να μαθαίνουν μεγάλα κομμάτια των ομηρικών επών απ' έξω. Ο γραμματιστής τα σηκώνει από τη θέση τους και τους ζητά να απαγγείλουν τους στίχους που απομνημόνευσαν.

Τα σπίτια:

Τα σπίτια των Αθηναίων είναι χαμηλά, χωρίς παράθυρα στον δρόμο. Τα δωμάτια απλώνονται γύρω από μια εσωτερική αυλή. Η διακόσμηση είναι λιτή και τα έπιπλα περιορίζονται στα απαραίτητα.

Ψυχαγωγία και γιορτές:

Η λαμπρότερη γιορτή της Αθήνας είναι τα Παναθήναια, μια μεγάλη θρησκευτική και αθλητική γιορτή προς τιμήν της θεάς Αθηνάς, προστάτιδας της πόλης. Στη γιορτή συμμετέχουν άνδρες, γυναίκες και παιδιά αλλά και πολλοί ξένοι επισκέπτες.

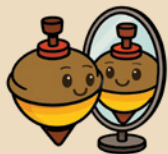
χορηγίες: χρήματα που παραχωρεί ένας ευκατάστατος Αθηναίος πολίτης στην πόλη για τα έξοδα ενός θεατρικού έργου. Το όνομα του χορηγού χαρασσεται σε τιμητική πλάκα.

Ανάγλυφο από τη ζωφόρο του Παρθενώνα που απεικονίζει γυναίκες που συμμετέχουν στην Πομπή των Παναθηναίων

Οι γυναίκες παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στη θρησκευτική ζωή της Αθήνας. Πολλές φορές έχουν τον ρόλο της ιέρειας υπηρετούν τους ναούς, όπως τον Παρθενώνα. Εδώ βλέπουμε μια ομάδα γυναικών που μεταφέρουν τα απαραίτητα για την τελετή των Παναθηναίων. Η πρώτη κρατά ένα θυμιατό, κάποιες κρατούν οινοχόες και σκεύη για τις σπονδές που γίνονται προς τιμήν των θεών. Η θρησκεία με τα διάφορα τελετουργικά και τις επίσημες γιορτές είναι ένας τομέας όπου οι γυναίκες δηλώνουν την παρουσία τους πολύ ενεργά.

Το θέατρο είναι πολύ σημαντικό για τους Αθηναίους. Στα Διονύσια, τους θεατρικούς αγώνες προς τιμήν του Διονύσου, ο Επώνυμος Αρχων φροντίζει για τις **χορηγίες*** που καλύπτουν τα έξοδα των παραστάσεων αλλά και τα «θεωρικά», το βοήθημα για τους φτωχούς πολίτες προκειμένου να αφήσουν την εργασία τους και να έρθουν στο θέατρο.

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Αντιστοιχίζω:

A

γραμματιστής
 κιθαριστής
 παιδοτρίβης
 παιδαγωγός

B

δούλος που συνοδεύει τα παιδιά στο Διδασκαλείο
 διδάσκει ανάγνωση, γραφή και αριθμητική
 ο γυμναστής
 ο δάσκαλος μουσικής

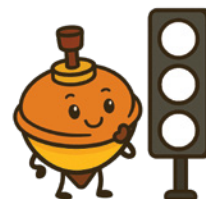
B. Σωστό ή Λάθος;

- ▶ Οι άνδρες Αθηναίοι απολαμβάνουν τα δικαιώματα που τους προσφέρει το δημοκρατικό πολίτευμα. **Σ** **Λ**
- ▶ Οι γυναίκες είναι ισότιμες με τους άνδρες. **Σ** **Λ**
- ▶ Αγόρια και κορίτσια από την ηλικία των επτά ετών φοιτούν στο Διδασκαλείο. **Σ** **Λ**
- ▶ Όλοι οι Αθηναίοι, αλλά και ξένοι, συμμετέχουν στα Παναθήναια..... **Σ** **Λ**
- ▶ Τα Διονύσια είναι γιορτή αφιερωμένη στη θεά Αθηνά. **Σ** **Λ**
- ▶ Η πολιτεία καλύπτει τα έξοδα των φτωχών πολιτών της, προκειμένου να ψυχαγωγηθούν στο θέατρο. **Σ** **Λ**

Αναδιατυπώνω σωστά
 κάθε λανθασμένη
 πρόταση **εδώ**:

Γ. Γκάζι - Φρένο - Στοπ!

- Αν έχω συγκεντρώσει **8-10** σωστές απαντήσεις στις παραπάνω δραστηριότητες, χρωματίζω το φανάρι με **πράσινο χρώμα**, πατάω γκάζι και προχωρώ!
- Αν έχω συγκεντρώσει **5-7** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **πορτοκαλί**. Βρίσκω στο κείμενο και υπογραμμίζω τις πληροφορίες που ξεχνώ.
- Αν έχω συγκεντρώσει **λιγότερες από 5** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **κόκκινο**. Τι με δυσκολεύει; Έχω απορίες;

Τις σημειώνω εδώ

Την περίοδο αυτή η Αθήνα εξελίσσεται σε μια πόλη ζωντανή και γοητευτική τόσο για τους Αθηναίους όσο και για τους ξένους. Ο Περικλής οραματίζεται το μεγαλείο της πόλης να αντικατοπτρίζεται και στην αρχιτεκτονική της. Μεταφέρει το ταμείο της Δηλιακής Συμμαχίας στην Ακρόπολη και διαθέτει μεγάλο μέρος των χρημάτων για την ανέγερση κτηρίων και ναών. Η Αθήνα αποκτά έργα τέχνης και οικοδομήματα κλασικής αξίας.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

► να αναγνωρίζουμε τα έργα τέχνης του Χρυσού Αιώνα ως αποτέλεσμα γνώσης κανόνων συμμετρίας και αισθητικής αγωγής.

5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά
Χρόνια

Αρχαϊκά
Χρόνια

Κλασικά Χρόνια
Χρυσός Αιώνας

Ελληνιστικά
Χρόνια

447 π.Χ. η ανέγερση του Παρθενώνα αρχίζει

438 π.Χ. τα εγκαίνια του Παρθενώνα

437 π.Χ. η οικοδόμηση των Προπυλαίων ξεκινά αλλά δεν ολοκληρώνεται ποτέ

421 π.Χ. ξεκινούν οι εργασίες για την ανέγερση του Ναού της Απτέρου Νίκης

406 π.Χ. ολοκληρώνεται το Ερέχθειο

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Οι εργασίες ξεκινούν:

«Τα πάντα προγραμματίζει και τα πάντα επέβλεπε ο [γλύπτης] Φειδίας, παρότι κάθε έργο γινόταν από σημαντικούς αρχιτέκτονες και τεχνίτες. Και στον Παρθενώνα εργάζονταν ο Ικτίνος και ο Καλλικράτης. Ο Φειδίας είχε τόση εξουσία ώστε το έργο όλων των τεχνιτών περνούσε από τον δικό του έλεγχο εξαιτίας της προσωπικής φιλίας που είχε με τον Περικλή».

Πλούταρχος, Βίοι Παράλληλοι, Περικλής, 13,4 και 31-32
(μτφρ. και διασκευή Κ. Δημούλη)

Λέο φον Κλέντσε, Η Ακρόπολη των Αθηνών, 1852, Νέα Πινακοθήκη Μονάχου

Ο βράχος της Ακρόπολης, όπως διαμορφώνεται την εποχή του Περικλή, αποτελεί στις μέρες μας το σύμβολο της πόλης των Αθηνών αλλά και ολόκληρης της Ελλάδας. Τα κτήρια είναι μεγαλειώδη, εντυπωσιακά και αξεπέραστα σε αισθητική, γι' αυτό ο 5ος αι. π.Χ. ονομάζεται από τους ιστορικούς «Χρυσός Αιώνας» της τέχνης.

Παίζω με τα κτήρια

Διαβάζουμε την πηγή και παρατηρούμε την εικόνα χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια:

- ▶ Ποιος πολιτικός άρχοντας παίρνει την πρωτοβουλία για την ανέγερση λαμπρών κτηρίων στην Ακρόπολη των Αθηνών; Εντοπίζουμε και υπογραμμίζουμε το όνομά του με μπλε χρώμα.
- ▶ Γνωρίζουμε τους λόγους για τους οποίους ο Περικλής παίρνει αυτήν τη σημαντική απόφαση; Με ποιον τρόπο χρηματοδοτείται άραγε το έργο;
- ▶ Ποιος ορίζεται υπεύθυνος για την επίβλεψη των έργων της Ακρόπολης; Τι σχέση έχει με τον Περικλή; Υπογραμμίζουμε με πράσινο χρώμα λέξεις και φράσεις που δικαιολογούν την απάντησή μας.
- ▶ Κυκλώνουμε τα ονόματα των αρχιτεκτόνων που επιμελούνται το πιο εντυπωσιακό από τα κτήρια της Ακρόπολης, τον Παρθενώνα.
- ▶ Μπορούμε να εντοπίσουμε στην εικόνα τον Παρθενώνα; Έχει τύχει να επισκεφτούμε ποτέ τον Ιερό Βράχο της Ακρόπολης; Αναγνωρίζουμε κάποιο άλλο από τα κτήρια;

Μαθαίνουμε για... τον Χρυσό αιώνα της τέχνης

Μια επίσκεψη στον Ιερό Βράχο της Ακρόπολης του Χρυσού Αιώνα, τα κτήρια και τα έργα τέχνης:

▶ Προπύλαια, Πινακοθήκη και Ναός Απτέρου Νίκης:

Ο αρχιτέκτονας Μνησικλής χτίζει τα Προπύλαια, μια μεγαλοπρεπή και επιβλητική είσοδο για τους επισκέπτες του Ιερού Βράχου. Στα αριστερά βρίσκεται η Πινακοθήκη. Οι όμορφοι πίνακες που κοσμούν τους τοίχους της όχι μόνο ξεκουράζουν τον επισκέπτη αλλά τον προετοιμάζουν για τα μεγαλειώδη κτήρια που θα αντικρύσει κατά την είσοδό του στον ιερό χώρο.

Να θυμάμαι: Τα κτήρια της Ακρόπολης είναι χτισμένα ακολουθώντας τον δωρικό και τον ιωνικό ρυθμό. Όσα κτήρια είναι γένους αρσενικού, όπως π.χ. ο Παρθενώνας, είναι δωρικού ρυθμού, αυστηρά και στιβαρά. Όσα είναι θηλυκού γένους, όπως, η Άπτερος Νίκη είναι ιωνικού ρυθμού, κομψά και ανάλαφρα. Τα κτήρια με ουδέτερο γένος π.χ. τα Προπύλαια συνδυάζουν στοιχεία και από τους δύο ρυθμούς.

Γνώριζες ότι...

τα Προπύλαια δεν ολοκληρώνονται ποτέ; Το γνωρίζουμε διότι αν σταθούμε δίπλα στον Ναό της Απτέρου Νίκης παρατηρούμε πως ο τοίχος των Προπυλαίων διατηρεί ακόμη τους «αγκώνες», τα εξογκώματα πάνω στα οποία οι τεχνίτες έστηναν τις «σκαλωσιές» τους. Ένας πόλεμος ξεσπά και η κατασκευή του κτηρίου διακόπτεται. Αλλά και με το πέρας του πολέμου φαίνεται πως κανείς δεν φροντίζει να λειάνει τον τοίχο.

Στα δεξιά βρίσκεται ο μικρός αλλά εντυπωσιακός ναός της Απτέρου Νίκης. Η **ζωφόρος*** του ναού αφηγείται τις νίκες των Αθηναίων στους Περσικούς Πολέμους. Δικαιολογημένα, λοιπόν, ο ναός είναι αφιερωμένος στη θεά Νίκη.

Σε τι ρυθμό είναι χτισμένος ο Ναός της Απτέρου Νίκης;

Οι Αθηναίοι αφιερώνουν τον ναό στη Νίκη. Φροντίζουν μάλιστα να της κόψουν τα φτερά ώστε να μην πετάξει ποτέ μακριά και πάντα να μένει στο πλευρό της πόλης τους. Το 2000 οι αρχαιολόγοι «λύνουν» το ναό σε 300 κομμάτια ώστε να τον «συναρμολογήσουν» σωστά, να καθαρίσουν τη ζωφόρο από τους ρύπους και να τον αναστηλώσουν στη μορφή που τον βλέπουμε σήμερα. Σαν ένα παζλ μεγάλων διαστάσεων!

ζωφόρος:
μια διακοσμητική ζώνη με ανάγλυφες παραστάσεις που διατρέχει οριζόντια το ψηλότερο σημείο των τοίχων του ναού.

Ο ναός της Απτέρου Νίκης

Ερέχθειο και Αθηνά Πρόμαχος:

Περνώντας τα Προπύλαια, ο επισκέπτης αισθάνεται δέος μπροστά στο κολοσσιαίο χάλκινο άγαλμα της **Αθηνάς Προμάχου***, έργο του γλύπτη Φειδία. Αφού διασχίσει έναν «κήπο από αγάλματα», **αφιερώματα*** στη θεά Αθηνά, φτάνει στο Ερέχθειο, τον ναό που τιμά τον τοπικό ήρωα Ερεχθέα. Στη μία πλευρά η οροφή του ναού στηρίζεται σε έξι πανέμορφα γυναικεία αγάλματα, τις Καρυάτιδες.

Άποψη του Ερέχθειου σήμερα

Το Ερέχθειο έχει κατά την αρχαιότητα τριπλή λειτουργία: εκεί βρίσκεται ο τάφος του Ερεχθέα, ο ναός του Ποσειδώνα και εκεί φυλάσσεται το μικρό ξύλινο άγαλμα της Αθηνάς, το ξόανο, που κατά τον εορτασμό των Παναθηναίων στολίζεται με τον πέπλο, το ύφασμα που υφαίνουν οι Εργαστίνας. Πολλές «παράδοξες» ιστορίες έχουν συνδεθεί με το κτήριο αυτό. Για παράδειγμα, εκεί λέγεται πως βρίσκεται θαμμένος ο Κέκροπας, ο μυθικός βασιλιάς της Αθήνας, μισός φίδι και μισός άνθρωπος. Πως για χρόνια επιβιώνει η ελιά που είχε δωρίσει η Αθηνά στην πόλη και πως στο δάπεδο υπάρχει μία τρύπα από όπου έτρεχε θαλασσινό νερό, το δώρο του θεού Ποσειδώνα.

Το κολοσσιαίο άγαλμα της Αθηνάς Προμάχου που προπορεύεται και προστατεύει την πόλη της Αθήνας στις μάχες δεν μας έχει σωθεί. Έχει βρεθεί ωστόσο, αυτό το μικρό χάλκινο αγαλματάκι-αφιέρωμα στην Αθηνά από μια πιστή γυναίκα τη Μελησώ. Κάπως έτσι έμοιαζε και το επτάμετρο χάλκινο άγαλμα του Φειδία, που σύμφωνα με τις περιγραφές, ήταν ορατό ακόμη και από το λιμάνι του Πειραιά. Ο αέρας κράδαινε το δόρυ της Αθηνάς και ο ήλιος στραφάλιζε το κράνος της τόσο που προκαλούσε φόβο στους εχθρούς της Αθήνας.

Η Αθηνά Πρόμαχος

αφιερώματα:
αγάλματα αφιερωμένα σε κάποιον θεό για την εκπλήρωση μίας επιθυμίας ή σαν ένδειξη ευχαριστίας.

Αθηνά Πρόμαχος: η Αθηνά που προηγείται και προστατεύει την πόλη στη μάχη

Ο Παρθενώνας:

Το πιο εντυπωσιακό κτήριο όμως της Ακρόπολης είναι ο Παρθενώνας, ο ναός που χτίζεται σε σχέδια του Ικτίνου και του Καλλικράτη προς τιμήν της θεάς Αθηνάς. **Αετώματα*** και **μετόπες*** στολίζονται με γλυπτά εμπνευσμένα από τη μυθολογία ενώ ζωφόρος με σκηνές από τη μεγαλύτερη γιορτή της Αθήνας, τα Παναθήναια. Μέσα στον ναό μπορεί κανείς να θαυμάσει ένα αριστούργημα της γλυπτικής τέχνης: το πανύψηλο **χρυσελεφάντινο*** άγαλμα της Αθηνάς που όμοιό του δεν ξαναδημιουργείται. Όλα φιλοτεχνημένα από τον γλύπτη Φειδία.

Αετώματα:
το τριγωνικό κομμάτι που βρίσκεται στην κορυφή του ναού. Μοιάζει με το σχήμα που σχηματίζουν τα φτερά και το κεφάλι του αετού όταν αυτός πετά.

μετόπες:
οι ανάγλυφες πλάκες που κοσμούν οριζόντια τον ναό, συνήθως κάτω από το αέτωμα

Σημερινή άποψη του Παρθενώνα

Φαίνεται ολόσιος κι όμως δεν είναι! Όχι από λάθος ή απροσεξία των αρχιτεκτόνων και των τεχνιτών... κάθε άλλο! Οι κίονες έχουν μια ελάχιστη κλίση προς τα μέσα και τα αετώματα προς τα έξω ώστε να μαζεύεται ο όγκος του ναού και να μην φαίνεται άχαρος! Σε τι ρυθμό είναι φτιαγμένος ο Παρθενώνας; Μπορούμε να μετρήσουμε τους κίονες στην πρόσοψη αλλά και στο πλάι; Θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε μόνο από τον αριθμό των κίωνων ότι ο Παρθενώνας είναι ένα έργο με μαθηματική συμμετρία;

Το δυτικό αέτωμα του Παρθενώνα

Άλαν Λεκουίρ, ανακατασκευή του Χρυσελεφάντινου Αγάλματος της Αθηνάς

Η Αθηνά Παρθένος...αχνοείται! Οι πηγές αναφέρουν πως το κολοσσιαίο άγαλμα που κοσμεί το εσωτερικό του ναού μεταφέρεται κάποια στιγμή της ιστορίας του στην Κωνσταντινούπολη κι από τότε χάνεται. Το ύψος της Αθηνάς, όπως την φιλοτέχνησε ο Φειδίας, είναι δώδεκα μέτρα και ζυγίζει μερικούς τόνους. Η πανοπλία και το ένδυμά της είναι φτιαγμένα από χρυσό, ενώ τα «γυμνά» σημεία της από ελεφαντόδοντο. Κρατά μια φτερωτή Νίκη στο ένα της χέρι και στο άλλο ένα δόρυ. Η ασπίδα της ξεκουράζεται στο έδαφος. Πληροφορίες για την εμφάνιση του αγάλματος παίρνουμε από τον περιηγητή Πausanias και από το ρωμαϊκό αυτό αντίγραφο που βρέθηκε κοντά στην Ακρόπολη.

Η Αθηνά της Βαρβακείου, ρωμαϊκό αντίγραφο της Αθηνάς Παρθένου, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Γλυπτική, ζωγραφική και αγγειογραφία:

Δυστυχώς δεν σώζεται κανένας πίνακας ζωγραφικής από την Πινακοθήκη της Ακρόπολης. Μια ιδέα του πώς ζωγραφίζον οι αρχαίοι Έλληνες παίρνουμε από τα αγγεία που διακοσμούνται με όμορφες σκηνές από την καθημερινότητα ή τη μυθολογία. Την ίδια εποχή, ο γλύπτης Πολύκλειτος, όπως και ο Φειδίας, δημιουργούν αγάλματα με ανάλαφρη κίνηση και έκφραση. Τα αγάλματα του Πολύκλειτου δημιουργούνται με μαθηματική ακρίβεια και αποτελούν τέλεια δείγματα συμμετρίας και κάλλους.

Παρατηρούμε προσεκτικά τα δύο έργα τέχνης. Ποιες ομοιότητες και διαφορές εντοπίζουμε; Τι παρατηρούμε για τη στάση του σώματος τόσο του Διαδούμενου όσο και του Πολεμιστή; Σε τι διαφέρει η στάση τους από τα αρχαϊκά έργα τέχνης;

Ο Διαδούμενος, αθλητής που τοποθετεί στο κεφάλι του την κορδέλα της νίκης, ρωμαϊκό αντίγραφο του διάσημου αγάλματος του Πολύκλειτου, Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης, Νέα Υόρκη

Πολεμιστής που αναχωρεί για τη μάχη, από τον ζωγράφο του Λυκάονα, Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης, Νέα Υόρκη

ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

Τα μάρμαρα του Παρθενώνα:

«Στην πρώτη μου περιοδεία στην Ελλάδα το 1801 στενοχωρήθηκα τόσο πολύ που δεν έχω λόγια να το περιγράψω όταν είδα τον Άγγλο λόρδο Έλγιν να αφαιρεί από τον Παρθενώνα τα καλύτερα γλυπτά του και όταν πετούσε στο έδαφος μερικά άλλα. Και ο ναός της Αθηνάς, πλέον, αντί για την ομορφιά που είχε όταν τον πρωτοείδα, είναι τώρα σε μια κατάσταση φθοράς και εγκατάλειψης».

Ντότγουελ, Έ. Μια κλασική και τοπογραφική περιήγηση στην Ελλάδα, κατά τα έτη 1801, 1805 και 1806, Λονδίνο 1819, τόμ. Α', σελ. 322 (μτφρ. Κ. Δημούλη)

Διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και συμπληρώνουμε το δελτίο:

Όνομα συγγραφέα:

Θέμα:

Η πηγή είναι συγχρονική των γεγονότων που περιγράφει:

ΝΑΙ ΟΧΙ

Η ζωφόρος του Παρθενώνα αφηγείται σαν ένα κόμικ φτιαγμένο από μάρμαρο τη μεγάλη χιορτή της Αθήνας, τα Παναθήναια. Για πρώτη φορά ζωφόρος στολίζει ναό δωρικού ρυθμού. Μέρος της ζωφόρου καταστρέφεται από πυρκαγιές και βομβαρδισμούς. Η μεγαλύτερη όμως φθορά για το μνημείο θεωρείται η αφαίρεση, μεταξύ άλλων, 80 μέτρων ζωφόρου από τον Λόρδο Έλγιν. Συζητήσεις γίνονται ακόμη και σήμερα για την επιστροφή των μαρμάρων στην Ελλάδα.

Τα μάρμαρα του Παρθενώνα και ο Λόρδος Έλγιν

Λώρενς Άλμα-Ταντέμα, Ο Φειδίας και η ζωφόρος του Παρθενώνα, 1868, Μουσείο Μπέρμινγχαμ

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Αντιστοιχίζω:

A

Προπύλαια
 Πινακοθήκη
 Ναός Απτέρου Νίκης
 Ερέχθειο
 Αθηνά Πρόμαχος
 Παρθενώνας

B

Δωρικός ρυθμός
 Ιωνικός ρυθμός
 τίποτα από τα δύο

Μπορώ να κυκλώσω:

- α) **με πορτοκαλί χρώμα** το κτήριο της Ακρόπολης που δεν ολοκληρώνεται ποτέ
 β) **εκείνο** που σήμερα δυστυχώς δεν μπορεί να θαυμάσει κανείς ανεβαίνοντας στον Ιερό Βράχο της Ακρόπολης.

B. Κυκλώνω το σωστό:

Τα Προπύλαια είναι δημιούργημα:

- α) του Μνησικλή.
 β) του Ικτίνου και του Καλλικράτη.
 γ) του Φειδία.

Ο Παρθενώνας χτίζεται σε σχέδια:

- A) του Ικτίνου.
 β) του Καλλικράτη.
 γ) Ικτίνου και Καλλικράτη.

Οι Καρυάτιδες κοσμούν

- α) τον Παρθενώνα.
 β) το Ερέχθειο.
 γ) τον Ναό της Απτέρου Νίκης.

Γ. 3-2-1... φύγαμε!

Ονομάζω:

3 αρχιτέκτονες που σχεδιάζουν κτήρια της Ακρόπολης την εποχή του Περικλή:

2 αρχιτεκτονικούς ρυθμούς που χαρακτηρίζουν τα κτήρια της Ακρόπολης:

1 γλυπτό το οποίο θα έβρισκε κανείς μέσα στον Παρθενώνα:

Η Αθήνα γίνεται σχολείο της Ελλάδας

Στην Αθήνα του Περικλή, με τα λαμπρά οικοδομήματα και τα έργα τέχνης, καταφθάνουν όχι μόνο καλλιτέχνες αλλά άνθρωποι των γραμμάτων από κάθε γωνιά του ελληνικού κόσμου. Η Αθήνα γίνεται ένα τεράστιο, υπαίθριο σχολείο για όλους τους Έλληνες που έρχονται να γίνουν μαθητές των καλύτερων εκπροσώπων κάθε τέχνης και επιστήμης.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

► στοιχεία για τη ζωή και το έργο σημαντικών εκπροσώπων των γραμμάτων της εποχής για τους οποίους γίνεται λόγος ακόμα και σήμερα.

5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια
Χρυσός Αιώνας

Ελληνιστικά Χρόνια

525 π.Χ. – 456 π.Χ.
Αισχύλος

~480 π.Χ. – 400 π.Χ.
Ευριπίδης

484 π.Χ.
γέννηση
Ηρόδοτος

~470 π.Χ. – 399 π.Χ.
Σωκράτης

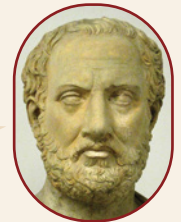
~460 π.Χ. – 395 π.Χ.
Θουκυδίδης

~445 π.Χ. – 385 π.Χ.
Αριστοφάνης

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Οι άνθρωποι των γραμμάτων του Χρυσού Αιώνα μάς συστήνουνται:

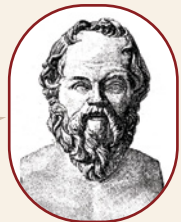
Είμαι ο Θουκυδίδης ο Αθηναίος. Γράφω κι εγώ ιστορία όπως ο Ηρόδοτος από την Αλικαρνασσό. Το δικό μου έργο όμως έχει μια σημαντική διαφορά: περιγράφω τα γεγονότα όπως ακριβώς συμβαίνουν. Χωρίς να τα στολίζω με μύθους, θρύλους ή παραδόσεις. Μπορεί να μην είμαι ο πρώτος που γράφει ιστορία, είμαι όμως ο πρώτος που βάζει τις βάσεις για την Ιστορία σαν επιστήμη.

Θουκυδίδης

Εκμαιεύω: με κατάλληλες ερωτήσεις αποσπώ από κάποιον την αλήθεια. Η μέθοδος αυτή του Σωκράτη ονομάζεται «μαιευτική».

Όλοι πια στην Αθήνα μιλούν για μένα: «Ο Σωκράτης είναι σοφός!» Δεν γνωρίζω αν είμαι σοφός, είμαι όμως φιλόσοφος: αγαπώ δηλαδή τη γνώση. Γι' αυτό όπου σταθώ κι όπου βρεθώ πιάνω κουβέντα με τους συμπολίτες μου. Κάνω πολλές ερωτήσεις στους συνομιλητές μου και με αυτόν τον τρόπο **εκμαιεύω*** την αλήθεια και τη γνώση. Πολλοί Αθηναίοι δηλώνουν μαθητές μου, όπως ο Πλάτωνας. Τον έχετε ακουστά;

Σωκράτης

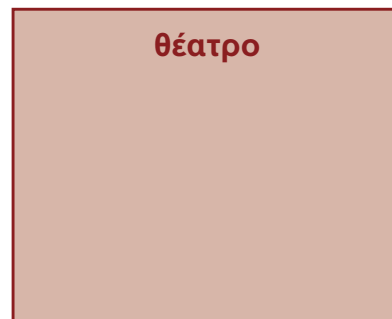
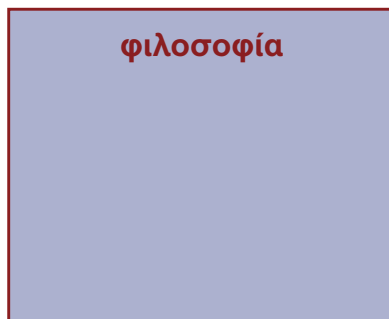
Ονομάζομαι Αριστοφάνης και έχω την τύχη να μεγαλώσω στην Αθήνα του Περικλή. Όταν ενηλικιώνομαι ξεσπά ένας φοβερός πόλεμος. Ακόμη όμως και τότε εγώ δεν χάνω το χιούμορ μου! Με τα θεατρικά μου έργα, κάνω τους ανθρώπους να γελούν και να ξεχνούν τα βάσανά τους. Γράφω κωμωδίες και σατυρικά δράματα. Θαυμάζω πολύ τον Αισχύλο και κάποιοι υποστηρίζουν πως επηρεάζομαι λιγάκι και από τον Ευριπίδη. Εκείνοι βέβαια δεν γράφουν κωμωδίες, αλλά τραγωδίες.

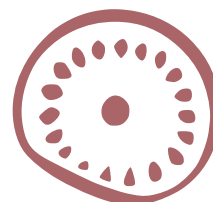
Αριστοφάνης

Οι σπουδαίοι αυτοί άνθρωποι των γραμμάτων μιλούν για το έργο τους αλλά και για το έργο των συναδέλφων τους.

Διαβάζουμε προσεκτικά χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και συμπληρώνουμε τα κουτιά με τους εκπροσώπους του κάθε είδους:

Μαθαίνουμε για...
την Αθήνα, το σχολείο της Ελλάδας

Η επιστήμη της Ιστορίας:

Την ιστορία της εποχής γράφουν ο Ηρόδοτος και ο Θουκυδίδης. Ο **Ηρόδοτος** ονομάζεται «Πατέρας της Ιστορίας», καθώς μέσα από τα ταξίδια του αποτυπώνει την ιστορία, τους μύθους και τις παραδόσεις των λαών που επισκέπτεται. Κυρίως όμως καταγράφει τους Περσικούς Πολέμους. Συνεχιστής του είναι ο **Θουκυδίδης**, που διασώζει τα γεγονότα ενός φοβερού πολέμου, του **Πελοποννησιακού***. Ο Θουκυδίδης θεωρείται ο θεμελιωτής της Ιστορίας σαν επιστήμη. Πρώτος εκείνος διαχωρίζει τον μύθο από την αλήθεια με έρευνες σε αρχεία, επισκέψεις στα πεδία των μαχών, συνεντεύξεις με ανθρώπους που πρωταγωνιστούν στα γεγονότα.

Πελοποννησιακός Πόλεμος:
ο πόλεμος που ξεσπά ανάμεσα σε Αθήνα και Σπάρτη, για τις αιτίες και την αφορμή θα μιλήσουμε σε επόμενο κεφάλαιο

Άγαλμα του Θουκυδίδη (αριστερά) και του Ηρόδοτου (δεξιά) στο Κοινοβούλιο της Αυστρίας, Βιέννη

Γνώριζες ότι...

... ο Θουκυδίδης περιγράφει τα γεγονότα του Πελοποννησιακού πολέμου; Συμμετέχει και ο ίδιος στα γεγονότα σαν στρατηγός. Οι πολεμικές του επιχειρήσεις δεν έχουν επιτυχία και εξορίζεται. Το γεγονός αυτό του επιτρέπει να ταξιδέψει και να ανακαλύψει την αντικειμενική αλήθεια. Δεν καταφέρνει ωστόσο να ολοκληρώσει το έργο του.

► Οι ρήτορες και οι φιλόσοφοι:

Η Αθήνα έχει, όμως, να υπερηφανεύεται και για τους **ρήτορες*** και τους φιλοσόφους της. Η φιλοσοφία αυτή την περίοδο στρέφεται προς τον άνθρωπο. Υπερασπίζεται την ανθρώπινη φύση και διδάσκει την αρετή. Ο **Σωκράτης**, είναι ο φιλόσοφος που τοποθετεί την **αυτογνωσία*** και το ήθος σαν θεμέλιο για κάθε αρετή. Ο μαθητής του ο Πλάτωνας διασώζει τη διδασκαλία του και αποδεικνύεται άξιος συνεχιστής του.

αυτογνωσία:
η γνώση του εαυτού μας, των προτερημάτων και των ελαττωμάτων μας. Κάποιοι μελετητές θεωρούν πως ο Σωκράτης ονομάζει την αυτογνωσία «γνώθι σαυτόν».

ρήτορες:
πολίτες που μιλούν από το βήμα στον λαό με επιχειρήματα. Αρκετές φορές μιλούν για να υπερασπιστούν κάποιον αδύναμο.

Οι θεοί των αρχαίων Ελλήνων έχουν ανθρώπινα χαρακτηριστικά και πολλές φορές ανθρώπινα πάθη. Τιμωρούν τους ανθρώπους γιατί θυμώνουν ή ζηλεύουν. Ο Σωκράτης όμως δεν συμφωνεί με αυτές τις αντιλήψεις. Οι άνθρωποι για εκείνον είναι από τη φύση τους ενάρετοι. Διαπράττουν αδικίες μονάχα από άγνοια. Οι θεοί λοιπόν, που γνωρίζουν τα πάντα και εκπροσωπούν όλες τις αρετές, δεν τιμωρούν τους ανθρώπους γιατί θυμώνουν ή ζηλεύουν αλλά για να αποδώσουν δικαιοσύνη.

Ο Σωκράτης για αυτές του τις απόψεις φυλακίζεται και καταδικάζεται σε θάνατο. Μάταια οι μαθητές του προσπαθούν να τον πείσουν να αποδράσει προτού να είναι αρχά. Μια τέτοια πράξη είναι παράνομη, αντίθετη με τις αρχές του και τη φιλοπατρία του.

Αντόνιο Κανόβα, Ο Σωκράτης και η Φιλοσοφία, 1799, Μουσείο Κανόβα, Ιταλία

► Στο θέατρο:

Στην Αθήνα της δημοκρατίας και της ελευθερίας του λόγου ανθίζει το θέατρο. Τα θεατρικά έργα ονομάζονται **δράματα** και οι **θεατρικοί** συγγραφείς **ποιητές**. Οι ποιητές διαγωνίζονται στα Διονύσια, στους δραματικούς αγώνες προς τιμήν του Διονύσου. Τα έργα που γράφονται αυτήν την περίοδο θεωρούνται κλασικά και αξεπέραστα και παίζονται ακόμη και σήμερα στο θέατρο.

Ο **Αισχύλος**, ο **Σοφοκλής** και ο **Ευριπίδης** με τις **τραγωδίες*** τους υμνούν ανθρώπους και θεούς προβάλλοντας πανανθρώπινες αξίες, ενώ ο **Αριστοφάνης** με τις **κωμωδίες*** του κατακρίνει δημόσια τα πάθη και τις αδυναμίες των συγχρόνων του προκαλώντας το γέλιο. Το να παρακολουθεί κανείς θεατρικές παραστάσεις δεν θεωρείται προνόμιο αλλά καθήκον των δημοκρατικών πολιτών. Ο Περικλής φροντίζει να παρακολουθούν δωρεάν τις παραστάσεις οι φτωχοί συμπολίτες του.

Ο θεός Διόνυσος και το αρχαίο δράμα

κωμωδία: θεατρικό έργο που με τα παθήματα των ηρώων προκαλείται το γέλιο

τραγωδία: θεατρικό έργο που με τα παθήματα των ηρώων προκαλείται η συμπάθεια των θεατών

Το θέατρο του Διονύσου στις παρυφές της Ακρόπολης

Το θέατρο του Διονύσου θεωρείται το αρχαιότερο. Τα καθίσματα στην αρχή είναι ξύλινα και ακολουθούν την κλίση του λόφου. Αργότερα, προς το τέλος του 5ου αι. π.Χ. κατασκευάζονται μαρμάρινα καθίσματα και τοποθετούνται θρόνοι για τους επισήμους. Ένα άγαλμα του Διονύσου βρίσκεται στον χώρο και οι Αθηναίοι αισθάνονται πως ο θεός ευχαριστιέται να παρακολουθεί τα δράματα που γράφονται προς τιμήν του. Η ακουστική του θεάτρου είναι άριστη. Οι ηθοποιοί είναι μόνο άντρες που υποδύονται και τους γυναικείους ρόλους. Φορούν προσωπεία και ψηλά παπούτσια, τους κοθόρνους, για να είναι ορατοί και στις τελευταίες θέσεις.

- Φώτα και μικρόφωνα δεν υπάρχουν. Η ακουστική και η ορατότητα όμως στα αρχαία θέατρα είναι άριστη. Πώς το εξηγούμε; Χτίζονται θέατρα με αυτόν τον τρόπο στις μέρες μας;
- Στα Διονύσια οι Αθηναίοι μπορεί να παρακολουθήσουν τρεις θεατρικές παραστάσεις μέσα στην ημέρα. Ποια είναι η καταλληλότερη στιγμή της ημέρας για να ξεκινήσουν οι δραματικοί αγώνες και γιατί;
- Έχουμε παρακολουθήσει ποτέ παράσταση σε ένα αρχαίο ελληνικό θέατρο;

ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

Η αγάπη του Σωκράτη για την Πατρίδα:

«Αλήθεια, τόση είναι η σοφία σου, ώστε δεν έχεις καταλάβει ότι και από τη μητέρα και από τον πατέρα κι απ' όλους τους άλλους προγόνους το πιο πολύτιμο, το πιο σεβαστό, το πιο ιερό, το ανώτερο αγαθό είναι η Πατρίδα, σύμφωνα με την κρίση των θεών και των γνωστικών ανθρώπων;»

Λεπτομέρεια από τη νωπογραφία του Ραφαήλ, Η Σχολή των Αθηνών, 1509-1511, Αποστολικό Παλάτι, Βατικανό

Πλάτων, Κρίτων, 51a-b.

Απάντηση του Σωκράτη στον μαθητή του Κριτία.
(μτφρ. και διασκευή Κ. Δημούλη).

Γνώριζες ότι...

... ο Σωκράτης δεν έγραψε κανένα έργο; Η διδασκαλία του έγινε γνωστή μέσα από το έργο του μαθητή του, Πλάτωνα. Στα έργα του Πλάτωνα, ο Σωκράτης αναζητά την αλήθεια μέσα από τον διάλογο και τη συζήτηση. Πολλές φορές μάλιστα δεν διστάζει να προκαλέσει τους συνομιλητές του.

Διαβάζουμε την πηγή σε ομάδες και συζητάμε:

- ▶ Πώς κρίνουμε την άποψη του Σωκράτη για τους θεούς; Συμφωνούμε ή διαφωνούμε;
- ▶ Με ποια κατηγορία καταδικάζεται ο Σωκράτης και γιατί θεωρείται επικίνδυνος για την πόλη του;
- ▶ Πώς κρίνετε την άρνησή του να αποδράσει και να σώσει τη ζωή του; Δικαιολογείται αυτή η στάση από τη φιλοσοφία και τη φιλοπατρία του;

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Αντιστοιχίζω:

Βάζω τα πρόσωπα σε σειρά από το 1-6 με βάση τον χρόνο γέννησής τους.
Θυμάμαι σε ποιο είδος διαπρέπει ο καθένας;

A	ΠΡΟΣΩΠΟ	B	ΕΙΔΟΣ
	Θουκυδίδης		
	Αριστοφάνης		
	Ηρόδοτος		
	Αισχύλος		
	Σωκράτης		
	Ευριπίδης		

B. Κυκλώνω το σωστό:

«Πατέρας της Ιστορίας»
χαρακτηρίζεται:
α) ο Ηρόδοτος.
β) ο Θουκυδίδης.
γ) ο Σωκράτης.

Ο Αριστοφάνης γράφει:
α) σατυρικό δράμα.
β) κωμωδίες.
γ) κωμωδίες και
σατυρικό δράμα.

Μαθητής του Σωκράτη είναι:
α) ο Αισχύλος.
β) ο Ευριπίδης.
γ) ο Πλάτωνας.

Γ. Διπλώνουμε μια κόλλα χαρτί τέσσερις φορές. Ανοίγουμε το χαρτί και συμπληρώνουμε ατομικά τα 16 πλαίσια που έχουν δημιουργηθεί με πληροφορίες για το θέμα: **Αθήνα, σχολείο της Ελλάδας** (ονόματα, είδη κ.λπ.).

Έχουμε 3 λεπτά στη διάθεσή μας!

Συγκρίνουμε τις απαντήσεις μας και συμπληρώνουμε τα κενά που μας έχουν μείνει.

Μετά τους Περσικούς Πολέμους, η Αθήνα και η Σπάρτη προσπαθούν να αυξήσουν την επιρροή τους στις υπόλοιπες ελληνικές πόλεις-κράτη. Ο ανταγωνισμός των δύο αυτών ισχυρών πόλεων και οι βαθιές διαφορές τους ως προς το πολίτευμα και τον τρόπο ζωής γίνονται η αιτία για έναν εμφύλιο πόλεμο με καταστροφικές για τον ελληνικό κόσμο συνέπειες.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ για τον Πελοποννησιακό Πόλεμο: τον αγώνα μεταξύ των πόλεων-κρατών με τις καταστροφικές για τον ελληνικό κόσμο συνέπειες,
- ▶ να διακρίνουμε τη βασική αιτία του Πελοποννησιακού Πολέμου.

5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια Πελοποννησιακός Πόλεμος

Ελληνιστικά Χρόνια

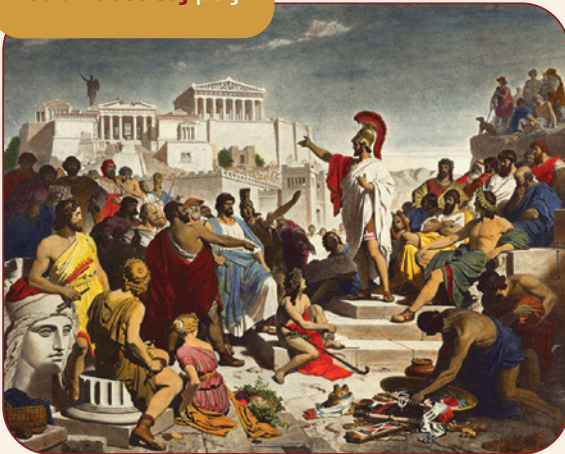

445 π.Χ. Τριακονταετής Ειρήνη

431 π.Χ. ο Πελοποννησιακός Πόλεμος ξεκινά

Χρονογραμμή για τον Πελοποννησιακό Πόλεμο

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Ο Περικλής αγορεύει στην Πνύκα, 1852, Φίλιπ φον Φολτς, Μαξιμιλιανέουμ, Μόναχο

Οι δυνάμεις του ελληνικού κόσμου πριν την έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου.

Παρατηρούμε σε ομάδες τον πίνακα και τον χάρτη:

- ▶ Ποιες είναι οι δύο κυρίαρχες δυνάμεις του ελληνικού χώρου με τη λήξη των Περσικών Πολέμων; Ποια δύναμη εξαπλώνεται περισσότερο εδαφικά;
- ▶ Γύρω από ποιες πόλεις-κράτη οργανώνονται η Δηλιακή και η Πελοποννησιακή συμμαχία;
- ▶ Πώς διαμορφώνεται η πόλη της Αθήνας μετά τους Περσικούς Πολέμους; Ποιο είναι το πολίτευμά της και ποιος ο τρόπος ζωής των κατοίκων της;
- ▶ Αξιοποιώντας τις ιστορικές μας γνώσεις ποιες είναι οι βασικές διαφορές μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης;

Σε αυτόν τον **εμφύλιο*** πόλεμο διαμορφώνονται δύο μεγάλα αντίπαλα στρατόπεδα: η Αθηναϊκή Συμμαχία και η Πελοποννησιακή Συμμαχία. Οι μάχες διεξάγονται από την άνοιξη έως το φθινόπωρο και σταματούν τους χειμερινούς μήνες. Η Αθηναϊκή Συμμαχία διαθέτει έναν μεγάλο και ισχυρό στόλο και κυριαρχεί στη θάλασσα. Αντίθετα, η Πελοποννησιακή Συμμαχία, παρότι έχει πολυάριθμο πεζικό και ιππικό, στη θάλασσα διαθέτει μόνο τον πολεμικό στόλο της Κορίνθου.

Παρατηρούμε τον χάρτη σε ομάδες:

Κάνουμε λίστες με τις σύμμαχες πόλεις της Αθήνας και τις σύμμαχες πόλεις της Σπάρτης. Ποιες πόλεις-κράτη που είναι ανεξάρτητες μετά τους Περσικούς πολέμους, προσχωρούν τελικά σε κάποια από τις δύο συμμαχίες; Τις κυκλώνουμε.

Για τη χρηματοδότηση των πολεμικών τους επιχειρήσεων τόσο η Σπάρτη όσο και η Αθήνα στρέφονται στους Πέρσες. Οι Πέρσες προσφέρουν άφθονο χρυσό και στα δυο στρατόπεδα. Αντιλαμβάνονται ότι εάν οι Έλληνες παραμένουν διχασμένοι θα είναι μεγάλο το κέρδος για το βασίλειό τους.

μελετώντας τις πηγές

Οι τελευταίες προσπάθειες για ειρήνη

(...) Η τελευταία πρεσβεία των Λακεδαιμονίων, ο Ραμφίας, ο Μελήσιππος και ο Αγήσανδρος (...), είπαν μόνο τα ακόλουθα: «Οι Λακεδαιμόνιοι επιθυμούν την ειρήνη και μπορεί να διατηρηθεί αν χαρίσετε στους Έλληνες την ελευθερία τους». Τότε οι Αθηναίοι κάλεσαν την Εκκλησία του Δήμου για να συζητήσουν. (...) Μίλησαν πολλοί ρήτορες, υποστηρίζοντας τη μια ή την άλλη άποψη, (...) με τελευταίο τον Περικλή του Ξανθίππου, τη μεγαλύτερη προσωπικότητα της Αθήνας και στα λόγια και στα έργα. Ανέβηκε στο βήμα και συμβούλεψε τα εξής:

«Εξακολουθώ, Αθηναίοι, να έχω πάντα την ίδια γνώμη, ότι δεν πρέπει να υποχωρήσουμε στις απαιτήσεις των Λακεδαιμονίων (...) Όταν άνθρωποι προς τους οποίους είμαστε ίσοι, έρχονται χωρίς καμιά διαιτησία* και προβάλλουν απαιτήσεις, είτε αυτές είναι μικρές είτε είναι μεγάλες, τούτο σημαίνει ότι μας ζητούν υποταγή. (...) Κανείς από σας μην νομίσει ότι θα πολεμήσουμε για ασήμαντη αφορμή. (...) Ούτε πρέπει να έχετε την ενδόμυχη σκέψη ότι αρχίζετε τον πόλεμο για ασήμαντη αιτία».

Αυτά είπε ο Περικλής και οι Αθηναίοι, θεωρώντας ότι οι συμβουλές του ήταν οι καλύτερες, ψήφισαν τα όσα είχε προτείνει κι έδωσαν στους Λακεδαιμονίους απάντηση (...) ότι δεν δέχονται διαταχές αλλά ότι είναι πρόθυμοι, σύμφωνα με τις συνθήκες, να λύσουν τις διαφορές τους με διαιτησία* σαν ίσοι προς ίσους. Οι πρέσβεις γύρισαν στη Σπάρτη και οι Λακεδαιμόνιοι δεν έστειλαν πια άλλη πρεσβεία.

*διαιτησία: η δίκαιη επίλυση διαφορών μεταξύ των πόλεων-κρατών από ουδέτερους κριτές.

Θουκυδίδου (2008), Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου. 1.139.3-4, 1.140.0, 1.141.1, 1.140.4, 1.145.1, μτφρ. Α. Βλάχος, σε διασκευή. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» Ι.Δ. Κολλάρου & Σιας.

Διαβάζουμε σε ομάδες τις παραπάνω πηγές και υπογραμμίζουμε:

1. με **πράσινο χρώμα** το αίτημα της πρεσβείας των Σπαρτιατών,
2. με **κόκκινο χρώμα** τα επιχειρήματα του Περικλή κατά των Σπαρτιατών,
3. με **πορτοκαλί χρώμα** την απάντηση που έδωσαν τελικά οι Αθηναίοι στην πρεσβεία των Σπαρτιατών.

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Συμπληρώνω τα κενά με τις λέξεις της παρένθεσης:

Μετά τους Περσικούς Πολέμους, η Αθήνα και η Σπάρτη ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την επιρροή τους στις άλλες ελληνικές Η Αθήνα προσπαθεί να επεκταθεί εμπορικά στο Η φιλοδοξία αυτή των Αθηναίων θίγει τα συμφέροντα της Κορίνθου, βασικής συμμάχου της Σύντομα οι δυο ισχυρές πόλεις έρχονται σε σύγκρουση. Η λύεται και οι περισσότερες ελληνικές πόλεις-κράτη εμπλέκονται σε έναν πόλεμο με καταστρεπτικές για τον ελληνικό κόσμο

εμφύλιο,
πόλεις-κράτη,
Σπάρτης, συνέπειες,
Ιόνιο Πέλαγος,
Τριακονταετής Ειρήνη

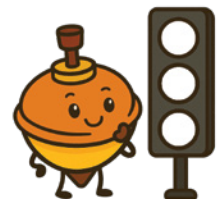
B. Αντιστοιχίζω:

Αθήνα
Σπάρτη

Πελοπόννησος και δυτική Ελλάδα
Δηλιακή συμμαχία
Πελοποννησιακή Συμμαχία
Αιγαίο και ανατολική Μεσόγειος

Γ. Γκάζι - φρένο - στοπ!

- Αν έχω συγκεντρώσει **8-10** σωστές απαντήσεις στις παραπάνω δραστηριότητες, χρωματίζω το φανάρι με **πράσινο χρώμα**, πατάω γκάζι και προχωρώ!
- Αν έχω συγκεντρώσει **5-7** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **πορτοκαλί**. Βρίσκω στο κείμενο και υπογραμμίζω τις πληροφορίες που ξεχνώ.
- Αν έχω συγκεντρώσει **λιγότερες από 5** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **κόκκινο**. Τι με δυσκολεύει; Έχω απορίες;

Τις σημειώνω εδώ

Οι κυριότερες φάσεις του πολέμου και το τέλος του

Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος ξεκινά το 431 π.Χ. και κρατά με διαλείμματα 27 ολόκληρα χρόνια. Στην πρώτη φάση του πολέμου, παρά τον λοιμό που πλήττει την Αθήνα, οι αντίπαλες δυνάμεις φαίνονται εξίσου ισχυρές και είναι δύσκολο να προβλέψει κανείς το αποτέλεσμα. Αποκαμωμένες, ωστόσο, από τον δεκαετή αγώνα και μετρώντας αρκετές απώλειες υπογράφουν ειρήνη. Τι γίνεται, όμως, στη συνέχεια και η ειρήνη καταλύεται; Ποια δύναμη βγαίνει τελικά νικήτρια σε αυτήν την πολεμική αναμέτρηση;

5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά
Χρόνια

Αρχαϊκά
Χρόνια

Κλασικά Χρόνια Πελοποννησιακός Πόλεμος

Ελληνιστικά
Χρόνια

431-421 π.Χ. Α' φάση:
Αρχιδάμειος πόλεμος

429 π.Χ. ο λοιμός
προσβάλλει την Αθήνα,
ο Περικλής πεθαίνει

421 π.Χ. Ειρήνη του
Νικία

413-404 π.Χ. Γ' φάση:
Δεκελεικός πόλεμος

415-413 π.Χ. Β' φάση:
Σικελική εκστρατεία

τα ερωτήματα και
οι υποθέσεις μας

Η αντίδραση των Σπαρτιατών στην απάντηση των Αθηναίων:

«Όταν (...) ο Αρχίδαμος* έμαθε ότι οι Αθηναίοι δεν είχαν καμία πρόθεση να φανούν υποχωρητικοί, σήκωσε το στρατόπεδο και προχώρησε στο έδαφός τους.»

Θουκυδίδης, Ιστορία, Β, 12, (μτφρ. Ά. Βλάχου)

Μελετάμε την πηγή και τον χάρτη χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και δίνουμε απαντήσεις στα παρακάτω ερωτήματα:

- ▶ Προς τα πού θα κινηθεί ο Αρχίδαμος;
- ▶ Οι Σπαρτιάτες διαθέτουν ισχυρό στρατό: με ποιον τρόπο θα επιτεθούν στην Αθήνα;
- ▶ Ποια είναι άραγε η αντίδραση των Αθηναίων στην από τη στεριά επίθεση των Σπαρτιατών; Πώς χρησιμοποιούν τα τείχη τους;
- ▶ Οι Αθηναίοι διαθέτουν ισχυρό ναυτικό: με ποιον τρόπο θα αντεπιτεθούν στους Σπαρτιάτες;

Σε αυτό
το κεφάλαιο
θα μάθουμε

- ▶ για τον ρόλο του Περικλή, του Αλκιβιάδη και του Νικία,
- ▶ για τον λοιμό της Αθήνας,
- ▶ για την έκβαση του πολέμου και τις καταστροφικές συνέπειές του.

Τα Μακρά
Τείχη

Μαθαίνουμε για...

τις κυριότερες φάσεις του Πελοποννησιακού Πολέμου:

► Η πρώτη φάση του πολέμου: ο Αρχιδάμειος Πόλεμος (431-421 π.Χ.) και η ειρήνη του Νικία:

Την άνοιξη του 431 π.Χ. ο Σπαρτιάτης βασιλιάς Αρχίδαμος εισβάλλει και λεηλατεί την Αττική με αποτέλεσμα οι Αθηναίοι να κλειστούν στα Μακρά Τείχη και να ανεφοδιάζονται από το λιμάνι του Πειραιά. Δυο χρόνια αργότερα, η Αθήνα δοκιμάζεται από τον λοιμό, μια μεταδοτική και θανατηφόρα ασθένεια. Ανάμεσα στα θύματά της και ο Περικλής (429 π.Χ.). Οι Αθηναίοι, παρότι η εξουσία της πόλης τους έχει περάσει σε δημαγωγούς*, σημειώνουν με τον στόλο τους σημαντικές επιτυχίες. Το 421 π.Χ. με τη συνθήκη ειρήνης του Νικία, ηγήτη των Αθηναίων αριστοκρατών, λήγει η πρώτη φάση του πολέμου με τους δυο αντιπάλους ισόπαλους και χωρίς εδαφικά κέρδη.

► Δεύτερη φάση: η Σικελική Εκστρατεία (415-413 π.Χ.):

Το 415 π.Χ. ένας ευφυής και φιλόδοξος πολιτικός αλλά χωρίς ηθικές αρχές, ο Αλκιβιάδης, πείθει τους Αθηναίους να εκστρατεύσουν εναντίον των Συρακουσών. Η εκστρατεία καταλήγει σε πανωλεθρία, καθώς εξαιτίας της προδοσίας του Αλκιβιάδη, Σπαρτιάτες και Κορίνθιοι συμμαχούν με τους Συρακούσιους και καταστρέφουν τον στόλο των Αθηναίων. Χιλιάδες Αθηναίοι άνδρες χάνονται.

Θραύσμα ανάγλυφου που αναπαριστά αθηναϊκή τριήρη με κωπηλάτες. Χρονολογείται περίπου μεταξύ 410 και 400 π.Χ., Μουσείο Ακρόπολης, Αθήνα.

Ο Αλκιβιάδης ως εκπρόσωπος της Σπάρτης μεσολαβεί ώστε οι Πέρσες να της δώσουν χρήματα για να φτιάξει στόλο. Κατόπιν καταλήγει στην αυλή του Πέρση βασιλιά και τον πείθει να χρηματοδοτήσει τον νέο στόλο των Αθηναίων. Η Αθήνα χάνει σταδιακά τους συμμάχους της, ενώ αποκόπτεται πλήρως από τη στεριά όταν οι Σπαρτιάτες οχυρώνουν τη Δεκέλεια στην Αττική. Το 404 π.Χ. στη ναυμαχία και μάχη των Αιγών Ποταμών στη Μικρά Ασία, οι Αθηναίοι ηττώνται από τους Σπαρτιάτες και συνθηκολογούν με ταπεινωτικούς όρους.

Προτομή του Αλκιβιάδη. Ρωμαϊκό αντίγραφο, Μουσείο Καπιτωλίου, Ρώμη

Οι Ερμαϊκές Στήλες και η ύβρις του Αλκιβιάδη

► Το τέλος του πολέμου

Ο νικητής Σπαρτιάτης στρατηγός Λύσανδρος αποφασίζει να σεβαστεί τους ναούς της Αθήνας όπως και την ελευθερία των κατοίκων της, αλλά διατάζει την κατεδάφιση των Μακρών Τειχών. Παράλληλα επιβάλλει στην Αθήνα φιλοσπαρτιατικό ολιγαρχικό πολίτευμα. Το τέλος του πολέμου αφήνει τις ελληνικές πόλεις-κράτη κατεστραμμένες και βαθιά διαιρεμένες, με μόνο ουσιαστικό νικητή τον Πέρση βασιλιά.

ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

Ένας ανίκητος και φοβερός εχθρός, ο λοιμός:

«Και πριν περάσουν πολλές ημέρες από την εισβολή των Σπαρτιατών παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στην Αθήνα ο λοιμός... Πουθενά δεν είχε αναφερθεί στο παρελθόν τόσο μεταδοτική ασθένεια, ούτε σε τόση έκταση ούτε όμως και τόσο θάνατοι ανθρώπων... Ακόμη και οι γιατροί που προσπαθούσαν να τη θεραπεύσουν πέθαιναν... και ούτε οι παρακλήσεις στους θεούς ή οι επικλήσεις στα μαντεία ωφέλησαν. Τα πάντα ήταν μάταια... και στο τέλος οι άνθρωποι κουρασμένοι από το κακό που τους βρήκε απλά παραιτήθηκαν...»

Θουκυδίδου, *Ιστορία*, 2.47.1-4 μτφρ. και διασκευή Κ. Δημούλη.

Οι δημαγωγοί:

«Στις δημοκρατικές πόλεις όπου ισχύουν οι νόμοι δεν υπάρχει κάποιος δημαγωγός, αλλά την εξουσία ασκούν οι καλύτεροι από τους πολίτες. Όπου οι νόμοι δεν έχουν ισχύ εκεί εμφανίζονται οι δημαγωγοί. Και δημαγωγός είναι εκείνος που οδηγεί ("άγει") τον λαό ("δήμο") με κολακείες και καλοπιάσματα κρύβοντάς του κάθε δυσάρεστη αλήθεια»

Αριστοτέλη, *Πολιτικά*, κεφ. 4-5 σε μτφρ. και διασκευή του επιμελητή Κ. Δημούλη.

δημαγωγοί:
πολιτικά πρόσωπα
που κερδίζουν την
εμπιστοσύνη του λαού
με υποσχέσεις και
κολακείες

κλήρος:
το κράτος
της Σπάρτης χωρίζει
τη γη σε ίσα κομμάτια
και τη μοιράζει στους
ομοίους.

Αντιστοίχιση: Ο
Πελοποννησιακός
πόλεμος

Μελετάμε τις πηγές σε ομάδες και:

- ▶ υπογραμμίζουμε λέξεις και φράσεις που δείχνουν ότι ο λοιμός είναι από τους πιο φοβερούς και ανίκητους εχθρούς της Αθήνας,
- ▶ συζητάμε ποιες είναι οι συνέπειες του λοιμού στο ηθικό των Αθηναίων και πώς η μεγάλη αυτή συμφορά αλλάζει τη νοοτροπία τους. Δικαιολογούμε την απάντησή μας με στοιχεία από την πηγή.
- ▶ συζητάμε εάν σχετίζεται ο θρίαμβος των δημαγωγών στην Αθήνα με την κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει οι Αθηναίοι μετά τον λοιμό και τον θάνατο του ηγέτη τους, Περικλή. Γιατί οι νόμοι φαίνεται να μην έχουν ισχύ για τους κουρασμένους και μαιωμένους από τις απώλειες και τις κακουχίες του λοιμού Αθηναίους; Έχουν οι Αθηναίοι ανάγκη τις υποσχέσεις και τα καλοπιάσματα των δημαγωγών;

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Σωστό ή Λάθος;

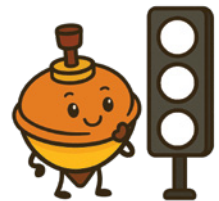
- ▶ Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος κρατά με μικρά διαλείμματα 27 χρόνια. Σ Λ
- ▶ Η Α΄ φάση του Πολέμου κλείνει με ισοπαλία και με την «Ειρήνη του Νικία». Σ Λ
- ▶ Στην Β΄ φάση του πολέμου, ο Αλκιβιάδης ετοιμάζει μια επιτυχή εκστρατεία στη Σικελία. Σ Λ
- ▶ Η Γ΄ φάση του Πολέμου κλείνει με ταπεινωτικούς για την Αθήνα όρους. Σ Λ
- ▶ Γενικά, ο Πελοποννησιακός πόλεμος φέρνει καταστροφικές συνέπειες για όλες τις πόλεις-κράτη της Ελλάδας. Σ Λ

Αναδιατυπώνω σωστά κάθε λανθασμένη πρόταση **εδώ**:

B. Σε ομάδες διπλώνουμε από μια κόλλα χαρτί 4 φορές. Ανοίγουμε το χαρτί και συμπληρώνουμε ατομικά τα 16 πλαίσια που έχουν δημιουργηθεί με πληροφορίες για τον Πελοποννησιακό Πόλεμο (αιτίες, αφορμές, αντίπαλες δυνάμεις, φάσεις του πολέμου, προσωπικότητες κ.λπ.). Έχουμε 3 λεπτά στη διάθεσή μας!

Γ. Γκάζι - Φρένο - Στοπ!

- Αν έχω συγκεντρώσει πάνω από **10** σωστές απαντήσεις στις παραπάνω δραστηριότητες, χρωματίζω το φανάρι με **πράσινο χρώμα**, πατάω γκάζι και προχωρώ!
- Αν έχω συγκεντρώσει **6-10** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **πορτοκαλί**. Βρίσκω στο κείμενο και υπογραμμίζω τις πληροφορίες που ξεχνώ.
- Αν έχω συγκεντρώσει **λιγότερες από 5** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **κόκκινο**. Τι με δυσκολεύει; Έχω απορίες;

Τις σημειώνω εδώ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ για την επιστροφή της δημοκρατίας στην Αθήνα,
- ▶ για τη δράση των Περσών προκειμένου να διχάσουν τους Έλληνες,
- ▶ να αποτιμούμε την «Ειρήνη του Βασιλιά» ως απόδειξη της ηθικής παρακμής των ελληνικών πόλεων.

Η Σπάρτη έχει νικήσει αλλά έχει εξαντληθεί τη στιγμή που ξεκινά η ηγεμονία της στον ελληνικό κόσμο. Οι Αθηναίοι σύντομα αποκτούν ξανά την ανεξαρτησία τους. Οι Πέρσες με άφθονο χρυσό επηρεάζουν και διχάζουν τους Έλληνες. Η «Ειρήνη του Βασιλιά» μπορεί άραγε να φέρει τη λύση;

5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια Η Ηγεμονία της Σπάρτης

Ελληνιστικά Χρόνια

403 π.Χ. αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Αθήνα

395-387 π.Χ. ένας νέος πόλεμος Ξεσπιά, ο Κορινθιακός πόλεμος

388 π.Χ. η «Ειρήνη του Βασιλιά» ή «Ανταλκίδειος ειρήνη».

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Θρασύβουλος*, όνομα και πράγμα!

«Αυτή η ευγενική πράξη ανήκει αποκλειστικά στον Θρασύβουλο. Επειδή όταν οι Τριάντα Τύραννοι, τους οποίους διόρισαν οι Λακεδαιμόνιοι, καταπίεζαν την Αθήνα σε μια κατάσταση δουλείας, και πολλούς έδιωξαν από την πόλη τους, και άλλους θανάτωσαν... και είχαν μοιραστεί μεταξύ τους την περιουσία τους που είχε κατασχεθεί, ο Θρασύβουλος δεν ήταν απλά ο πρώτος, αλλά και ο μοναδικός άνδρας που από την αρχή τούς κήρυξε τον πόλεμο»

Κορνήλιος Νέπωτας (2005). Βίοι, κεφ. 8, Θρασύβουλος, (μτφρ. Ε.Π. Γιαννακόπουλος, Αθήνα: Παπαδήμα. διασκευή Κ. Δημούλη).

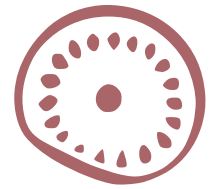
Θρασύβουλος: Αθηναίος στρατηγός, το όνομά του σημαίνει ο «θαρραλέος και τολμηρός στη σκέψη».

Μελετάμε χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια την πηγή και απαντάμε στις ερωτήσεις:

- ▶ Ποιο πολίτευμα επιβάλλει η Σπάρτη στην Αθήνα μετά τη λήξη του Πελοποννησιακού πολέμου;
- ▶ Δίκαια οι Αθηναίοι αποκαλούν τους Σπαρτιάτες τύραννους; Υπογραμμίζουμε λέξεις και φράσεις που δείχνουν την συμπεριφορά των ολιγαρχικών Σπαρτιατών στην πόλη της Αθήνας.
- ▶ Πώς κρίνουμε την πράξη του στρατηγού των Αθηναίων, Θρασύβουλου; Τι πρόκειται να αλλάξει στο πολίτευμα της Αθήνας μετά τη νίκη του;
- ▶ Η ηγεμονία της Σπάρτης είναι τελικά μια ισχυρή ηγεμονία;

Μαθαίνουμε για...

τα γεγονότα μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο

► Η Αθήνα αποκαθιστά τη Δημοκρατία (403 π.Χ.)

Η επικράτηση της Σπάρτης ως πρώτης δύναμης στην Ελλάδα δεν διαρκεί πολύ. Στην Αθήνα η ολιγαρχική κυβέρνηση που διορίζουν οι Σπαρτιάτες εξελίσσεται σε τυραννία. Ο λαός τους ονομάζει Τριάντα Τύραννους από τον αριθμό και τη συμπεριφορά τους. Κλέβουν περιουσίες, δολοφονούν τους πολιτικούς τους αντιπάλους και το κυριότερο; Ακυρώνουν σε κάθε ευκαιρία το δημοκρατικό πολίτευμα, για το οποίο τόσες θυσίες έχουν κάνει οι Αθηναίοι.

Μετά από μόλις οκτώ μήνες, εξόριστοι δημοκρατικοί με αρχηγό τον Θρασύβουλο διώχνουν τους Τριάντα Τύραννους και τους φιλοσπαρτιάτες οπαδούς τους και επαναφέρουν το δημοκρατικό πολίτευμα στην Αθήνα (403 π.Χ.). Η Σπάρτη δεν θέλει να αρχίσει νέο πόλεμο και υποχρεώνεται να αποσύρει τη φρουρά της από την Ακρόπολη. Η Αθήνα αποκτά ξανά την ανεξαρτησία και την περηφάνια της.

► Η ηγεμονία της Σπάρτης αμφισβητείται. Ο Κορινθιακός Πόλεμος (395-387 π.Χ.) και η «Ειρήνη του Βασιλιά» (388 π.Χ.).

Τα έτη 400-395 π.Χ. ο Σπαρτιάτης βασιλιάς Αγησίλαος Β΄ εκστρατεύει νικηφόρα εναντίον των Περσών στη Μικρά Ασία για να υπερασπιστεί τις εκεί ελληνικές πόλεις. Ο Πέρσης βασιλιάς για **αντιπερισπασμό*** προσφέρει πολλά χρήματα για να συμμαχήσουν η Αθήνα, το Άργος, η Θήβα και η Κόρινθος εναντίον της Σπάρτης και υποχρεώνει τον Αγησίλαο να επιστρέψει, για να τις αντιμετωπίσει. Ο Κορινθιακός Πόλεμος (395-387 π.Χ.), όπως ονομάζεται, δείχνει πως οι Πέρσες με τα χρήματά τους είναι σε θέση να επηρεάζουν τις ελληνικές πόλεις.

αντιπερισπασμός:
ενέργεια για να
στραφεί η προσοχή του
αντιπάλου προς άλλη
κατεύθυνση.

Οι εκστρατείες του Αγησίλαου στη Μικρά Ασία αλλά και σε τμήμα του περσικού βασιλείου.

Παρατηρούμε τον χάρτη σε ομάδες και απαντάμε στις ερωτήσεις:

- Πού βρίσκονται οι ελληνικές πόλεις της Μικράς Ασίας και της Κύπρου σε σχέση με τη μητροπολιτική Ελλάδα και τα Σούσα;
- Ποιοι είναι πιο κοντά; Οι Έλληνες ή οι Πέρσες;
- Θα μπορούσαν οι Έλληνες από τις μητροπολιτικές πόλεις-κράτη να τις βοηθήσουν σε περίπτωση επίθεσης των Περσών;

Οι αντίπαλες δυνάμεις στον Κορινθιακό Πόλεμο.

Παρατηρούμε τον χάρτη σε ομάδες: με βάση τις γνώσεις μας για τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, ποιες πόλεις-κράτη αλλάζουν στρατόπεδο κατά τη διάρκεια του Κορινθιακού Πολέμου;

Το 394 π.Χ. ο αθηναϊκός στόλος με ναύαρχο τον Κόνωνα συμμαχεί με τον περσικό και μαζί κερδίζουν τους Σπαρτιάτες στη ναυμαχία της Κνίδου, στα παράλια της Μικράς Ασίας. Επιπλέον, ο Πέρσης βασιλιάς, Αρταξέρξης Β΄, προσφέρει χρήματα στους Αθηναίους, οι οποίοι ξαναχτίζουν τα Μακρά Τείχη που ενώνουν την Αθήνα με τον Πειραιά και αποκτούν πάλι σημαντική ναυτική δύναμη.

Η πρωτοβουλία της Σπάρτης να στείλει στην περσική πρωτεύουσα, τα Σούσα, τον πρέσβη της, Ανταλκίδα, για να ζητήσει χρήματα και υποστήριξη αποδεικνύει πόσο χαμηλά έχει πέσει η αξιοπρέπεια των ελληνικών πόλεων. Σπαρτιάτες και Πέρσες συμφωνούν οι ελληνικές πόλεις της Μικράς Ασίας και της Κύπρου να παραδοθούν στην επικυριαρχία του Πέρση ηγεμόνα και η Σπάρτη να ελέγχει για λογαριασμό των Περσών την τήρηση των όρων της συνθήκης στο Αιγαίο και στην Ελλάδα. Η συμφωνία ειρήνης που υπογράφουν οι δυο πλευρές το 388 π.Χ. ονομάζεται *Ανταλκίδειος Ειρήνη* ή *Ειρήνη του Βασιλιά*.

ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

Η «Ειρήνη του Βασιλιά»...

«Ο βασιλιάς Αρταξέρξης κρίνει δίκαιο να του ανήκουν οι πόλεις της Ασίας... και η Κύπρος... Όσοι δεν δεχτούν τούτη την ειρήνη, θα τους πολεμήσει και στη στεριά και στη θάλασσα με πλοία και με χρήματα μαζί με εκείνους που δέχονται αυτή τη συνθήκη ειρήνης...». Ύστερα απ' αυτά οι ελληνικές πόλεις ορκίστηκαν να τηρήσουν τη συνθήκη που είχε προτείνει ο Πέρσης βασιλιάς και διαλύθηκαν οι στρατοί και οι στόλοι. Έτσι έγινε ειρήνη ανάμεσα στους Λακεδαιμονίους και στους Αθηναίους και στους συμμάχους τους για πρώτη φορά από τότε που πολεμούσαν, έπειτα από το γκρέμισμα των Μακρών Τειχών. Αν και σ' αυτόν τον πόλεμο, που ονομάστηκε Κορινθιακός, οι Λακεδαιμόνιοι δεν είχαν κερδίσει τους αντιπάλους τους, ωστόσο χάρη στη λεγόμενη Ειρήνη του Ανταλκίδα το γόητρό τους αυξήθηκε: καθώς έγιναν υπέρμαχοι των προτάσεων ειρήνης του βασιλιά των Περσών και υποστήριξαν την ανεξαρτησία των μητροπολιτικών ελληνικών πόλεων, ενώ απέκτησαν καινούργιο σύμμαχο, την Κόρινθο...»

Ξενοφώντας, *Ελληνικά* (2002), 5.1.30-36, I-II (μτφρ. Ρ. Ρούφος), Αθήνα: (2002). Ξενοφώντας *Ελληνικά*. I-II. Αθήνα: Ωκεανίδα, διασκευή Κ. Δημούλη

Μελετάμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ομάδες και συζητάμε:

- ▶ Ποιοι είναι οι όροι που θέτει ο βασιλιάς Αρταξέρξης προκειμένου να υπογράψει συνθήκη ειρήνης με τον Ανταλκίδα;
- ▶ Τι κερδίζουν οι Πέρσες και τι οι Σπαρτιάτες από την «Ανταλκίδειο Ειρήνη»; Έχουν κάποιο όφελος οι άλλες ελληνικές πόλεις;
- ▶ Τελικά συμμορφώνονται όλες οι ελληνικές πόλεις με τους όρους του βασιλιά και γιατί;

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Συμπληρώνω τα κενά με τις λέξεις της παρένθεσης:

Μετά τη νίκη της στον Πελοποννησιακό πόλεμο η
 επιβάλλει στους Αθηναίους τους
 ολιγαρχικούς με άδικη και σκληρή συμπεριφορά. Με τη
 βοήθεια του η Αθήνα κερδίζει και πάλι
 την ανεξαρτησία της. Η της Σπάρτης
 σταδιακά αποδυναμώνεται. Οι βρίσκουν
 την ευκαιρία να αναμειχθούν στα ελληνικά πράγματα
 προσφέροντας και βοήθεια πότε στη
 Σπάρτη και πότε στην Αθήνα. Ένας νέος πόλεμος ξεσπά.
 Ο πόλεμος λήγει με την
 ή «Ανταλκίδειο Ειρήνη».

«Ειρήνη του Βασιλιά», Σπάρτη, Κορινθιακός, ηγεμονία, «Τριάντα Τύρανους», Θρασύβουλου, Πέρσες, χρήματα

B. Κυκλώνω το σωστό:

Η Αθήνα καταφέρνει να κερδίσει την ανεξαρτησία της και να επαναφέρει τη δημοκρατία το έτος:
 α) 304 π.Χ.
 β) 403 μ.Χ.
 γ) 403 π.Χ.

Ο Κορινθιακός πόλεμος λήγει με την ειρήνη:
 α) του Ανταλκίδα.
 β) του Βασιλιά.
 γ) του Βασιλιά Ανταλκίδα.

Η «Ανταλκίδειο Ειρήνη» υπογράφεται το:
 α) 388 π.Χ.
 β) 403 π.Χ.
 γ) Δεν ισχύει κανένα από τα δύο.

Γ. Συμπληρώνω τον πίνακα:

Υπάρχουν πληροφορίες από το σημερινό μάθημα τις οποίες γνώριζα ήδη;
 Ποιες καινούριες πληροφορίες αποκόμισα από το σημερινό μάθημα;
 Ποιο θέμα κίνησε την περιέργειά μου και θα ήθελα να διερευνήσω περισσότερο;

Γνώριζα...	Έμαθα...	Θέλω να διερευνήσω περισσότερο...

Το 371 π.Χ. σε συνέδριο στη Σπάρτη οι εξαντλημένοι από πολεμιστές και χρήματα Σπαρτιάτες απαιτούν να υπογραφεί από όλες τις ελληνικές πόλεις μια συνθήκη πανελληνίας ειρήνης. Ο Θηβαίος εκπρόσωπος Επαμεινώνδας θέλει να υπογράψει τη συνθήκη εκ μέρους του Κοινού των Βοιωτών, πρωτοβουλία όμως που απορρίπτεται από τους Σπαρτιάτες αλλά και τους Αθηναίους, που δεν θέλουν μια Θήβα ισχυρή.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

► τα σημαντικότερα γεγονότα ανάδειξης της Θήβας σε ηγεμονική δύναμη,

► να προσδιορίζουμε τα χαρακτηριστικά του Βοιωτικού Κοινού και να το συγκρίνουμε με την Αθηναϊκή και Πελοποννησιακή Συμμαχία.

5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά
Χρόνια

Αρχαϊκά
Χρόνια

Κλασικά Χρόνια
Η Ηγεμονία της Θήβας

Ελληνιστικά
Χρόνια

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

379 π.Χ. η Θήβα καταργεί την σπαρτιατική φρουρά και αποκαθιστά τη δημοκρατία

371 π.Χ. η μάχη στα Λεύκτρα και η άνοδος της Θηβαϊκής ηγεμονίας

362 π.Χ. η μάχη της Μαντινείας και η πτώση της Θηβαϊκής ηγεμονίας

Μετά την Ανταλκίδειο Ειρήνη ή «Ειρήνη του Βασιλιά» οι πόλεις-κράτη υποχρεώνονται να σπάσουν τις συμμαχίες τους και να σταματήσουν τις μεταξύ τους εχθροπραξίες. Οι Πέρσες ορίζουν υπεύθυνους για την τήρηση των όρων της ειρήνης τους Σπαρτιάτες. Οι Θηβαίοι σύντομα δυσαρεστούνται από τη σκληρή στάση της ηγεμονίας της Σπάρτης και με τη βοήθεια της Αθήνας διώχνουν τη σπαρτιατική φρουρά από τη Θήβα. Ενώνουν ξανά τη διαλυμένη συμμαχία τους, το Κοινό των Βοιωτών. Οι Σπαρτιάτες αντιδρούν αλλά οι στρατηγοί Επαμεινώνδας και Πελοπίδας τους αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά.

Η Σπαρτιατική ηγεμονία κινδυνεύει...

«Ο πόλεμος που διέλυσε την κυριαρχία της Σπάρτης σε γη και θάλασσα, άρχισε από εκείνη τη νύχτα που ο Πελοπίδας και ο Επαμεινώνδας έλυσαν και έκοψαν τα δεσμά της ηγεμονίας των Λακεδαιμονίων, που θεωρούνταν άλυτα και αδιάσπαστα».

Πλούταρχος [2007]. Παράλληλοι Βίοι - Πελοπίδας (μτφρ. Α. Γ. Ράπτης. Αθήνα): Ζήτρος, στίχοι 8-13, διασκευή Κ. Δημούλη

Παρατηρούμε το αρχαιολογικό εύρημα και διαβάζουμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια.

- Ποια πόλη αντιστέκεται στην ηγεμονία της Σπάρτης μετά την Ανταλκίδειο Ειρήνη ή «Ειρήνη του Βασιλιά»; Για ποιον λόγο και με ποιον τρόπο;
- Ποιοι δύο άνδρες οργανώνουν την απομάκρυνση της σπαρτιατικής φρουράς από τη Θήβα; Ποιοι τους βοηθούν;
- Πώς πιστεύουμε ότι αντιδρά η Σπάρτη στις νέες εξελίξεις;

Ο στατήρας του Κοινού των Βοιωτών, στη μία όψη φέρει τη Βοιωτική ασπίδα και στην άλλη έναν αμφορέα με το όνομα του στρατηγού Επαμεινώνδα.

Μαθαίνουμε για... την ηγεμονία της Θήβας

Η Θήβα αποκαθιστά τη δημοκρατία.

Οι Θηβαίοι δημοκρατικοί το 379 π.Χ. με τη βοήθεια των Αθηναίων διώχνουν τη σπαρτιατική φρουρά από την πόλη τους. Ο Επαμεινώνδας αποκαθιστά τη δημοκρατία και ενώνει ξανά τις σύμμαχες πόλεις της Θήβας στο Κοινό των Βοιωτών. Ο Πελοπίδας ηγείται του Ιερού Λόχου*.

Η μάχη στα Λεύκτρα

Οι Σπαρτιάτες αντιδρούν και εισβάλουν στη Βοιωτία. Οι δυο στρατοί συγκρούονται στα Λεύκτρα το 371 π.Χ. Ο Επαμεινώνδας, για να αντιμετωπίσει το ανώτερο σπαρτιατικό βαρύ πεζικό χρησιμοποιεί για πρώτη φορά τον σχηματισμό της «λοξής φάλαγγας». Δημιουργεί μια ογκώδη αριστερή πτέρυγα, ενώ οι στρατιώτες στο κέντρο και στα δεξιά φροντίζουν ώστε να μην υποχωρήσουν και να μην χτυπηθούν από τα πλάγια οι συμπολεμιστές τους. Παράλληλα ο Επαμεινώνδας χρησιμοποιεί τον Ιερό Λόχο, μονάδα ελαφρού πεζικού και ιππικού για την προστασία των δύο πλευρών της παράταξής του. Οι Θηβαίοι θριαμβεύουν και η ηγεμονία της Σπάρτης στην Ελλάδα τελειώνει.

Η παράταξη Σπαρτιατών και Θηβαίων στη μάχη στα Λεύκτρα (371 π.Χ.)

Ποιες είναι οι νέες συμμαχίες που σχηματίζονται μετά την ανασύσταση του Κοινού των Βοιωτών; Ποιες πόλεις κράτη συμμαχούν με τη Σπάρτη και ποιες με τη Θήβα; Θα ξεκινήσουν, άραγε, νέες εχθροπραξίες μεταξύ των ελληνικών πόλεων;

Σε ομάδες παρατηρούμε το σχεδιάγραμμα των δυο αντίπαλων παρατάξεων στη μάχη στα Λεύκτρα. Ποια είναι η χρησιμότητα του Ιερού Λόχου, του ελαφρού πεζικού και του ιππικού των Θηβαίων; Γιατί πιστεύετε δεν αντιδρούν οι Σπαρτιάτες στην εμφάνιση της λοξής φάλαγγας;

Οι πρωτοβουλίες του Επαμεινώνδα και η μάχη της Μαντινείας

Στην επόμενη δεκαετία (371-362 π.Χ.) οι Θηβαίοι εκστρατεύουν αρκετές φορές στην Πελοπόννησο. Απελευθερώνουν τη Μεσσηνία μετά από αιώνες σπαρτιατικής κατοχής, ενώνουν τους Αρκάδες και ιδρύουν τη Μεγαλόπολη στα σύνορα της Λακεδαιμονίας. Η Μεγαλόπολη αποτελεί διαρκώς απειλή για τη Σπάρτη. Ωστόσο το 364 π.Χ. ο Πελοπίδας σκοτώνεται σε μία μάχη εναντίον των Θεσσαλών.

Το 362 π.Χ. ο Επαμεινώνδας επιτίθεται στην ίδια την πόλη της Σπάρτης, που είναι ανοχύρωτη. Η επίθεση αποτυγχάνει και οι δυο στρατοί συγκρούονται στην περιοχή της Μαντινείας. Είναι η μεγαλύτερη (55.000 πολεμιστές) εμφύλια σύγκρουση στην ιστορία της αρχαίας Ελλάδας. Τη στιγμή που οι Θηβαίοι φαίνεται ότι κερδίζουν ακόμη μία μάχη, ο Επαμεινώνδας τραυματίζεται. Πριν πεθάνει, ζητά να υπογράψουν οι Θηβαίοι συνθήκη ειρήνης με τη Σπάρτη.

μελετώντας τις πηγές

Η προσφορά του Επαμεινώνδα στην Ελλάδα:

Οι Θηβαίοι στο μνήμα του Επαμεινώνδα χαράζουν το παρακάτω επίγραμμα:

«Με την καθοδήγησή μου η Σπάρτη έχασε τη δόξα της, και η ιερή Μεσσηνία δέχθηκε επιτέλους τα παιδιά της. Με τα όπλα των Θηβών η Μεγαλόπολη περιτειχίστηκε και όλη η Ελλάδα κέρδισε την ανεξαρτησία της και την ελευθερία της»

Παυσανία (1980), Ελλάδος Περιήγησις - Αρκαδικά, (μτφρ. Ν. Παπαχατζή), Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, κεφ. 8, σίχοι 5-9.

Εργαζόμαστε χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και:

- ▶ υπογραμμίζουμε με **κόκκινο χρώμα** τα σημεία του κειμένου που αναφέρονται στην **πτώση της ηγεμονίας της Σπάρτης**.
- ▶ υπογραμμίζουμε με **πράσινο χρώμα** τα σημεία του κειμένου που δείχνουν **την προσφορά του Επαμεινώνδα στις σύμμαχες πόλεις του**.
- ▶ συζητάμε τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ της ηγεμονίας της Σπάρτης και της ηγεμονίας της Θήβας.

Μπέντζαμιν Γουέστ, Ο θάνατος του Επαμεινώνδα, Βασιλική Συλλογή, Ηνωμένο Βασίλειο.

Ο Ιερός Λόχος

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Συμπληρώνω τα κενά με τις λέξεις της παρένθεσης:

Οι Θηβαίοι δυσανεστούνται από τη σκληρή στάση της
 Με τη βοήθεια της Αθήνας απομακρύνουν τη σπαρτιατική φρουρά από τη Θήβα και ενώνουν ξανά τις σύμμαχες πόλεις τους στο
 Οι Σπαρτιάτες αντιδρούν και αρχίζουν τις επιθέσεις στη Βοιωτία. Ο μαζί με τον αρχηγό του, Πελοπίδα, αντιμετωπίζουν νικηφόρα τους Σπαρτιάτες στα Η τερματίζεται. Μετά τον θάνατο του Επαμεινώνδα στη, η Θήβα και η Σπάρτη συνάπτουν ειρήνη.

μάχη της Μαντινείας, Επαμεινώνδας, Σπάρτης, Κοινό των Βοιωτών, Ιερού Λόχου, ηγεμονία της Σπάρτης, Λεύκτρα

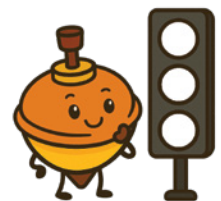
B. Σωστό ή Λάθος;

- ▶ Η Θήβα δυσανεστεύεται από τη σκληρή, ηγεμονική στάση της Σπάρτης. Σ Λ
- ▶ Με τη βοήθεια της Αθήνας, οι Θηβαίοι απομακρύνουν τη Σπαρτιατική φρουρά από την πόλη τους. Σ Λ
- ▶ Οι Σπαρτιάτες δεν αντιδρούν, αυτό είναι το τέλος της ηγεμονίας της Σπάρτης. Σ Λ

Αναδιατυπώνω σωστά κάθε λανθασμένη πρόταση **εδώ**:

Γ. Γκάζι - Φρένο - Στοπ!

- Αν έχω συγκεντρώσει πάνω από **10** σωστές απαντήσεις στις παραπάνω δραστηριότητες, χρωματίζω το φανάρι με **πράσινο χρώμα**, πατάω γκάζι και προχωρώ!
- Αν έχω συγκεντρώσει **6-10** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **πορτοκαλί**. Βρίσκω στο κείμενο και υπογραμμίζω τις πληροφορίες που ξεχνώ.
- Αν έχω συγκεντρώσει **λιγότερες από 5** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **κόκκινο**. Τι με δυσκολεύει; Έχω απορίες;

Τις σημειώνω εδώ

.....

.....

Η Μακεδονία, μια νέα ελληνική δύναμη

Οι συνεχείς διαμάχες των πόλεων-κρατών έφεραν αστάθεια και κρίση στην Ελλάδα. Αθήνα, Σπάρτη και Θήβα σταδιακά αποδυναμώνονται, ενώ οι Πέρσες κερδίζουν έδαφος. Η Μακεδονία, μια νέα δύναμη, θα προσπαθήσει να βάλει τάξη στα πράγματα. Ο βασιλιάς της, Φίλιππος Β΄, επιχειρεί να συσπειρώσει τους Έλληνες και να οργανώσει μία εκστρατεία κατά των Περσών. Θα τα καταφέρει;

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ για τη δύναμη του βασιλείου της Μακεδονίας,
- ▶ για τη δράση του Φιλίππου Β΄ προκειμένου να συσπειρώσει τους Έλληνες με κέντρο το βασίλειό του,
- ▶ να αποτιμούμε την προσωπικότητα του Φιλίππου Β΄ ως πρότυπο χαρισματικού ηγέτη.

5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά
Χρόνια

Αρχαϊκά
Χρόνια

Κλασικά Χρόνια
Μακεδονία

Ελληνιστικά
Χρόνια

Χρονογραμμή

τα ερωτήματα και
οι υποθέσεις μας

**Το βασίλειο της Μακεδονίας
την εποχή του Φιλίππου Β΄**

**Παρατηρούμε τον χάρτη
σε ομάδες.**

- ▶ Πού βρίσκεται το βασίλειο της Μακεδονίας σε σχέση με τις άλλες πόλεις-κράτη;
- ▶ Ποια γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά βοηθούν τη Μακεδονία να έχει δύναμη και αυτάρκεια;
- ▶ Ποιο είναι το κέντρο της;
- ▶ Ποιοι είναι οι γείτονές της;
- ▶ Έχει, άραγε, η Μακεδονία εχθρούς. Αν ναι, γιατί;

Μαθαίνουμε για...
τη Μακεδονία,
τη νέα ελληνική δύναμη

ορυκτός πλούτος:
το σύνολο
των εκμεταλλεύσιμων
ορυκτών, όπως
ο χρυσός, που
βρίσκονται θαμμένα
στο έδαφος

ακριτική περιοχή:
η περιοχή που
βρίσκεται στην άκρη,
στα σύνορα
ενός γεωγραφικού
χώρου

Το βασίλειο της Μακεδονίας

Η Μακεδονία είναι μια ακριτική* και απομακρυσμένη περιοχή από τις πόλεις του νότου. Τα πυκνά δάση, η εύφορη γη με την πλούσια παραγωγή σε αγαθά, ο ορυκτός πλούτος* του όρους Παγγαίου και η ευρυχωρία χαρίζει στους κατοίκους ευημερία και αυτάρκεια. Έτσι οι Μακεδόνες δεν χρειάζεται να αναπτύξουν ιδιαίτερες εμπορικές σχέσεις με τις άλλες ελληνικές πόλεις-κράτη, ούτε να χτίσουν αποικίες.

Ο Φίλιππος Β΄, βασιλιάς της Μακεδονίας

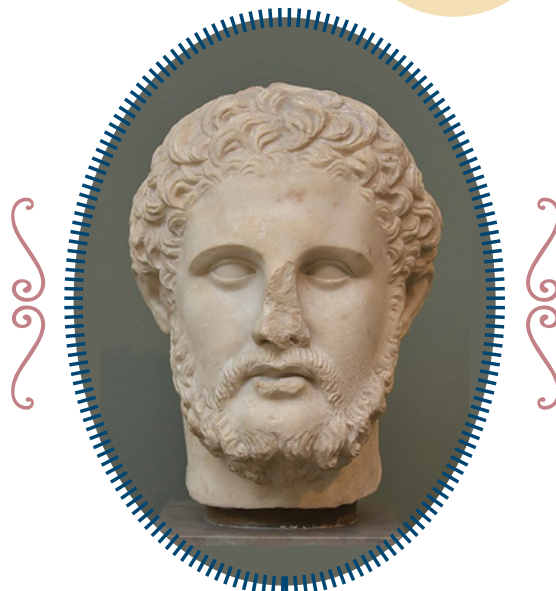
Το βασίλειο της Μακεδονίας μετρά ήδη τρεις αιώνες όταν πια περνά στα χέρια του Φιλίππου Β΄ το 359 π.Χ. Με αποφασιστικότητα και τόλμη ο νέος βασιλιάς οργανώνει τον στρατό, ανασυντάσσει τη μακεδονική φάλαγγα* και ενισχύει το ιππικό. Αντιμετωπίζει, λοιπόν, τους εχθρούς του με επιτυχία, αυξάνοντας παράλληλα τα εδάφη του.

φάλαγγα:
στρατιωτικό σώμα
με συγκεκριμένη
διάταξη την ώρα
της μάχης

Μακεδονική
φάλαγγα

Εκμεταλλεύεται τα κοιτάσματα χρυσού στο όρος Παγγαίο. Κόβει νέο, χρυσό νόμισμα που κατακτά τις αγορές και φέρνει πλούτο στο βασίλειό του. Με αυτόν τον τρόπο χρηματοδοτεί τις πολεμικές του επιχειρήσεις.

Τι εντύπωση να έχουν διαμορφώσει οι πόλεις-κράτη του νότου για τον Φίλιππο Β΄ και το βασίλειό του, που ολοένα μεγαλώνει; Έχουν, άραγε, την πρόθεση να συσπειρωθούν με τον Φίλιππο Β΄ αρχηγό;

Προτομή Φιλίππου Β΄, βασιλιά της Μακεδονίας.
Ρωμαϊκό αντίγραφο, Νέα Γλυπτοθήκη του Κάρλσμπεργκ, Δανία

Φιλίππειοι:
Τα χρυσά νομίσματα
του Φιλίππου Β΄

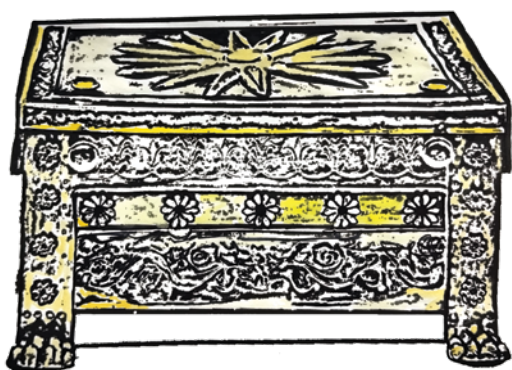
Χρυσός μακεδονικός στατήρας.
Στη μία όψη απεικονίζεται η κεφαλή του Απόλλωνα, στην άλλη ένας ηνίοχος. Το νόμισμα φέρει την επιγραφή «ΦΙΛΙΠΠΟΥ».

Η Μακεδονία τώρα είναι ένα μεγάλο, ισχυρό και πλούσιο βασίλειο. Ο Φίλιππος Β΄, διορατικός όπως είναι, γνωρίζει ότι οι Πέρσες καιροφυλαχτούν. Θέλουν να επιτεθούν στις αδύναμες ελληνικές πόλεις-κράτη. Προσπαθεί να ενώσει τους Έλληνες. Η Αθήνα και η Θήβα αντιστέκονται, αλλά στη μάχη της Χαιρώνειας το 338 π.Χ. καταφέρνει να τους επιβληθεί. Νικητής πια, καλεί όλους τους Έλληνες σε συνέδριο στην Κόρινθο (337 π.Χ.), για να ζητήσει την εμπιστοσύνη τους προκειμένου να πραγματοποιήσει μια μεγάλη πανελλήνια εκστρατεία εναντίον των Περσών. Όλες οι πόλεις-κράτη συμφωνούν, εκτός από τη Σπάρτη, που δεν συμμετέχει στο συνέδριο.

Η είσοδος του τάφου του Φιλίππου Β΄ στη Βεργίνα

Δυστυχώς, ο Φίλιππος Β΄ δεν καταφέρνει να δει το όραμά του να γίνεται πραγματικότητα. Τον ίδιο χρόνο δολοφονείται.

Η χρυσή σαρκοφάγος του Φιλίππου Β΄ στη Βεργίνα

Ο Φίλιππος Β΄ θάβεται με τιμές από τον γιο του Αλέξανδρο, στο κέντρο της Μακεδονίας, τις Αιγές (σημερινή Βεργίνα). Οι ανασκαφές στη Βεργίνα γίνονται το 1977 από τον αρχαιολόγο Μανόλη Ανδρόνικο. Το μουσείο της Βεργίνας είναι ένα από τα πιο όμορφα μουσεία στον κόσμο και ο αρχαιολογικός χώρος έχει χαρακτηριστεί ως μνημείο παγκόσμιας κληρονομιάς από την UNESCO.

Το αστέρι της Βεργίνας αποτελεί το σύμβολο των Μακεδόνων. Μπορούμε να αναζητήσουμε στο διαδίκτυο πληροφορίες για τον συμβολισμό του;

Μανόλης Ανδρόνικος

μελετώντας τις πηγές

Το βασίλειο της Μακεδονίας προοδεύει. Ο Φίλιππος Β΄ εξελίσσεται σε έναν πανίσχυρο βασιλιά. Αυτό δημιουργεί τόσο τον θαυμασμό όσο και τον φόβο. Στις παρακάτω πηγές δύο Αθηναίοι ρήτορες, ο Δημοσθένης και ο Ισοκράτης μιλούν για τον Φίλιππο και το όραμά του για μια πανελλήνια συμμαχία.

Διαβάζουμε και σημειώνουμε:

- α) ποιος ρήτορας είναι υπέρ και ποιος κατά του Φιλίππου Β΄;
- β) τι συμβουλεύει ο Δημοσθένης τους Αθηναίους;
- γ) τι συμβουλεύει ο Ισοκράτης τον Φίλιππο Β΄;
- δ) με ποιον από τους δύο ρήτορες συμφωνούμε και γιατί;

Δύο ρήτορες μιλούν

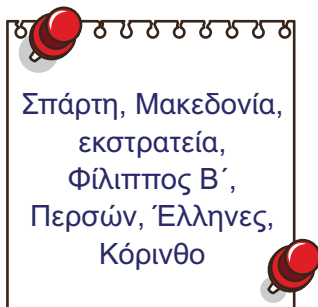

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Κυκλώνω το σωστό.

Το πολίτευμα της Μακεδονίας ήταν:	Η Μακεδονία βρίσκεται:	Βασιλιάς της Μακεδονίας ήταν:
α. δημοκρατία.	α. στον βορρά.	α. ο Φίλιππος Α΄.
β. τυραννία.	β. στον νότο.	β. ο Λεωνίδας.
γ. βασιλεία.	γ. στην κεντρική Ελλάδα.	γ. ο Φίλιππος Β΄.

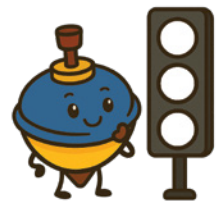
B. Συμπληρώνω τα κενά.

Η είναι ένα ισχυρό βασίλειο στον βορρά. Βασιλιάς της είναι ο Το όραμά του είναι να συσπειρώσει τους σε μια κατά των Για τον λόγο αυτό συγκαλεί συνέδριο στην στο οποίο συμμετέχουν όλες οι πόλεις-κράτη εκτός από τη

Γ. Γκάζι - Φρένο - Στοπ!

- Αν έχω συγκεντρώσει **8-10** σωστές απαντήσεις στις παραπάνω δραστηριότητες, χρωματίζω το φανάρι με **πράσινο χρώμα**, πατάω γκάζι και προχωρώ!
- Αν έχω συγκεντρώσει **5-7** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **πορτοκαλί**. Βρίσκω στο κείμενο και υπογραμμίζω τις πληροφορίες που ξεχνώ.
- Αν έχω συγκεντρώσει **λιγότερες από 5** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **κόκκινο**. Τι με δυσκολεύει; Έχω απορίες;

Τις σημειώνω εδώ

.....

.....

.....

Μέγας Αλέξανδρος: Η προσωπικότητα και το έργο του

Με τον θάνατο του Φιλίππου Β΄, η Μακεδονία χάνει τον βασιλιά της και οι συνασπισμένοι Έλληνες τον αρχηγό της εκστρατείας τους. Βασιλιάς της Μακεδονίας γίνεται ο νεαρός Αλέξανδρος, γιος του Φιλίππου Β΄. Τι θα γίνει, όμως, με την εκστρατεία κατά των Περσών; Θα θελήσει ο Αλέξανδρος να πάρει τη θέση του πατέρα του ως αρχηγού της Πανελληνίας Συμμαχίας και να αντιμετωπίσει τους Πέρσες; Θα αναγνωρίσουν οι Έλληνες στο πρόσωπο του νεαρού Αλεξάνδρου τον νέο τους αρχηγό;

Σε αυτό
το κεφάλαιο
θα μάθουμε

- ▶ Να αξιολογούμε την προσωπικότητα του Μ. Αλεξάνδρου,
- ▶ να κατανοούμε τη συμβολή του Μ. Αλεξάνδρου στην ιστορία, την τέχνη, τη γλώσσα, τον πολιτισμό, την οικονομία, σε Ευρώπη, Αφρική και Ασία.

5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά
Χρόνια

Αρχαϊκά
Χρόνια

Κλασικά Χρόνια
Μακεδονία

Ελληνιστικά
Χρόνια

356 π.Χ.
γέννηση Αλεξάνδρου
στην Πέλλα

338 π.Χ.
μάχη Χαιρώνειας

337 π.Χ.
Συνέδριο Κορίνθου,
Πανελλήνια Συμμαχία

336 π.Χ. δολοφονία Φιλίππου -
βασιλιάς της Μακεδονίας
γίνεται ο Αλέξανδρος

334 π.Χ. έναρξη εκστρατείας
κατά των Περσών με αρχηγό
τον Αλέξανδρο

τα ερωτήματα και
οι υποθέσεις μας

Ένας νεαρός βασιλιάς

«Έτσι λοιπόν, ο Αλέξανδρος γίνεται βασιλιάς σε ηλικία είκοσι ετών. Το βασίλειο ήταν εκτεθειμένο απ' όλες τις πλευρές σε βίαιες βλέψεις, σε φοβερά μίσση και σε πολύ σοβαρούς κινδύνους».

Πλούταρχος, Βίοι, 2ος αι. μ.Χ.

Ο Αλέξανδρος ζητά την εμπιστοσύνη των Ελλήνων

«Λένε πως ο Φίλιππος πέθανε όταν άρχοντας των Αθηνών ήταν ο Πυθόδηλος. Ότι ο Αλέξανδρος τον διαδέχθηκε στον θρόνο, ως γιος του Φιλίππου, και ότι πήγε στην Πελοπόννησο. Εκεί κάλεσε μια γενική συνέλευση των Ελλήνων που κατοικούσαν στα όρια της Πελοποννήσου και τους ζήτησε να του εμπιστευτούν τη διοίκηση της εκστρατείας εναντίον των Περσών, πράγμα που είχαν ήδη επιτρέψει στον Φίλιππο να κάνει».

Αρριανός, Αλεξάνδρου Ανάβασις, 2ος αι. μ.Χ.

Μελετάμε τις πηγές χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και προσπαθούμε να απαντήσουμε στα παρακάτω ερωτήματα:

- ▶ Σε τι ηλικία γίνεται ο Αλέξανδρος βασιλιάς της Μακεδονίας;
- ▶ Θα αναλάβει την πανελλήνια εκστρατεία κατά των Περσών; Με ποιον τρόπο ζητά την εμπιστοσύνη των Ελλήνων; Υπογραμμίζουμε στις πηγές λέξεις και φράσεις που δικαιολογούν την απάντησή μας.
- ▶ Εμείς θα εμπιστευόμαστε για μία τόσο μεγάλη πολεμική επιχείρηση έναν τόσο νεαρό αρχηγό; Έχουμε στο νου μας κάποια ιστορικά στοιχεία που δικαιολογούν την απάντησή μας;

Μαθαίνουμε για...

τον Αλέξανδρο, τα στοιχεία της προσωπικότητάς του και το έργο του, που τον χαρακτηρίζουν Μέγα.

► Η εκπαίδευση, τα ενδιαφέροντα και η προσωπικότητα του νεαρού Αλέξανδρου

Ο Αλέξανδρος γεννιέται το 356 π.Χ. στην Πέλλα. Γιος του Φιλίππου Β΄, βασιλιά των Μακεδόνων, και της Ολυμπιάδας, πριγκίπισσας της Ηπείρου. Δάσκαλός του ο σπουδαίος φιλόσοφος Αριστοτέλης. Με τον Αριστοτέλη ο Αλέξανδρος μαθαίνει να σκέφτεται με τη λογική, να πειθαρχεί, να παρατηρεί. Μαθαίνει φιλοσοφία, φυσική, ποίηση και ιατρική. Ο Αριστοτέλης επιθυμεί επίσης να εφοδιάσει τον έφηβο Αλέξανδρο με αρετές όπως η δικαιοσύνη και η ηθική, ώστε να εξελιχθεί σε ιδανικό ηγέτη. Αγαπημένο ανάγνωσμα του νεαρού Αλέξανδρου είναι η Ιλιάδα και λατρεμένος του ήρωας ο Αχιλλέας.

«Στον πατέρα μου οφείλω το ότι ζω, στο δάσκαλό μου ότι ζω καλά» έχει πει ο Αλέξανδρος. Τι εννοεί; Συζητάμε σε ομάδες.

Γνώριζες ότι...

τόσο πολύ άρεσε στον Αλέξανδρο η Ιλιάδα που κοιμόταν έχοντας την στο προσκεφάλι του; Ο θαυμασμός του για την τόλμη, την αποφασιστικότητα και το θάρρος του Αχιλλέα τον οδήγησαν, πριν την πρώτη του μάχη με τους Πέρσες, να επισκεφτεί τον τάφο του Αχιλλέα στην Τροία και να τιμήσει τον λατρεμένο του ήρωα.

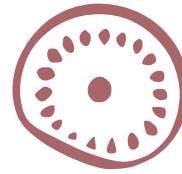

Ο Αριστοτέλης και ο μαθητής του, Αλέξανδρος.

Η αγάπη του Αλέξανδρου για τα αθλήματα

Εκτός από τη φιλοσοφία, τις τέχνες και την ποίηση ο Αλέξανδρος ενδιαφέρεται για τα αθλήματα. Είναι καλός αρματοδρόμος και λατρεύει τα άλογα. Τέτοια είναι η αγάπη του στα άλογα που σχεδόν μέχρι το τέλος της εκστρατείας τον συντροφεύει ο Βουκεφάλας, το μοναδικό ίσως άλογο στην Ιστορία που έχει γνωρίσει ανάλογη φήμη με αυτή του αναβάτη του.

Βουκεφάλας
και
Αλέξανδρος,
αχώριστοι
μέχρι το
τέλος

Αργυρό τετράδραχμο του Σέλευκου, μεταγενέστερο της εποχής του Αλεξάνδρου.
Στη μία όψη του έχει τον Βουκεφάλα με κέρατα ταύρου.

► Θα εμπιστευτούν οι Έλληνες την εκστρατεία κατά των Περσών στα χέρια ενός τόσο νεαρού στρατηγού;

Ο Αλέξανδρος συγκεντρώνει και στρατιωτικές αρετές. Στη μάχη της Χαιρώνειας σε ηλικία δεκαοχτώ μόλις χρονών, ο Αλέξανδρος είναι εκείνος που νικά τους Θηβαίους. Αλλά και νωρίτερα, σε ηλικία δεκαέξι ετών, υποτάσσει τους Θράκες και χτίζει στη γη τους πόλη με το όνομά του, την Αλεξανδρούπολη. Όταν, λοιπόν, ο Αλέξανδρος καλεί τους Έλληνες στην Κόρινθο εκείνοι δείχνουν εμπιστοσύνη στο στρατιωτικό του θάρρος και τις πολεμικές του ικανότητες και τον αναγνωρίζουν στρατηγό-βασιλιά.

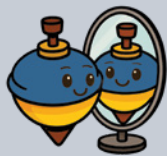
► Ο μικρός σε ηλικία βασιλιάς που έμεινε στην Ιστορία ως Μέγας:

Με τη νικηφόρα και επιτυχημένη εκστρατεία του, ο Αλέξανδρος αλλάζει τον κόσμο. Φέρνει ως τα βάθη της Ανατολής και την Ινδία τον ελληνικό τρόπο σκέψης, τις τέχνες και τα γράμματα. Η ελληνική γλώσσα ακούγεται παντού. Φέρεται στους λαούς που υποτάσσει με σεβασμό και διατηρεί τα ήθη και τα έθιμά τους. Για τα στρατιωτικά αλλά και τα πολιτισμικά του επιτεύγματα, οι ιστορικοί τον χαρακτηρίζουν Μέγα.

Η προτομή αυτή πιθανολογείται ότι φιλοτεχνήθηκε από τον γλύπτη Λεωχάρη ή τον Λύσιππο. Ο Αλέξανδρος εμπιστεύεται την «εικόνα» του σε συγκεκριμένους καλλιτέχνες. Εκτός από τους γλύπτες Λεωχάρη και Λύσιππο, θαυμάζει πολύ και τη ζωγραφική τέχνη του Απελλή. Δυστυχώς από τα έργα που φιλοτεχνήθηκαν στην εποχή του ελάχιστα έχουν σωθεί. Τα περισσότερα από αυτά είναι αντίγραφα μεταγενέστερων του Αλεξάνδρου χρόνων.

Προτομή του Μ.
Αλεξάνδρου από τον
γλύπτη Λεωχάρη ή τον
Λύσιππο, μετά το 338
π.Χ, Μουσείο Ακρόπολης.

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Υπογραμμίζω στο κείμενο με **μπλε χρώμα** τα **βιογραφικά στοιχεία** του Μ. Αλεξάνδρου, με **πράσινο** τα **στοιχεία τις προσωπικότητάς** του και με **πορτοκαλί** λέξεις και φράσεις που μας δίνουν πληροφορίες για το **έργο** του.

B. Σημειώνω **Σ** για κάθε σωστή πληροφορία και **Λ** για κάθε λανθασμένη:

- ▶ Ο Αλέξανδρος γίνεται βασιλιάς της Μακεδονίας σε ηλικία 18 ετών..... **Σ** **Λ**
- ▶ Συγκαλεί ξανά συνέλευση στην Κόρινθο για να επιβεβαιώσει την επιθυμία των Ελλήνων να γίνει αρχηγός της εκστρατείας κατά των Περσών..... **Σ** **Λ**
- ▶ Η εκστρατεία του είναι επιτυχημένη και η ελληνική γλώσσα ακούγεται μέχρι τα βάθη της Ασίας και την Ινδία..... **Σ** **Λ**

Αναδιατυπώνω
σωστά κάθε
λανθασμένη πρόταση
εδώ:

Γ. 3-2-1... φύγαμε! Ονομάζω:

3 σημαντικά βιογραφικά
στοιχεία του Μ. Αλεξάνδρου
που μου κάνουν εντύπωση

2 αρετές του Μ. Αλεξάνδρου που
θεωρώ ότι τον βοηθούν ώστε να
στεφθεί η εκστρατεία του με επιτυχία

Σίγουρα έχω μεγάλη περιέργεια για την εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου. Γράφω:

1 θέμα που θα ήθελα να διερευνήσω παραπάνω

Η εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου

Το 336 π.Χ. ο Αλέξανδρος κερδίζει την εμπιστοσύνη των Ελλήνων στην Κόρινθο. Βάζει τα εσωτερικά προβλήματα του βασιλείου του σε τάξη και αρχίζει την προετοιμασία για τη μεγάλη εκστρατεία. Δύο χρόνια μετά ξεκινά με τον στρατό του για την Ανατολή. Πόσες μάχες δίνει; Μέχρι πού θα φτάσει και τι πολιτισμούς συναντά στα μέρη που κατακτά; Πότε ξεκινά το ταξίδι της επιστροφής; Αυτά και άλλα πολλά θα μάθουμε στο κεφάλαιο που ακολουθεί.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ τους κυριότερους σταθμούς της εκστρατείας του Μ. Αλεξάνδρου,
- ▶ για την ιστορική σημασία της επέκτασης του ελληνισμού στην Ανατολή και αντίστροφα.

5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια
Μακεδονία

Ελληνιστικά Χρόνια

334 π.Χ. η εκστρατεία ξεκινά, μάχη στον Γρανικό ποταμό.

333 π.Χ. μάχη στην Ισσό.

332-1 π.Χ. επισκέπτεται την Αίγυπτο και χτίζει την Αλεξάνδρεια.

331 π.Χ. μάχη στα Γαυγάμηλα

326 π.Χ. μάχη στον ποταμό Υδάσπη της Ινδίας

324 π.Χ. επιστροφή στα Σούσα, η μεγάλη εκστρατεία φτάνει στο τέλος της

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Η διαδρομή του Μ. Αλεξάνδρου από το χθες στο σήμερα:

Μέσα σε μερικά χρόνια, από το 334 π.Χ. μέχρι το 323 π.Χ. ο Αλέξανδρος δεν διστάζει να παρασύρει μαζί του 100.000 ανθρώπους σε μία εκστρατεία-περιπέτεια στην Ανατολή. Στρατός και άμαχος πληθυσμός, γυναίκες, παιδιά, καλλιτέχνες, ιστορικοί και γεωγράφοι, περνούν όρη και ποτάμια. Διασχίζουν ανοίγματα και στενά, άγονες περιοχές και ερήμους. Σε έντεκα μόλις χρόνια αυτό το караβάνι ανθρώπων διανύει μια απόσταση 18.000 χιλιομέτρων για να κατακτήσει μία έκταση 3 εκατομμυρίων τετραγωνικών χιλιομέτρων! Την αυτοκρατορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου...

Συγκρίνουμε σε ομάδες τους χάρτες και συζητάμε:

- ▶ Από ποιες σημερινές χώρες και ηπείρους περνά ο στρατός του Μεγάλου Αλεξάνδρου;
- ▶ Πόσες πόλεις με το όνομα Αλεξάνδρεια ιδρύει στο πέρασμά του; Ποια Αλεξάνδρεια παραμένει μέχρι τις μέρες μας σπουδαία;

Ας μαθούμε για...

την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου:

Η διαδρομή
του Μ.
Αλεξάνδρου

Τιμή στον ήρωα που έπεσε μακριά από την πατρίδα:

Είναι άνοιξη του 334 π.Χ. όταν ο Αλέξανδρος αφήνει την Πέλλα για τη μεγάλη εκστρατεία στην Ανατολή. Ο στόλος του κατευθύνεται στην Τροία. Πριν αρχίσει τις πολεμικές του επιχειρήσεις, ο Αλέξανδρος επιθυμεί να επισκεφτεί τον τάφο του Αχιλλέα. Η περιπέτεια ξεκινά...

Γνωρίζεις ότι...

κοντά στους υπόλοιπους θρύλους που συνοδεύουν την ζωή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, λέγεται, πως από την πλευρά της μητέρας του ο Αλέξανδρος κατάγεται από τον Αχιλλέα; Ο Αριστοτέλης, προτού ο Αλέξανδρος σαλπάρει με τον στόλο του για την Ασία τού δωρίζει ένα αντίγραφο με την περίληψη της Ιλιάδας. Είναι ένα από τα προσωπικά αντικείμενα που έχει στις αποσκευές του αφήνοντας τη γενέτειρά του, την Πέλλα.

Η μάχη στον Γρανικό ποταμό:

Οι Πέρσες πληροφορούνται αμέσως την άφιξη των Ελλήνων στη Μικρά Ασία. Η πρώτη μάχη γίνεται στις όχθες ενός μικρού ποταμού κοντά στον Ελλήσποντο, στον Γρανικό. Οι αντίπαλοι παρατάσσονται για να αναμετρηθούν. Η μάχη εξελίσσεται γοργά και τα ακόντια πέφτουν βροχή. Οι δυο παρατάξεις μάχονται με ορμή. Ο Αλέξανδρος βρίσκεται χτυπημένος και περικυκλωμένος από **βάρβαρους***. Η επέμβαση του στρατηγού Κλείτου τον σώζει. Η μακεδονική φάλαγγα, αυτή η φοβερή ανθρώπινη πολεμική μηχανή, διαπερνά το περσικό ιππικό με εξαιρετική πειθαρχία και ταχύτητα. Οι Πέρσες υποχωρούν. Ο Αλέξανδρος νικά την πρώτη του μάχη. Οι ελληνικές πόλεις της Μικράς Ασίας ελεύθερες πια ετοιμάζουν στον Αλέξανδρο πανηγυρική υποδοχή.

βάρβαροι:
οι αρχαίοι Έλληνες
ονομάζουν βάρβαρους
όσους δεν ήταν
Έλληνες ή δεν
μιλούσαν την ελληνική
γλώσσα

Η μάχη στον
Γρανικό

Η μάχη στον Γρανικό ποταμό,
Σαρλ Λεμπρέν,
Μουσείο του Λούβρου, Παρίσι

► Η μάχη στην Ισσό:

Στην καρδιά του φθινοπώρου του 334 π.Χ., ανάμεσα στα βουνά της Συρίας, ο Δαρείος Γ', βασιλιάς των Περσών, συγκεντρώνει πολυάριθμο στρατό για να αντιμετωπίσει τους Έλληνες. Μπαίνει και ο ίδιος στη μάχη. Οι Έλληνες αν και λιγότεροι σύντομα απωθούν τους Πέρσες και ο Δαρείος τρέπεται σε φυγή. Τόσος είναι ο φόβος του Μεγάλου Βασιλιά να μην πέσει αιχμάλωτος στα χέρια των Ελλήνων, που αφήνει πίσω του την οικογένεια και τους θησαυρούς του. Ο Αλέξανδρος τον καταδιώκει, αλλά καθώς η νύχτα πέφτει, γυρνά πίσω θριαμβευτής. Ο Αλέξανδρος, δεν δέχεται τα λύτρα που προσφέρει ο Δαρείος, ωστόσο, θα φερθεί με επιείκεια στους αιχμαλώτους του. Θα έχουν την ευκαιρία οι δύο μεγάλοι αντίπαλοι να αναμετρηθούν ξανά;

Αλέξανδρος και Δαρείος στην Ισσό, ψηφιδωτό από την Πομπηία, Αρχαιολογικό Μουσείο Νάπολης.

► Ρίχνοντας μια προσεκτική ματιά στην εικόνα, μπορώ να διακρίνω:

- τους Έλληνες από τους Πέρσες;
- τους δύο αντίπαλους αρχηγούς; Τι φορούν;
- το αποτέλεσμα της μάχης; Η έκφραση στα πρόσωπα των δύο αρχηγών βοηθά.

► Πορεία προς τη Φοινίκη και την Αίγυπτο:

Αν και ο δρόμος για την Ασία είναι πλέον ανοιχτός, ο Αλέξανδρος αποφασίζει να κινηθεί προς τη Φοινίκη και την Αίγυπτο. Σχεδιάζει να καταλάβει τα λιμάνια των Περσών ώστε να αποδυναμώσει τον στόλο τους και να καλύψει τα νώτα του. Η Φοινίκη προβάλλει αντίσταση αλλά πέφτει. Η Αίγυπτος τον υποδέχεται σαν ελευθερωτή και τον τιμά με τον τίτλο του **Φαραώ***. Στο δέλτα του ποταμού Νείλου, ο Αλέξανδρος ιδρύει την Αλεξάνδρεια, μια πόλη που εξελίσσεται σε σπουδαίο πνευματικό και εμπορικό κέντρο.

Φαραώ:
ο τίτλος των βασιλιάδων της Αιγύπτου

Ο Αλέξανδρος ως Φαραώ τιμά με προσφορές τον Άμμωνα Δία, Ναός Λούξορ, Αίγυπτος

Τετράδραχμο των ελληνιστικών χρόνων, ο Αλέξανδρος φέρει κέρατα, χαρακτηριστικό του Άμμωνα Δία

Στις εικόνες παρατηρούμε δύο απεικονίσεις του Αλέξανδρου διαφορετικές από τα συνηθισμένα. Στη μία απεικονίζεται ως Φαραώ και στη δεύτερη φέρει τα κέρατα του Άμμωνα Δία. Συζητάμε χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια: Πώς αντιμετωπίζει ο Αλέξανδρος τα ήθη και τα έθιμα των λαών που κατακτά;

▶ Μάχη στα Γαυγάμηλα:

Δύο χρόνια αργότερα, Αλέξανδρος και Δαρείος Γ' συναντιούνται για τελευταία φορά στα Γαυγάμηλα. Αν και λιγότεροι σε αριθμό, οι Έλληνες αποτελούν σοβαρό κίνδυνο για τους Πέρσες. Το πεδίο της μάχης μοιάζει με υπερθέαμα. Ο Δαρείος φέρνει πολυάριθμο στρατό, *δρεπανηφόρα άρματα**, ακόμη και ελέφαντες. Μάταια όμως. Ο Αλέξανδρος νικά και ο Δαρείος Γ' τρέπεται ξανά σε φυγή. Ο δρόμος για τα Σούσα, την πρωτεύουσα της Περσίας, είναι ανοιχτός. Η Περσική αυτοκρατορία πέφτει.

▶ Η πορεία προς την Ινδία και η μάχη στον Υδάσπη ποταμό:

Στην επιθυμία του να φτάσει μέχρι την άκρη της γης, ο Αλέξανδρος θα δώσει μια τελευταία μάχη στον ποταμό Υδάσπη, στην Ινδία. Ο βασιλιάς Πύρος και οι στρατιώτες του αντιστέκονται με σθένος, ώσπου τελικά παραδίνονται. Λέγεται, μάλιστα, ότι ο Ινδός βασιλιάς υποχρεώνει τον ελέφαντά του να υποκλιθεί μπροστά στον Αλέξανδρο.

Βαβυλωνιακή επιγραφή με οιωνούς, που αναφέρει τη νίκη του Αλέξανδρου στα Γαυγάμηλα, 331-330 π.Χ., Βρετανικό Μουσείο.

δρεπανηφόρα άρματα:
άρματα που στις ρόδες
τους έφεραν κοφτερά
εξαρτήματα

Αλέξανδρος και Πύρος,
Σαρλ Λεμπρέν, 1673,
Βερσαλλίες

Η ώρα της επιστροφής έφτασε. Ο στόχος της εκστρατείας επιτυγχάνεται και οι Έλληνες θέλουν πια να επιστρέψουν στα σπίτια τους. Από τα Σούσα ο Αλέξανδρος κατευθύνεται στη Βαβυλώνα. Θέλει να την κάνει πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας του.

▶ Ο ελληνικός πολιτισμός ταξιδεύει στα βάθη της Ανατολής:

Μέσα από τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλέξανδρου έρχονται σε επαφή δύο διαφορετικοί κόσμοι. Οι Έλληνες συναντούν τους λαούς της Ανατολής και γνωρίζουν τον τόπο και τις παραδόσεις τους. Η ελληνική γλώσσα ακούγεται σε όλη την οικουμένη*. Από το πάντρεμα των δύο πολιτισμών γεννιέται μια νέα εποχή με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα Ελληνιστικά Χρόνια.

οικουμένη:
ο μέχρι τότε
γνωστός
κόσμος

Η απαγωγή
και ο
θάνατος του
Βουκεφάλα

ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

Μελετώ τα λόγια ενός αρχαίου και ενός σύγχρονου ιστορικού για την προσωπικότητα και το έργο του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Ο Μέγας βασιλιάς

«Μέσα σε λίγο χρόνο ο βασιλιάς αυτός επιτέλεσε μεγάλες πράξεις και χάρη στη σύνεση και την ανδρεία του ξεπέρασε με το μέγεθος των επιτευγμάτων του όλους του βασιλιάδες που έχουν διατηρηθεί στη μνήμη των ανθρώπων από καταβολής κόσμου».

Διόδωρος ο Σικελιώτης, Ιστορική Βιβλιοθήκη, Τόμος ΙΖ', 1ος αι. π.Χ.

Σαν μετεωρίτης

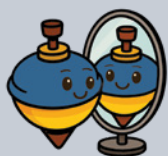
«Σε μερικά χρόνια, ο Αλέξανδρος είχε διασχίσει τον ουρανό της Ιστορίας σαν μετεωρίτης. Είχε αλλάξει την όψη του κόσμου και είχε βάλει τα θεμέλια μιας μοναρχίας, αρκετά μεγάλης, ώστε να περιλαμβάνει το σύνολο της ανθρωπότητας»

Ζακ Μπενουά-Μεσέν, Ο Μέγας Αλέξανδρος ή το ξεπερασμένο όνειρο, 1976, Παρίσι.

Διαλέγω τρία στοιχεία που εντυπωσιάζουν τους ιστορικούς τους χθες και του σήμερα, ώστε να χαρακτηρίσουν τον Αλέξανδρο Μέγα:

Μέγας Αλέξανδρος, άγαλμα του γλύπτη Ευάγγελου Μουστάκα, 1973, Θεσσαλονίκη.

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Βάζω τις μάχες της παρένθεσης σε χρονολογική σειρά. Δίνω το βιβλίο μου σε ένα μέλος της ομάδας μου για να αξιολογήσει τις απαντήσεις μου:

(μάχη στον Υδάσπη ποταμό, μάχη στα Γαυγάμηλα, μάχη στον Γρανικό ποταμό, μάχη στην Ισσό)

_____ -> _____ -> _____ -> _____

B. Διαλέγω τη μάχη που με εντυπωσίασε περισσότερο και την αφηγούμαι με δικά μου λόγια σε ένα από τα μέλη της ομάδας μου. Για να έχει η αφήγηση μου αρχή-μέση-τέλος και ενδιαφέρον δεν ξεχνώ να αναφέρω χρονολογία, τοποθεσία, αντιπάλους, το αποτέλεσμα της μάχης και όποια άλλη λεπτομέρεια κρίνω ενδιαφέρουσα.

Δίνω το βιβλίο μου για να αξιολογηθεί η αφήγησή μου: στην αφήγησή μου το μέλος της ομάδας μου εντόπισε στοιχεία όπως:

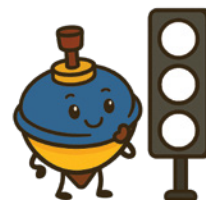
ΠΟΙΟΣ (ονόματα αντιπάλων)	____
ΠΟΥ (τοποθεσία)	____
ΠΟΤΕ (χρονολογία)	____
ΤΙ και ΠΩΣ (λεπτομέρειες μάχης)	____
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ (ποιος βγήκε νικητής)	____

Γ. Γκάζι - Φρένο - Στοπ!

• Αν έχω συγκεντρώσει πάνω από **7** σωστές απαντήσεις στις παραπάνω δραστηριότητες, χρωματίζω το φανάρι με **πράσινο χρώμα**, πατάω γκάζι και προχωρώ!

• Αν έχω συγκεντρώσει **4-6** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **πορτοκαλί**. Βρίσκω στο κείμενο και υπογραμμίζω τις πληροφορίες που ξεχνώ.

• Αν έχω συγκεντρώσει **λιγότερες από 3** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **κόκκινο**. Τι με δυσκολεύει; Έχω απορίες;

Τις σημειώνω εδώ

Η αυτοκρατορία του Μ. Αλεξάνδρου διασπάται

Με την επιστροφή του στη Βαβυλώνα ο Αλέξανδρος αρρωσταίνει βαριά. Η κατάσταση της υγείας του επιδεινώνεται και το καλοκαίρι του 323 π.Χ. πεθαίνει. Η είδηση του θανάτου του διαδίδεται γρήγορα και βυθίζεται στο πένθος όλη την οικουμένη. Ο γιος του από τη Ρωξάνη δεν έχει ακόμη γεννηθεί και ο ετεροθαλής* αδελφός του, ο Αρριδαίος, κρίνεται ακατάλληλος για τον θρόνο. Ποιος θα τον διαδεχτεί και τι θα απογίνει η αυτοκρατορία του;

* αδελφός από άλλη μητέρα.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ για τη διαίρεση της αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου στα ελληνιστικά βασίλεια,
- ▶ πληροφορίες για τα βασίλεια των Αντιγονιδών, των Πτολεμαίων, και των Σελευκιδών.

4^{ος} – 1^{ος} αι. π.Χ.

Ελληνιστικά Χρόνια

Μακεδονία:
Από τον Φίλιππο Β' στον Αλέξανδρο τον Μέγα

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια

323 π.Χ. θάνατος Μ. Αλεξάνδρου

322-301 π.Χ. οι μάχες των διαδόχων

301-280 π.Χ. οριστική διαμόρφωση ελληνιστικών βασιλείων

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης στο έργο του Ιστορική Βιβλιοθήκη περιγράφει τις τελευταίες στιγμές του Μ. Αλεξάνδρου. Λέγεται, λοιπόν, πως πριν πεθάνει ο Αλέξανδρος ζητά από τους συντρόφους του να τον επισκεφτούν. Όταν εκείνοι τον ρωτούν ποιος θα είναι ο διάδοχός του, εκείνος απαντά «ο καλύτερος». Προβλέπει μάλιστα ότι, οι αγώνες που θα οργανωθούν προς τιμήν του μετά τον θάνατό του από τους φίλους του, θα πάρουν διαστάσεις μεγάλης μάχης.

Διόδωρος Σικελιώτης, Ιστορική Βιβλιοθήκη, ΙΗ' 1-2 (ελεύθερη απόδοση)

Συζητάμε σε ομάδες:

- ▶ Ορίζει ο Αλέξανδρος επίσημα τον διάδοχό του, σύμφωνα με την πηγή;
- ▶ Πώς κατανοούμε τη φράση *βασιλιάς θα γίνει ο καλύτερος*;
- ▶ Γιατί ο Αλέξανδρος προβλέπει ότι ο θάνατός του θα γίνει αφορμή να ξεσπάσει μάχη μεταξύ των συντρόφων του;
- ▶ Θα παραμείνει, άραγε, η αυτοκρατορία του Αλέξανδρου ενωμένη; Αιτιολογούμε τις απαντήσεις μας.

Η διαίρεση της αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου στα ελληνιστικά βασίλεια

Το 323 π.Χ. ο Αλέξανδρος πεθαίνει χωρίς να ορίσει επίσημα τον διάδοχό του. Ο Περδίκκας, ο πιο έμπιστος στρατηγός του Αλέξανδρου, χωρίζει την αυτοκρατορία σε **σατραπείες***. Σύντομα όμως, ξεσπούν διαμάχες. Κάποιοι **σατράπες*** αγωνίζονται να κρατήσουν την αυτοκρατορία ενωμένη, ενώ άλλοι προσπαθούν να τη διασπάσουν.

Έπειτα από πολύχρονες μάχες, τις μάχες των **Διαδόχων***, η αυτοκρατορία χωρίζεται σε μικρότερα βασίλεια. Ο αριθμός και τα όριά τους μεταβάλλονται συχνά. Ας δούμε τα κυριότερα.

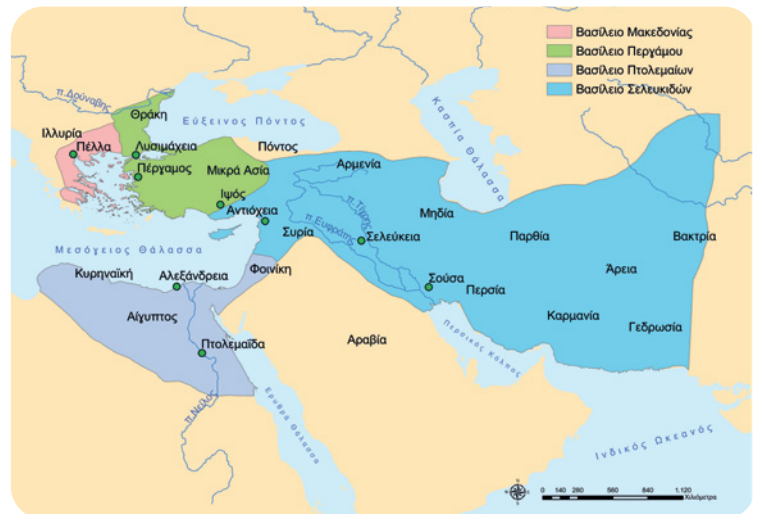
Παρατηρούμε τον χάρτη χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και συζητάμε:

ο Περδίκκας

- ▶ Παραμένει τελικά η αυτοκρατορία του Μ. Αλεξάνδρου ενωμένη;
- ▶ Σε πόσα βασίλεια χωρίζεται; Εντοπίζουμε τα ελληνιστικά βασίλεια στον χάρτη.

Οι μάχες των Διαδόχων διασπούν την τεράστια αυτοκρατορία του Μ. Αλέξανδρου σε μικρότερα βασίλεια, τα ελληνιστικά.

Διάδοχοι: έμπιστοι φίλοι και στρατηγοί του Μ. Αλέξανδρου, οι οποίοι μετά τον θάνατό του ρίχνονται στη μάχη για τη διαδοχή

σατράπες: διοικητές μιας μεγάλης περιοχής

σατραπεία: μεγάλη διοικητική περιοχή

Το βασίλειο των Αντιγονιδών

Στη Μακεδονία, την περιοχή της Θεσσαλίας και σε κάποιες πόλεις της Νότιας Ελλάδας βασιλεύει, ύστερα από αρκετές περιπέτειες, αναγνωρίζεται ο Αντίγονος. Στα χρόνια του το βασίλειο της Μακεδονίας δυναμώνει και ακμάζει. Ωστόσο, οι συχνές συγκρούσεις με τις πόλεις του νότου και τα άλλα ελληνιστικά βασίλεια αποδυναμώνουν τη Μακεδονία.

Αντίγονος

Η στοά του Αντιγόνου Γονατά στη Δήλο

► Το βασίλειο των Πτολεμαίων

Αρχικά ο Πτολεμαίος διορίζεται σατράπης της Αιγύπτου. Όταν όμως οι μάχες για τη διαδοχή ξεσπούν, κηρύσσει τον εαυτό του Φαραώ και ιδρύει βασίλειο με πρωτεύουσα την Αλεξάνδρεια. Το βασίλειο της Αιγύπτου είναι ένα από τα ισχυρότερα και πιο πλούσια ελληνιστικά βασίλεια. Ο Πτολεμαίος και οι διάδοχοί του σέβονται τα ήθη και τα έθιμα των Αιγυπτίων. Η δυναστεία τους διαρκεί περίπου τρεις αιώνες. Στα χρόνια τους χτίζονται μεγαλοπρεπείς ναοί και σημαντικά δημόσια έργα, όπως η περίφημη Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας.

Πτολεμαίος Α' ή Σωτήρας,
3ος αι. π.Χ.
Μουσείο του Λούβρου, Παρίσι

► Το βασίλειο των Σελευκιδών

Στην Ασία με πρωτεύουσα την Αντιόχεια ιδρύεται από τον Σέλευκο το μεγαλύτερο από τα ελληνιστικά βασίλεια. Στα εδάφη του ζουν άνθρωποι από διαφορετικούς πολιτισμούς, ωστόσο το ελληνικό στοιχείο κυριαρχεί. Ο Σέλευκος φροντίζει να χτίσει ελληνικές πόλεις στις οποίες έρχονται να κατοικήσουν Έλληνες. Οι συχνές συγκρούσεις όμως με το βασίλειο των Πτολεμαίων και οι εμφύλιοι πόλεμοι οδηγούν στη συρρίκνωση του βασιλείου των Σελευκιδών.

► Το βασίλειο της Περγάμου

Μικρότερο σε έκταση είναι το βασίλειο της Περγάμου στα παράλια της Μ. Ασίας. Η πρωτεύουσά του, η Πέργαμος, εξελίσσεται σε σπουδαίο πολιτιστικό κέντρο.

Γνωρίζεις ότι...

Πέργαμος και Αλεξάνδρεια βρίσκονται σε συνεχή ανταγωνισμό; Ποια πόλη είναι η λαμπρότερη και ποια έχει τη σπουδαιότερη βιβλιοθήκη; Η Αλεξάνδρεια, για να στερήσει από την Πέργαμο την πρωτιά, σταματά τις εξαγωγές της σε πάπυρο*. Η Πέργαμος, βέβαια, ξεκινά την παραγωγή της περγαμηνής*. Έτσι συνεχίζει να εμπλουτίζει τη βιβλιοθήκη της με χειρόγραφα. Βλέπετε, το χαρτί δεν έχει ακόμα εφευρεθεί...

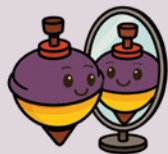

Χάλκινη προτομή του Σελεύκου,
Εθνικό Αρχαιολογικό
Μουσείο Νάπολης, Ιταλία

πάπυρος:
γραφική ύλη
των Αιγυπτίων
από το φυτό
πάπυρος

περγαμηνή:
γραφική ύλη
από δέρμα
ζώων

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Κυκλώνω το σωστό:

Μετά τον θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου η αυτοκρατορία του διασπάται σε βασιλεία:
α. 4 β. 5 γ. 7

Η αυτοκρατορία του Μ. Αλεξάνδρου χωρίζεται σε βασιλεία:
α. με ειρηνικό τρόπο.
β. με ψήφο.
γ. έπειτα από πολύχρονες μάχες μεταξύ των Διαδόχων του.

Στη Μακεδονία βασιλιάς αναγνωρίζεται:
α. ο Σέλευκος.
β. ο Πτολεμαίος.
γ. ο Αντίγονος.

B. Αντιστοιχίζω:

A

Βασίλειο της Μακεδονίας
Βασίλειο των Πτολεμαίων
Βασίλειο των Σελευκιδών
Βασίλειο της Περγάμου

B

Πέργαμος
Δυναστεία των Σελευκιδών
Δυναστεία των Αντιγονιδών
Δυναστεία των Πτολεμαίων

Γ. Βάζω X στις πληροφορίες που γνωρίζω καλά:

Γνωρίζω τους λόγους που οδήγησαν στη διάσπαση της αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου.

Μπορώ να εντοπίζω στον χάρτη τα ελληνιστικά βασίλεια που δημιουργήθηκαν έπειτα από τη διάσπαση της αυτοκρατορίας.

Γνωρίζω κάποιες από τις πρωτεύουσες των ελληνιστικών βασιλείων.

Γνωρίζω κάποιους από τους Διαδόχους του Μ. Αλεξάνδρου.

Η καθημερινή ζωή στα Ελληνιστικά Χρόνια

Ο θάνατος του Μ. Αλεξάνδρου εγκαινιάζει μια νέα εποχή, τα Ελληνιστικά Χρόνια. Η εποχή αυτή χαρακτηρίζεται από τις έντονες διαμάχες των Διαδόχων που οδηγούν τελικά στη διάσπαση της αυτοκρατορίας. Η εξέλιξη αυτή γεννά χάος και αναταραχή. Η καθημερινότητα των ανθρώπων και ο κόσμος που τους περιβάλλει αλλάζει. Πώς είναι άραγε να ζει κανείς σε αυτήν την εποχή; Πώς μοιάζουν οι πόλεις; Ποια γλώσσα μιλούν μεταξύ τους οι άνθρωποι που έρχονται από διαφορετικά σημεία της οικουμένης;

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ πληροφορίες για τον τρόπο ζωής των ανθρώπων στα ελληνιστικά βασίλεια,
- ▶ τους λόγους της μετακίνησης μεγάλου αριθμού Ελλήνων στην Ανατολή, την ίδρυση εκεί ελληνικών πόλεων και τις σχέσεις τους με το γηγενές πληθυσμιακό στοιχείο.

4^{ος} – 1^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια

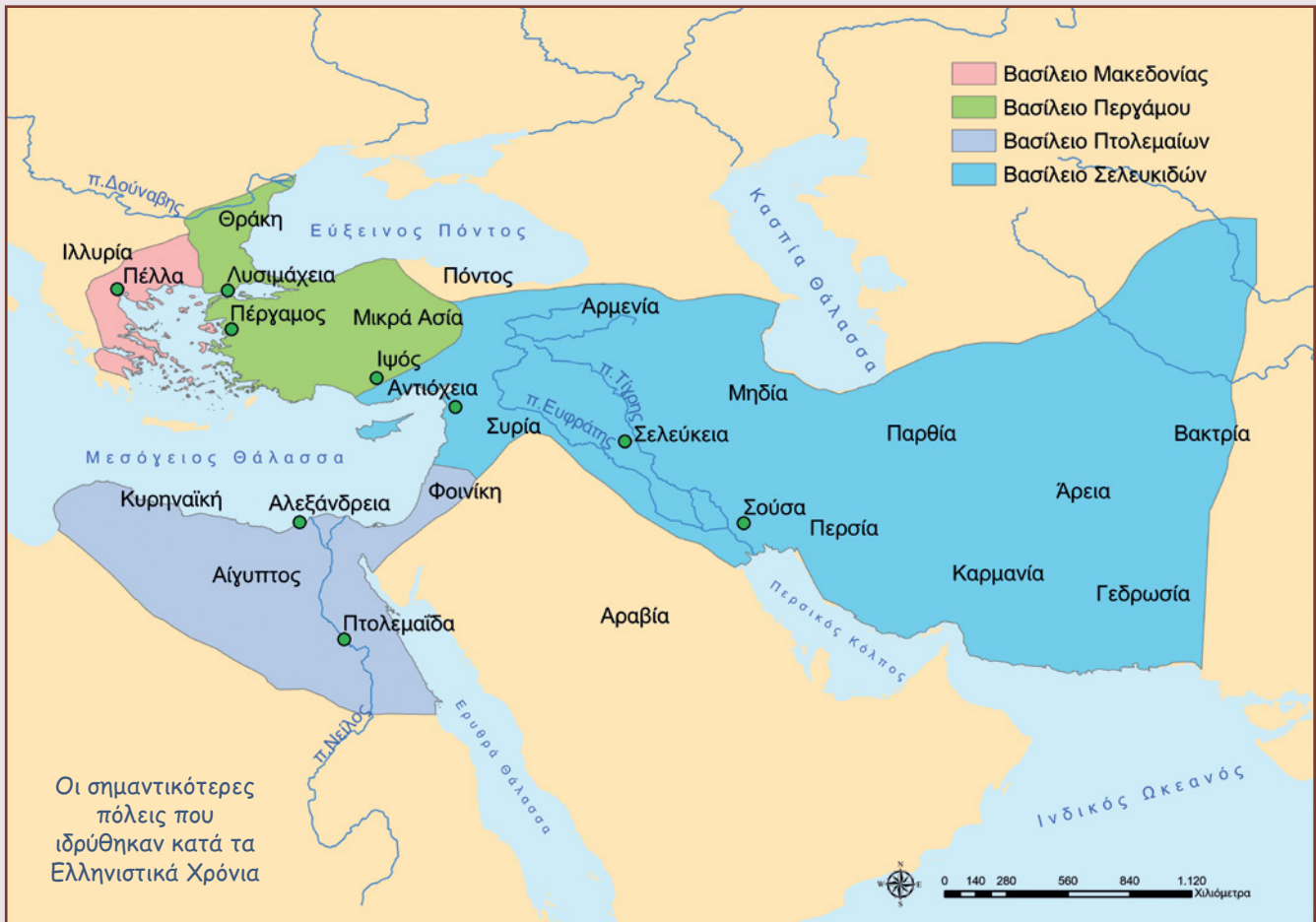
Ελληνιστικά Χρόνια

323 π.Χ. με τον θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου εγκαινιάζεται μια νέα εποχή: τα Ελληνιστικά Χρόνια.

322 – 280 π.Χ. η αυτοκρατορία του Μ. Αλεξάνδρου διασπάται στα ελληνιστικά βασίλεια με τις μάχες των Διαδόχων.

31 π.Χ. μια νέα δύναμη, η Ρώμη παίρνει τη σκυτάλη της ιστορίας, το τέλος των Ελληνιστικών Χρόνων.

Παρατηρούμε τον χάρτη με τις νέες πόλεις που ιδρύουν οι Διάδοχοι του Μ. Αλεξάνδρου.

- ▶ Μπορούμε να τις καταμετρήσουμε;
- ▶ Μπορούμε να εντοπίσουμε πόλεις που το όνομά τους συνδέεται με τα ονόματα των Διαδόχων βασιλιάδων;
- ▶ Γιατί άραγε οι Διάδοχοι δίνουν τα ονόματά τους στις πόλεις που ιδρύουν;
- ▶ Ζουν Έλληνες στις πόλεις αυτές; Ο πληθυσμός των πόλεων είναι καθαρά ελληνικός;
- ▶ Πώς βρέθηκαν Έλληνες άραγε εκεί;
- ▶ Ποιες είναι οι ασχολίες τους;

Μαθαίνουμε για...
την καθημερινή ζωή στα Ελληνιστικά Χρόνια:

Οι κατακτήσεις του Μ. Αλεξάνδρου φέρνουν κοσμοϊστορικές αλλαγές:

Ήδη από την εποχή του Μ. Αλεξάνδρου ο κόσμος αλλάζει. Ειδήσεις έρχονται από τα βάθη της Ανατολής για μεγάλες μάχες και ακόμη μεγαλύτερες νίκες. Με τις νέες κατακτήσεις τα όρια της «οικουμένης» μεγαλώνουν. Ο ελληνικός πολιτισμός ταξιδεύει ως την άκρη του κόσμου και έρχεται σε επαφή με νέα ήθη και έθιμα. Η ελληνική γλώσσα ακούγεται παντού.

Οι άνθρωποι παρακολουθούν τις εξελίξεις με δέος. Οι πόλεις τους μοιάζουν πια μικρές και οι ίδιοι δεν είναι παρά μονάδες μπροστά στα τεράστια μεγέθη μιας αυτοκρατορίας που αγκαλιάζει το μεγαλύτερο μέρος της οικουμένης.

Μελετάμε τα στοιχεία του πίνακα, αξιοποιούμε τις ιστορικές μας γνώσεις και συζητάμε για την αύξηση των μεγεθών τόσο σε έκταση όσο και σε κατοίκους. Τι οδήγησε σε αυτή την αύξηση εδαφών αλλά και πληθυσμού;

Περιοχή	Έκταση σε τ. χλμ.	Πληθυσμός
Σπάρτη	8.400	330.000 κάτοικοι
Μακεδονία επί Φιλίππου Β'	40.000	600.000 κάτοικοι
Βασίλειο Μακεδονίας ελληνιστικά χρόνια	70.000	3.500.000 κάτοικοι
Βασίλειο Πτολεμαίου	100.000	7.500.000 κάτοικοι
Βασίλειο Σελευκιδών	3.500.000	25.000.000 κάτοικοι

(πηγή: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος Δ', σελ. 464)

► Πώς αντιδρούν οι πόλεις-κράτη στη διάσπαση της αυτοκρατορίας από τους Διαδόχους;

Αργότερα, στα ελληνιστικά χρόνια, οι συνεχείς διαμάχες των Διαδόχων δημιουργούν ταραχή και ανασφάλεια. Ελάχιστες είναι οι πόλεις-κράτη που κρατούν την αυτονομία τους. Πολλές από αυτές συμμαχούν με κάποιο από τα ελληνιστικά βασίλεια και άλλες συνασπίζονται σε Συμπολιτείες.

► Οι Διάδοχοι εδραιώνουν την κυριαρχία τους χτίζοντας νέες μεγαλουπόλεις στην Ανατολή.

Οι Διάδοχοι, ωστόσο, *εξωραΐζουν** κάποιες από τις σημαντικές πόλεις της Ελλάδας και ιδρύουν νέες με έντονο το ελληνικό στοιχείο στην Ανατολή. Οι Έλληνες αφήνουν τον τόπο τους και μεταναστεύουν σε αυτές για να βελτιώσουν τη ζωή τους. Έτσι η ύπαιθρος ερημώνει και το ενδιαφέρον μετατοπίζεται στην Ανατολή.

Στις νέες μεγαλουπόλεις με τις επιβλητικές λεωφόρους, τις αγορές και τις *στοές**, τους λαμπρούς ναούς, τα θέατρα και τις βιβλιοθήκες, ο *γηγενής πληθυσμός** υπερτερεί αριθμητικά. Το ελληνικό στοιχείο όμως κυριαρχεί. Επίσημη γλώσσα είναι η ελληνική και οι Έλληνες κατέχουν πολλές φορές σημαντικά αξιώματα. Πολλοί είναι οι ντόπιοι που μαθαίνουν ελληνικά και υιοθετούν τον ελληνικό τρόπο ζωής, ώστε να βρουν καλύτερες θέσεις εργασίας.

Οι πόλεις χτίζονται κοντά στους εμπορικούς δρόμους της Ανατολής. Το εμπόριο ανθίζει. Το νόμισμα που κυκλοφορεί είναι το ελληνικό. Οι Έλληνες γίνονται έμποροι και τραπεζίτες. Με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και τις άλλες εργασίες ασχολείται κυρίως ο γηγενής (δηλαδή ο ντόπιος) πληθυσμός.

εξωραΐζουν:
κάνουν τις πόλεις
ομορφότερες
στολίζοντάς
τες με δημόσια
κτήρια και έργα
τέχνης

γηγενής
πληθυσμός:
οι ντόπιοι

στοές:
μεγάλα,
μακρόστενα
κτήρια που
περιλαμβάνουν
μαγαζιά και
γραφεία

► Πώς διαμορφώνεται το πολίτευμα και η κοινωνία;

Όλες οι οικονομικές δραστηριότητες ελέγχονται από τον *βασιλιά-ηγεμόνα**. Το πολίτευμα αλλάζει. Με την παρακμή της πόλης-κράτους παρακμάζει και η δημοκρατία. Ο πολίτης των ελληνιστικών χρόνων δεν συμμετέχει στις αποφάσεις με την ψήφο του. Γίνεται «πολίτης του κόσμου». Στρέφεται προς τον εαυτό του και φροντίζει για το προσωπικό του συμφέρον. Έτσι, δημιουργούνται κοινωνικές ανισότητες. Ο αριθμός των δούλων αυξάνεται. Η άνετη ζωή είναι προνόμιο των λίγων.

Οι γυναίκες στα ελληνιστικά χρόνια βρίσκονται περισσότερο στο προσκήνιο. Οι περισσότερες παντρεύονται σε νεαρή ηλικία και αφιερώνονται στο σπίτι και τα παιδιά. Κάποιες φορές, όμως, ασχολούνται με κάποιο επάγγελμα: είναι νοσοκόμες, γιατροί, καλλιτέχνες ακόμη και φιλόσοφοι. Δεν είναι λίγες οι φορές που γυναίκες *ευκατάστατες** αναλαμβάνουν κάποιο αξίωμα.

ηγεμόνας:
ο άρχοντας που
κυβερνά με
απόλυτο τρόπο το
κράτος του

ευκατάστατες:
με οικονομική
άνεση

Τρεις
γυναίκες των
Ελληνιστικών
Χρόνων

► Πώς μοιάζουν τα σχολεία της εποχής των ελληνοιστικών χρόνων;

Η εκπαίδευση των παιδιών μοιάζει με αυτή των κλασικών χρόνων. Κυρίως τα αγόρια, αλλά και σε μικρό ποσοστό τα κορίτσια, μαθαίνουν ανάγνωση, γραφή, αριθμητική και μουσική. Τα σχολεία είναι ιδιωτικά και σε αυτά φοιτούν παιδιά ευκατάστατων οικογενειών. Τα *Γυμνάσια** είναι δημόσια. Εκεί οι έφηβοι γυμνάζουν το πνεύμα και το σώμα τους, παίρνουν μέρος σε αγώνες και μαθαίνουν τη στρατιωτική τέχνη. Τα Γυμνάσια είναι ανοιχτά σε όλους τους Έλληνες και τους *ελληνίζοντες**. Εκτός από τις παλαισטרές, τα Γυμνάσια διαθέτουν βιβλιοθήκες ενώ συχνά στους χώρους τους διοργανώνονται γιορτές, αγώνες και θεατρικές παραστάσεις.

Γυμνάσια:
εκπαιδευτικά,
πολιτιστικά και
ψυχαγωγικά
ιδρύματα.

ελληνίζοντες:
οι ξένοι που
μαθαίνουν την
ελληνική γλώσσα
και υιοθετούν τον
ελληνικό τρόπο
ζωής

► Η ανταλλαγή στοιχείων του πολιτισμού και η θρησκεία:

Οι ελληνοιστικές μεγαλουπόλεις μοιάζουν με πολύβουα και πολύχρωμα μωσαϊκά ανθρώπων διαφορετικής καταγωγής. Εκτός από τους ντόπιους και τους Έλληνες πολλοί είναι και οι «ξένοι» που έρχονται για να βρουν καλύτερες συνθήκες ζωής.

Με την καθημερινή επαφή στην Αγορά, στις γιορτές, τους αγώνες και τα φεστιβάλ ανταλλάσσουν στοιχεία πολιτισμού. Οι Έλληνες φέρνουν από τον τόπο τους τους δικούς τους θεούς. Μέσα από αυτήν την συμβίωση, όμως, γεννιούνται νέες θεότητες όπως για παράδειγμα ο «Ελληνο-Αιγύπτιος» θεός Σάραπις.

Στην προσπάθεια του Πτολεμαίου να ενώσει Αιγύπτιους και Έλληνες κάτω από την κυριαρχία του δίνει στον Αιγύπτιο θεό Όσιρι ανθρώπινα χαρακτηριστικά, όπως έχουν οι θεοί των Ελλήνων. Έτσι γεννιέται η λατρεία του θεού Σάραπι. Ποιον θεό από το ελληνικό δωδεκάθεο μάς θυμίζουν τα χαρακτηριστικά του;

Ο θεός Σάραπις, Σεράπειο, Αλεξάνδρεια.

Βούδας με ελληνικό μανδύα από την Γκαντάρα.

Παρατηρούμε τις εικόνες και συζητάμε χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια:

◆ Τι συμπεράσματα βγάζουμε για την επαφή του ελληνικού πολιτισμού με τους πολιτισμούς της Ανατολής;

Ίσως οι βουδιστές επηρεάζονται από τη λατρεία του θεού Απόλλωνα γι' αυτό προσθέτουν στον Βούδα αρχαιοελληνικό μανδύα και φωτοστέφανο.

ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

Οι Διάδοχοι, λοιπόν, φροντίζουν να ιδρύσουν μεγαλουπόλεις σε όλη την έκταση των βασιλείων τους. Με αυτόν τον τρόπο εδραιώνουν την κυριαρχία τους. Οι πόλεις δημιουργούνται πολλές φορές με συνενώσεις μικρότερων πόλεων. Η Αλεξάνδρεια, η Αντιόχεια, η Σελεύκεια και η Πέργαμος είναι τα λαμπρότερα παραδείγματα.

Διαβάζουμε τις πηγές σε ομάδες και υπογραμμίζουμε μερικά από τα χαρακτηριστικά τους.

Μια λαμπρή πόλη, η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου:

Ολόκληρη η πόλη διασχίζεται από πλατιούς δρόμους, ώστε να περνούν άλογα και άμαξες. Δύο μάλιστα απ' αυτούς έχουν πλάτος περισσότερο από τριάντα μέτρα και τέμνουν κάθετα ο ένας τον άλλο. Η πόλη έχει ακόμη πολύ ωραία δημόσια κτήρια καθώς και τα βασιλικά ανάκτορα, που απλώνονται στο μεγαλύτερο κομμάτι της πόλης πίσω από τα τείχη. Τμήμα των ανακτόρων είναι και το Μουσείο που διαθέτει έναν δημόσιο πεζόδρομο για περιπάτους, εξέδρα με καθίσματα και ένα μεγάλο κτήριο που σε αυτό δειπνίζουν οι σοφοί.

Διασκευή από τα Γεωγραφικά του Στράβωνα 17,1, 7-8

Αντιόχεια, Σελεύκεια ή Αλεξάνδρεια; Ποια πόλη είναι η πιο μεγάλη και δυνατή;

Η Αντιόχεια, όπως και η Σελεύκεια, είναι τετράπολη, χωρίζεται σε τέσσερα τμήματα που το καθένα έχει το δικό του τείχος και όλα μαζί προστατεύονται από ένα μεγαλύτερο. Η Αντιόχεια είναι μητρόπολη της Συρίας και σε αυτήν είναι χτισμένο το ανάκτορο για τους άρχοντες της χώρας. Η πόλη δεν είναι κατώτερη ούτε σε δύναμη ούτε σε έκταση από τη Σελεύκεια ή την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου.

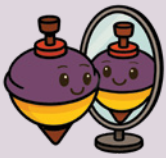
Διασκευή από τα Γεωγραφικά του Στράβωνα 16,2, 4-7.

Το σχέδιο πόλης της Αλεξάνδρειας της Αιγύπτου στο τέλος των Ελληνιστικών Χρόνων

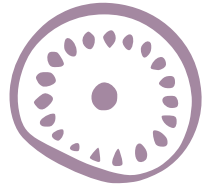
Σαν σκακιέρα!

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Συμπληρώνω τα κενά:

Η διάσπαση της αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου στα από τους Διαδόχους φέρνει αλλαγές στον Οι για να εδραιώσουν την κυριαρχία τους χτίζουν στην Εκεί πολλοί Έλληνες. Αν και οι είναι περισσότεροι κυριαρχεί το ελληνικό στοιχείο. Ντόπιοι και Έλληνες συμβιώνουν αρμονικά και ανταλλάσσουν στοιχεία Κοινή γλώσσα είναι η

πολιτισμού, Ελληνιστικά Χρόνια, μεγαλουπόλεις, ντόπιοι, Διάδοχοι, Ανατολή, μεταναστεύουν, ελληνική, κόσμο

B. Σωστό ή Λάθος;

- ▶ Στα ελληνιστικά χρόνια σημειώνονται σημαντικές αλλαγές στην κοινωνία, την οικονομία και τον καθημερινό τρόπο ζωής. Σ Λ
- ▶ Νέες μεγαλουπόλεις χτίζονται στην Ανατολή. Σ Λ
- ▶ Οι Έλληνες στις νέες πόλεις είναι περισσότεροι αριθμητικά από τους ντόπιους. Σ Λ
- ▶ Οι ντόπιοι μαθαίνουν ελληνικά και υιοθετούν τον τρόπο ζωής των Ελλήνων. Σ Λ
- ▶ Οι Έλληνες δεν δέχονται καμία επιρροή από τον πολιτισμό των ντόπιων. Σ Λ
- ▶ Η ζωή στις πόλεις των ελληνιστικών χρόνων χαρακτηρίζεται από ζωντάνια και πολυπολιτισμικότητα*. Σ Λ

Αναδιατυπώνω σωστά κάθε λανθασμένη πρόταση **εδώ**:

Γ. Ωρα για παιχνίδι:

«Πετάμε το μπαλάκι» ο ένας στον άλλο δίνοντας πληροφορίες για την καθημερινή ζωή στα ελληνιστικά βασίλεια. Νικητής είναι όποιος δεν «χάσει τη μπάλα» στη λήξη του χρόνου. Έχουμε στη διάθεσή μας μόνο ένα λεπτό!

πολυπολιτισμικότητα: η συνύπαρξη ανθρώπων διαφορετικών πολιτισμών

Η αναταραχή των Ελληνιστικών Χρόνων ανακόπτει, άραγε, την πρόοδο των γραμμάτων και των τεχνών; Η ιστορία αποδεικνύει το αντίθετο! Στα ελληνιστικά χρόνια περισσότερο από ποτέ οι άνθρωποι έχουν την ανάγκη να εκφραστούν, να μελετήσουν τον κόσμο που τους περιβάλλει, να φιλοσοφήσουν τη ζωή και να αποτυπώσουν εικαστικά την καθημερινότητά τους.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

► πληροφορίες για τις τέχνες, τα γράμματα και τις επιστήμες των Ελληνιστικών Χρόνων.

4^{ος} – 1^{ος} αι. π.Χ.

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια

Ελληνιστικά Χρόνια

323 π.Χ. με το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου εγκαινιάζεται μια νέα εποχή: τα Ελληνιστικά Χρόνια.

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Η Νίκη με ανοιχτά ακόμη τα φτερά της προσγειώνεται στην πλήρη ενός πλοίου. Το φόρεμά της κολλά επάνω της και φαίνεται ολοκάθαρα το σώμα της, θαρρείς και το ύφασμα έχει βραχεί. Ο άνεμος παρασέρνει την άκρη από τον χιτώνα που καλύπτει τους ώμους της. Το κεφάλι και τα χέρια της δεν έχουν σωθεί. Το γεγονός αυτό αντί να αφαιρεί αντίθετα προσθέτει μια απόκοσμη ομορφιά στο γλυπτό και το καθιστά ακόμη πιο εντυπωσιακό. Δίκαια η Νίκη της Σαμοθράκης θεωρείται ένα από τα σπουδαιότερα γλυπτά στην Ιστορία της Τέχνης.

Η Νίκη της Σαμοθράκης, 2ος αι. π.Χ., Μουσείο Λούβρου, Παρίσι

Αφροδίτη, Πάνας και Έρωτας, αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας

Την περίοδο αυτή συναντάμε πολύ συχνά συμπλέγματα γλυπτών. Έργα, δηλαδή, που συνδυάζουν περισσότερες από δύο μορφές μαζί στην ίδια σύνθεση. Εδώ, ο πονηρός Πάνας προσπαθεί να ξελογιάσει την όμορφη θεά Αφροδίτη. Ενοχλημένη η θεά με τη βοήθεια του μικρού φτερωτού Έρωτα προσπαθεί να τον διώξει μακριά της απειλώντας τον με το σανδάλι της!

Τα ψηφιδωτά είναι έργα τέχνης της ελληνιστικής εποχής που κοσμούν τοίχους και δάπεδα. Τα θέματά τους ποικίλουν: σκηνές από τη μυθολογία, την καθημερινή ζωή αλλά και τη φύση, που τόσο πολύ λείπει στους κατοίκους των μεγάλων πόλεων.

Τι χαριτωμένος σκύλος και τι όμορφο χρώμα που έχει το κολάρο του! Κοιτάζει, όμως, παραπονεμένα... Να έκανε κάποια ζημιά και τον μάλωσαν; Ή μήπως το γλέντι τέλειωσε και το σπίτι άδειασε;

Ψηφιδωτό που αναπαριστά έναν κατοικίδιο σκύλο δίπλα σε έναν αναποδογυρισμένο ασκό, 2ος αι. π.Χ., Ελληνορωμαϊκό Μουσείο, Αλεξάνδρεια, Αίγυπτος.

Παρατηρούμε σε ομάδες μερικά από τα έργα τέχνης της ελληνιστικής εποχής.

- ▶ Τι παρατηρούμε ως προς τα υλικά, το μέγεθος, την κίνηση, την έκφραση, τα χρώματα, την τεχνική ή και τα θέματα;
- ▶ Ποιες ομοιότητες και διαφορές βρίσκουμε σε σύγκριση με τα έργα τέχνης της αρχαϊκής και της κλασικής περιόδου;

Μαθαίνουμε για...

τις τέχνες και τα γράμματα των Ελληνιστικών Χρόνων

- ▶ **Τα μεγάλα πνευματικά κέντρα των Ελληνιστικών Χρόνων:**
Στα Ελληνιστικά Χρόνια η Αθήνα συνεχίζει να αποτελεί σημαντικό πνευματικό κέντρο. Η ποίηση, η φιλοσοφία και οι επιστήμες αναπτύσσονται όμως και στις μεγαλουπόλεις της Ανατολής: την Αλεξάνδρεια, την Πέργαμο και την Αντιόχεια.
- ▶ **Ποίηση και φιλοσοφία:**
Στη **Νέα Κωμωδία** του Μενάνδρου διακωμωδείται ο τρόπος ζωής στην πόλη. Ευτράπελα περιστατικά και γραφικοί χαρακτήρες ψυχαγωγούν τους ανθρώπους της εποχής. Σε πιο σοβαρό τόνο, οι **Στωικοί*** και **Κυνικοί*** φιλόσοφοι ασχολούνται με την τέχνη της ενάρετης ζωής. Μιλούν, γράφουν και πολλές φορές δίνουν το παράδειγμα για μια ζωή ανέμελη και ευτυχισμένη.

Τι συνέβη με τη βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας;

Κυνικοί: φιλόσοφοι που υποστηρίζουν πως η αρετή φέρνει στη ζωή την ευτυχία

Στωικοί: φιλόσοφοι που πιστεύουν πως όταν ο άνθρωπος πράττει με τη λογική σκέψη είναι ευτυχισμένος

► **Οι επιστήμες:**

Τα μαθηματικά και η αστρονομία βάζουν κυριολεκτικά τον κόσμο σε τάξη! Ο Ευκλείδης διατυπώνει θεωρήματα στη γεωμετρία τα οποία χρησιμοποιούμε μέχρι τις μέρες μας. Ο Ερατοσθένης και ο Αρίσταρχος αλλάζουν την αντίληψη του ανθρώπου για το σύμπαν: η γη είναι σφαιρική και στο κέντρο του σύμπαντος βρίσκεται ο ήλιος.

► **Οι τέχνες: Αρχιτεκτονική**

Οι πόλεις χτίζονται σε μεγάλα, συμμετρικά τετράγωνα και στολίζονται με μεγαλειώδη και *κολοσσιαία** κτήρια. Ναοί, στοές και θέατρα σε ιωνικό και κορινθιακό ρυθμό διακοσμούνται με όμορφες τοιχογραφίες, πολύχρωμα ψηφιδωτά και εντυπωσιακά γλυπτά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της ελληνιστικής αρχιτεκτονικής αποτελεί ο βωμός του Δία Σωτήρα στην Πέργαμο.

κολοσσιαία:
κτήρια
μεγάλων
διαστάσεων

Η ακρόπολη της ελληνιστικής Περγάμου, Φρίντριχ Τιρχ, 1882. Διακρίνεται ο βωμός του Δία.

Χρησιμοποιώ την εφαρμογή google maps και υπολογίζω πόσα χιλιόμετρα απόσταση ταξίδεψαν τα κομμάτια του βωμού του Δία από την αρχαία Πέργαμο (ερείπια βωμού Διός) μέχρι το Βερολίνο, όπου αναστηλώθηκε από τους Γερμανούς αρχαιολόγους.

Πόσα χιλιόμετρα ταξίδεψε ο βωμός του Δία;

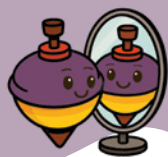
Η ποιήτρια Ήρινα εντυπωσιάζεται από μία προσωπογραφία:

"Η ζωγραφιά αυτή είναι έργο ευαίσθητων χεριών. Καλέ μου Προμηθέα, υπάρχουν άνθρωποι που σου μοιάζουνε στην τέχνη. Στ' αλήθεια, όποιος ζωγράφισε αυτήν την κοπέλα αν της έδινε και φωνή, θα είχε φτιάξει την Αγαθαρχίδα ολοζώντανη".

Παλατινή Ανθολογία VI.352, μτφρ. Ε. Σιστάκου, από "Πύλη για την ελληνική γλώσσα"

Μελετάμε χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια την παραπάνω πηγή. Υπογραμμίζουμε

- 1) με **πράσινο χρώμα** λέξεις και φράσεις που μαρτυρούν για ποια **τέχνη** μιλάει η πηγή (π.χ. αρχιτεκτονική, ζωγραφική, γλυπτική κ.λπ.)
- 2) με **πορτοκαλί χρώμα** λέξεις και φράσεις που δείχνουν το **θέμα** του έργου τέχνης (π.χ. σκηνές καθημερινής ζωής, μυθικά πρόσωπα, φύση και ζώα)
- 3) με **κόκκινο χρώμα** λέξεις και φράσεις που αποδεικνύουν ότι η ελληνιστική τέχνη αποτυπώνει τα πρόσωπα και την καθημερινή ζωή των ανθρώπων με **ζωντάνια**.

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Κυκλώνω το σωστό:

Το νέο είδος κωμωδίας που δημιουργήθηκε από τον Μένανδρο ονομάζεται:

- α) Θεία Κωμωδία.
- β) Νέα Κωμωδία.
- γ) Δεν ονομάζεται ούτε Θεία ούτε Νέα Κωμωδία.

Οι φιλόσοφοι που μιλούν για την τέχνη του να ζει κανείς ενάρετα και ευτυχισμένος είναι:

- α) οι Στωικοί.
- β) οι Κυνικοί.
- γ) οι Κυνικοί και οι Στωικοί.

Σημαντικός για την εξέλιξη της γεωμετρίας στα ελληνιστικά χρόνια θεωρείται:

- α) ο Ευκλείδης.
- β) ο Ερατοσθένης.
- γ) ο Αρχιμήδης.

B. Αντιστοιχίζω:

A

αρχιτεκτονική
γλυπτική
ζωγραφική
Νέα κωμωδία
φιλοσοφία
επιστήμες

B

τέχνη της ζωής
κολοσσιαία κτήρια
προοπτική και χρώμα
κίνηση στα σώματα και συναίσθημα στα πρόσωπα
ηλιοκεντρικό σύστημα
ευτράπελα περιστατικά της καθημερινής ζωής

Κι ενώ στην Ανατολή τα ελληνιστικά βασίλεια είναι απασχολημένα με την ανάπτυξή τους, τον πολυτελή τρόπο ζωής και τον μεταξύ τους ανταγωνισμό, στη Δύση μια νέα δύναμη ολοένα και μεγαλώνει. Οι Ρωμαίοι είναι ένας λαός που αναπτύσσεται στο Λάτιο, την περιοχή γύρω από τον ποταμό Τίβερη στη χερσόνησο της Ιταλίας. Ποιες είναι οι ασχολίες τους; Πώς είναι οργανωμένο το κράτος τους και ποιες είναι οι σχέσεις τους με τους άλλους λαούς της Μεσογείου;

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ για την κοινωνική και πολιτική οργάνωση της Ρώμης κατά την περίοδο της βασιλείας και στη συνέχεια της ελεύθερης πολιτείας (res publica),
- ▶ για τα κυριότερα γεγονότα που συνδέονται με την ίδρυση και την ανάπτυξη του ρωμαϊκού κράτους.

4^{ος} – 1^{ος} αι. π.Χ.

Ελληνιστικά Χρόνια

Το ρωμαϊκό κράτος

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια

753 π.Χ. ίδρυση της Ρώμης

509 π.Χ. κατάργηση της βασιλείας και γέννηση της ελεύθερης πολιτείας (res publica)

509 π.Χ. - 264 π.Χ. συγκρούσεις στο εσωτερικό μεταξύ πληβείων και πατρικίων και επεκτατικοί πόλεμοι

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Προς το τέλος της εποχής του χαλκού στην ιταλική χερσόνησο κατοικούν αρκετοί λαοί. Ετρούσκοι, Λατίνοι, Έλληνες και άλλα ιταλικά φύλα. Ήδη από τον 7ο αι. π.Χ., οι Ετρούσκοι ενώνουν επτά μικρούς οικισμούς και δημιουργούν μια νέα μεγάλη πόλη, τη Ρώμη. Αργότερα, οι Λατίνοι, με τη βοήθεια και άλλων φύλων, θα διώξουν τους Ετρούσκους και θα φτιάξουν το δικό τους κράτος. Κέντρο του είναι η Ρώμη και οι κάτοικοί του ονομάζονται Ρωμαίοι.

Μελετάμε τον χάρτη χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και απαντάμε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- ▶ Ποιοι λαοί κατοικούν στην ιταλική χερσόνησο πριν τα ελληνιστικά χρόνια;
- ▶ Κατοικούν Έλληνες στην ιταλική χερσόνησο και τη Σικελία την περίοδο αυτή; Πώς βρέθηκαν εκεί;
- ▶ Έχουν, άραγε, επαφή οι λαοί της ιταλικής χερσονήσου με τους Έλληνες; Τι είδους σχέσεις αναπτύσσουν;

Οι λαοί που κατοικούν στην ιταλική χερσόνησο τον 6ο αι. π.Χ.

Μαθαίνουμε για... τους Ρωμαίους και το κράτος τους.

Το γλωσσάρι
του ρωμαϊκού
κράτους

Ετρούσκοι:
λαός που
κατοικούσε
στο κέντρο
της ιταλικής
χερσονήσου

Δ Η ίδρυση της Ρώμης:

Για την ίδρυση της Ρώμης δεν έχουμε παρά ελάχιστες ιστορικές πληροφορίες. Τα λιγοστά αρχαιολογικά ευρήματα τοποθετούν την γέννησή της γύρω στο 753 π.Χ. Την περίοδο αυτή στην περιοχή γύρω από τον ποταμό Τίβερη συνυπάρχουν οι *Ετρούσκοι** με τους Λατίνους. Οι Ετρούσκοι ενώνουν επτά μικρούς οικισμούς και ιδρύουν μια μεγάλη πόλη, τη Ρώμη.

Δ Οι ασχολίες των κατοίκων:

Οι εύφορες κοιλάδες της περιοχής προσφέρονται για την ανάπτυξη της γεωργίας. Το μεγάλο πλάτος του ποταμού Τίβερη ευνοεί το εμπόριο και στο λιμάνι της πόλης καταλήγουν ελληνικά και φοινικικά πλοία με κάθε λογής αγαθά.

Δ Το πολίτευμα και η κοινωνία:

Στην αρχή η Ρώμη κυβερνάται με το πολίτευμα της βασιλείας. Ο βασιλιάς έχει την απόλυτη εξουσία. Ελέγχει τις οικονομικές δραστηριότητες των πολιτών, λύνει τις μεταξύ τους διαφορές στα δικαστήρια, είναι αρχηγός της θρησκείας και του στρατού.

Η ρωμαϊκή
κοινωνία

Οι πολίτες χωρίζονται σε τρεις κοινωνικές τάξεις:

- ▶ Οι **πατρίκιοι** είναι πλούσιοι ευγενείς. Κατάγονται από παλιές αριστοκρατικές οικογένειες και έχουν στην ιδιοκτησία τους μεγάλα κομμάτια γης.
- ▶ Οι **πελάτες** είναι οι παλαιότεροι κάτοικοι της περιοχής. Ζουν κοντά στους πατρικίους ως υπήκοοι και δέχονται την εύνοιά τους. Πολλές φορές γίνονται γάμοι μεταξύ των πατρικίων και των πελατών και με τα χρόνια οι δύο αυτές τάξεις ενώνονται σε μία.
- ▶ Οι **πληβείοι**, όπως μαρτυρά και το όνομά τους, είναι οι περισσότεροι σε αριθμό, το πλήθος. Είναι πολύ φτωχοί και έχουν ελάχιστα δικαιώματα. Οι γάμοι μεταξύ των πληβείων και των πατρικίων απαγορεύονται.

Δ Η ίδρυση της ελεύθερης πολιτείας:

Το 509 π.Χ. γίνεται μια μεγάλη πολιτική ανατροπή. Οι πατρίκιοι δυσαρεστημένοι από τον τρόπο διακυβέρνησης διώχνουν από τη Ρώμη τον βασιλιά και τους Ετρούσκους. Αναλαμβάνουν την εξουσία και ονομάζουν το καινούριο τους πολίτευμα *res publica**: ελεύθερη πολιτεία. Η ελεύθερη πολιτεία συγκεντρώνει στοιχεία από το πολίτευμα της δημοκρατίας και της αριστοκρατίας.

Επειδή, ωστόσο, η εξουσία μοιράζεται στα χέρια των λίγων πατρικίων, οι πληβείοι αισθάνονται αδικημένοι και ξεκινούν διαμαρτυρίες. Οι αγώνες των πληβείων διαρκούν αρκετούς αιώνες μέχρι να κατακτήσουν πολιτική ισότητα. Στην αρχή καταφέρνουν να εκπροσωπούνται από τους Δημάρχους. Αργότερα, καθώς οι γάμοι μεταξύ των πληβείων και των πατρικίων επιτρέπονται, τα μέλη της κοινωνίας εξισώνονται και οι πληβείοι μπορούν να εκλεγούν ακόμη και στο αξίωμα του Ύπατου.

res publica:
η διακυβέρνηση
του κράτους για
τους Ρωμαίους
είναι ένα «πράγμα
κοινό»

► Η οργάνωση του πολιτεύματος:

Μέσα τις κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές που έφεραν οι αγώνες των πληβείων, το πολίτευμα της Ρώμης διαμορφώνεται ως εξής:

- Οι **Ύπατοι**: είναι οι ανώτατοι άρχοντες. Για την ασφάλεια του πολιτεύματος εκλέγονται για έναν χρόνο. Είναι υπεύθυνοι για τη σωστή διοίκηση του κράτους αλλά και αρχηγοί του στρατού. Όταν λείπουν σε κάποια εκστρατεία, την ασφάλεια της πόλης αναλαμβάνει ένας άρχοντας, ο **Δικτάτορας**.
- **Σύγκλητος**: αποτελείται από 300 πατρικούς. Τα μέλη της είναι ισόβια και είναι υπεύθυνα για να ρυθμίζουν όλα τα ζητήματα του κράτους. Ζητήματα οικονομικά, θρησκευτικά, θέματα ειρήνης ή πολέμου ακόμη και την ψήφιση νόμων.
- Οι **Συνελεύσεις των Πολιτών**: αποτελούνται από πατρικούς και πληβείους. Ψηφίζουν τους Ύπατους και τους νόμους που προτείνει η Σύγκλητος.
- Οι **Δήμαρχοι**: εκλέγονται για έναν χρόνο. Θεωρούνται πρόσωπα ιερά και προστατεύουν τους πληβείους από τις αυθαιρεσίες των πατρικών. Μπορούν ακόμη να ασκήσουν βέτο* για την ψήφιση ενός νόμου προστατεύοντας τα δικαιώματα των αδύναμων.

ασκώ βέτο:
αρνούμαι να
ψηφίσω θετικά
για κάτι

Μέχρι τις αρχές του 3ου αι. π.Χ. οι Ρωμαίοι λύνουν τις κοινωνικές τους διαφορές. Μέσα σε ένα κλίμα ισότητας, ηρεμίας και ειρήνης, οι Ρωμαίοι οργανώνουν την οικονομία τους και επεκτείνουν την εμπορική τους δραστηριότητα με την κατασκευή δρόμων. Σιγά-σιγά επιβάλλονται στους γείτονές τους και κατακτούν πόλεις σε ολόκληρη την ιταλική χερσόνησο. Στην κυριαρχία τους πέφτουν και οι ελληνικές πόλεις της Κάτω Ιταλίας.

Η επιθυμία, όμως, των Ρωμαίων είναι να κυριαρχήσουν στο εμπόριο της Μεσογείου. Θα τα καταφέρουν;

Η λύκαινα του Καπιτωλίου, μπρούτζινο άγαλμα του 15ου αι. μ.Χ.

Μας θυμίζει κάποιον μύθο που συνδέεται με την αρχαία Ρώμη;

► Οι τέχνες: Ζωγραφική και γλυπτική

Στη ζωγραφική και τα ψηφιδωτά οι καλλιτέχνες της ελληνιστικής εποχής δουλεύουν όμορφα με το χρώμα, την προοπτική και τις σκιές. Η γλυπτική εξελίσσεται. Τα σώματα αποκτούν κίνηση και τα πρόσωπα έκφραση και συναίσθημα. Η ζωντάνια και η δραματικότητα των έργων τέχνης γεννούν τον θαυμασμό των ανθρώπων της εποχής.

Εγώ είμαι αυτός που βλέπεις να σφίγγει τις όχθες με το ισχυρό του ρεύμα και να διασχίζει τις πλούσιες καλλιέργειες, ο γαλάζιος Τίβερης.
Αινειάδα, VIII (ελεύθερη απόδοση)

Ο ποταμός της Ρώμης, Τίβερης, προσωποποιημένος. Πλατεία των Τεσσάρων Ποταμών, Ρώμη.

► Οι τέχνες: Σκεύη, κοσμήματα και μικροτεχνία

Οι οικίες δεν αλλάζουν σε σχέση με τα Κλασικά Χρόνια. Τα δωμάτια χτίζονται γύρω από μια εσωτερική αυλή. Ενδιαφέρον, όμως, παρουσιάζουν οι μικροί θησαυροί που κρύβουν, ανάλογα με την οικονομική δυνατότητα των ιδιοκτητών τους. Σκεύη από χρυσό και ασήμι, περίτεχνα γυάλινα αγγεία, κοσμήματα με πολύτιμους λίθους και λογής διακοσμητικά μαρτυρούν την ανάγκη των κατόχων τους για μια πολυτελή και καλαίσθητη ζωή.

Τα αρχικά προκύπτουν από τη λατινική φράση *Senatus Populusque Romanus* που σημαίνει «Η Σύγκλητος και ο λαός της Ρώμης». Με τα αρχικά αυτά σφραγίζονται τα δημόσια έγγραφα, κοσμούνται τα νομίσματα, τα λάβαρα του πολέμου και τα δημόσια κτήρια.

Ρωμαϊκό νόμισμα με τα αρχικά SPQR, σύμβολο του ρωμαϊκού κράτους.

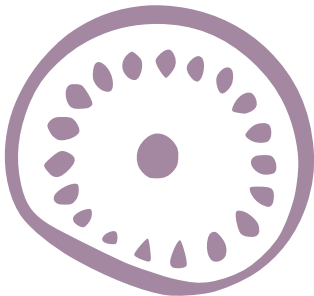
μελετώντας τις πηγές

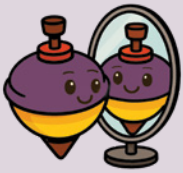
1. Λίγα ιστορικά στοιχεία έχουμε για την ίδρυση της Ρώμης. Ωστόσο, οι μύθοι για τη γέννηση της πόλης είναι πολλοί και παρουσιάζουν έντονο ενδιαφέρον. Διαβάζουμε κάποιους από αυτούς και συζητάμε στην τάξη για άλλους μύθους που συνδέονται με την ίδρυση σημαντικών πόλεων της αρχαιότητας.
2. Παρατηρούμε χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια τον πίνακα: με ποιον από τους δύο μύθους συνδέεται ο πίνακας του Πέτερ Πάουλ Ρούμπενς «Ρωμύλος και Ρέμος»;

Μύθοι για την
ίδρυση της
Ρώμης

Ο Ρωμύλος και ο Ρέμος του
Πέτερ Πάουλ Ρούμπενς,
Πινακοθήκη Καπιτωλίου,
Ρώμη.

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Κυκλώνω το σωστό:

Η πρωτεύουσα του ρωμαϊκού κράτους είναι:

- α) το Λάτιο.
- β) η Ρώμη.
- γ) το Μιλάνο.

Στην αρχή της ίδρυσης της Ρώμης, το πολίτευμά της ήταν:

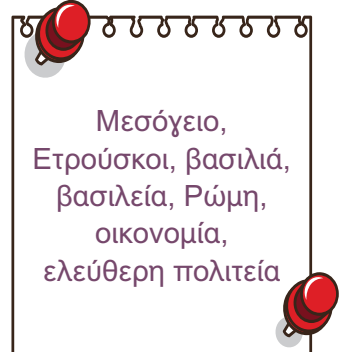
- α) η βασιλεία.
- β) η αριστοκρατία.
- γ) η δημοκρατία.

Με τις διάφορες κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές το πολίτευμα της Ρώμης διαμορφώθηκε σε:

- α) αριστοκρατία.
- β) δικτατορία.
- γ) πολίτευμα ελεύθερης πολιτείας.

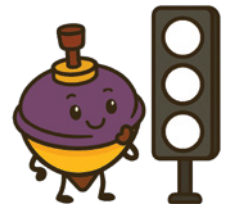
B. Συμπληρώνω τα κενά:

Τον 7ο αι. π.Χ. οι ένωσαν επτά μικρούς οικισμούς και ίδρυσαν μια μεγάλη πόλη τη Το πολίτευμα της Ρώμης ήταν αρχικά η Οι Ρωμαίοι όμως τον 6ο αι. π.Χ. έδωξαν τον και τους Ετρούσκους και έφτιαξαν το δικό τους κράτος με νέο πολίτευμα, την Μετά από τους αγώνες των πληβείων για τα δικαιώματά τους, η Ρώμη μέσα σε ένα κλίμα ηρεμίας και ειρήνης οργανώνει την της και σχεδιάζει να κυριαρχήσει στη

Γ. Γκάζι - Φρένο - Στοπ!

- Αν έχω συγκεντρώσει **8-10** σωστές απαντήσεις στις παραπάνω δραστηριότητες, χρωματίζω το φανάρι με **πράσινο χρώμα**, πατάω γκάζι και προχωρώ!
- Αν έχω συγκεντρώσει **5-7** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **πορτοκαλί**. Βρίσκω στο κείμενο και υπογραμμίζω τις πληροφορίες που ξεχνώ.
- Αν έχω συγκεντρώσει **λιγότερες από 5** απαντήσεις, χρωματίζω το φανάρι **κόκκινο**. Τι με δυσκολεύει; Έχω απορίες;

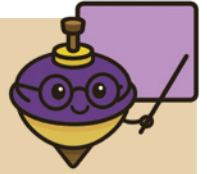

Τις σημειώνω εδώ

Η Καρχηδόνα συγκρούεται με τη Ρώμη

Η Ρώμη από ένα μικρό κράτος γύρω από τον ποταμό Τίβερη αρχίζει να μεγαλώνει, να δυναμώνει και να επεκτείνεται. Οι πόλεμοι δεν είναι πάντα νικηφόροι, όμως οι Ρωμαίοι με πείσμα, επιμονή και πειθαρχία καταφέρνουν να κυριαρχήσουν τόσο στην κεντρική όσο και στη νότια Ιταλία. Επόμενος στόχος τους: το νησί της Σικελίας. Το θεωρούν, άλλωστε προέκταση της ιταλικής χερσονήσου. Βρίσκουν, όμως, ένα εμπόδιο. Η Καρχηδόνα έχει εκεί τις αποικίες της, και είναι η πρώτη δύναμη στους εμπορικούς δρόμους της Δύσης.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

► για την κατάκτηση της Καρχηδόνας από τη Ρώμη.

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια

4^{ος} – 1^{ος} αι. π.Χ.
Ελληνιστικά Χρόνια

264-241 π.Χ. αρχίζουν οι συγκρούσεις με την Καρχηδόνα, πρώτος Καρχηδονιακός Πόλεμος

218-201 π.Χ. δεύτερος Καρχηδονιακός Πόλεμος

149-146 π.Χ. τρίτος Καρχηδονιακός Πόλεμος, ολοκληρωτική καταστροφή της Καρχηδόνας

τα ερωτήματα και οι υποθέσεις μας

Παρατηρούμε τον χάρτη χωρισμένοι/-ες σε ομάδες και συζητάμε:

- Η Ρώμη αυξάνει τα εδάφη της στην ιταλική χερσόνησο; Σε ποιες περιοχές απλώνεται (βόρεια, νότια, ανατολικά, δυτικά);
- Καταφέρνουν οι Ρωμαίοι να κατακτήσουν τις ελληνικές πόλεις της Κάτω Ιταλίας;
- Υπάρχουν ελληνικές πόλεις που δεν έχουν κατακτηθεί ακόμη από τους Ρωμαίους; Πού βρίσκονται;
- Ποιοι λαοί κυριαρχούν στο νησί της Σικελίας;
- Θα μπορούσε εύλογα να θεωρηθεί η Σικελία προέκταση της ιταλικής χερσονήσου;
- Σε ποια ήπειρο βρίσκεται η Καρχηδόνα; Διευκολύνει η θέση της το εμπόριο;

Το ρωμαϊκό κράτος στις αρχές του 3ου αι. π.Χ..

Μαθαίνουμε για...

τη σύγκρουση της Ρώμης με την Καρχηδόνα

► Το μικρό ρωμαϊκό κράτος εξελίσσεται σε ολόκληρη ηγεμονία:

Πώς μια μικρή και κλειστή γεωργική κοινωνία σαν τη Ρώμη, καταφέρνει να κυριαρχήσει σε ολόκληρη την ιταλική χερσόνησο; Πώς ενώνει κάτω από την ηγεμονία της όλες τις ιταλικές πόλεις και τις ελληνικές αποικίες της Κάτω Ιταλίας; Οι Ρωμαίοι με υπομονή και πειθαρχία καταφέρνουν να απωθήσουν τους εχθρούς τους και να διατηρήσουν τα εδάφη τους. Χρησιμοποιούν τους δρόμους που έχουν φτιάξει για τις εμπορικές τους συναλλαγές και με σωστή οργάνωση καταφέρνουν να κυριαρχήσουν σταδιακά σε όλη την ιταλική χερσόνησο. Επόμενος στόχος, η Σικελία. Στη Σικελία κυριαρχεί η Καρχηδόνα, η μεγαλύτερη ναυτική δύναμη της εποχής στη Δύση.

► Ποιος θα υπερισχύσει στη Σικελία;

Η πρώτη σύγκρουση των Ρωμαίων με την Καρχηδόνα ξεκινά το 264 π.Χ.. Οι Ρωμαίοι ναυπηγούν για πρώτη φορά πλοία και σε συμμαχία με τις ελληνικές αποικίες της Σικελίας νικούν τους Καρχηδόνιους. Οι Καρχηδόνιοι αναγκάζονται να εγκαταλείψουν το νησί. Οι Ρωμαίοι ανενόχλητοι κατευθύνονται προς την Κορσική και τη Σαρδηνία.

► Οι Καρχηδόνιοι στην αντεπίθεση:

Ο ανταγωνισμός των δύο δυνάμεων δεν σταματά. Οι Καρχηδόνιοι με αρχηγό τον Αννίβα έχουν ένα μεγαλειώδες σχέδιο: να οδηγήσουν τον στρατό και τους ελέφαντές τους μέσα από τις Άλπεις και να επιτεθούν στους Ρωμαίους από τη ξηρά. Οι απώλειες των Ρωμαίων είναι αρκετές, αντιστέκονται όμως με σθένος.

Άουγκουστ φον Βερντλ,
Ο Αννίβας περνά τις Άλπεις, 1886.

Ο Αννίβας έχει μείνει στην ιστορία ως ένας από τους μεγαλύτερους στρατηλάτες. Οδήγησε 50.000 στρατιώτες, 9.000 ιππείς και 37 ελέφαντες μέσα από τις χιονισμένες Άλπεις προς την Ιταλία. Νίκησε τους Ρωμαίους τρεις φορές: στον ποταμό Τρέβια, τη λίμνη Τρασιμένη και τις Κάννες. Οι Ρωμαίοι φοβούνταν ότι κατευθύνεται προς τη Ρώμη και αναφωνούσαν «ο Αννίβας είναι προ των πυλών». Η φράση αυτή έχει μείνει στην ιστορία. Τελικά ο Αννίβας ηττήθηκε και εξορίστηκε από την πόλη του. Για ένα διάστημα βρήκε καταφύγιο στην αυλή του Αντίοχου Γ', στο βασίλειο των Σελευκιδών.

Ο Αννίβας σχεδιάζει επιθέσεις στις πόλεις του νότου, όταν αναγκάζεται να επιστρέψει στην Καρχηδόνα. Οι Ρωμαίοι με αρχηγό τον Σκιπίωνα βρίσκονται ήδη εκεί! Η τελική μάχη δίνεται στη Ζάμα, όπου οι Ρωμαίοι νικούν. Οι Καρχηδόνιοι παραχωρούν στους Ρωμαίους τα εδάφη τους στην **ιβηρική χερσόνησο***, τον στόλο τους, χρήματα, ακόμη και τους πολεμικούς τους ελέφαντες!

Προτομή του Αννίβα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Νάπολης Πινακοθήκη Καπιτωλίου, Ρώμη.

Ιβηρική χερσόνησος: γεωγραφική περιοχή που εκτείνεται η σημερινή Ισπανία

Μετά τη λήξη του δεύτερου Καρχηδονιακού Πολέμου, ο Κάτwnας ο Πρεσβύτερος επισκέπτεται την Καρχηδόνα. Η πόλη δείχνει ήδη σημάδια ανάκαμψης. Ο Κάτwnας φοβάται για τη μοίρα της Ρώμης. Σε κάθε ομιλία του στη Σύγκλητο δεν ξεχνά να θυμίζει στους Ρωμαίους πως «η Καρχηδόνα πρέπει να καταστραφεί». Ο Κάτwnας θεωρείται πως συνέβαλε με τις ομιλίες του στον τρίτο Καρχηδονιακό Πόλεμο και την ολοκληρωτική καταστροφή της Καρχηδόνας.

► Ο πόλεμος δεν σταματά... *Carthago delenda est!*

Για τα επόμενα τρία χρόνια οι Ρωμαίοι πολιορκούν την Καρχηδόνα. Το 146 π.Χ. την καταστρέφουν ολοκληρωτικά. Οι Ρωμαίοι είναι δίχως αμφιβολία οι κυρίαρχοι στο δυτικό κομμάτι της Μεσογείου.

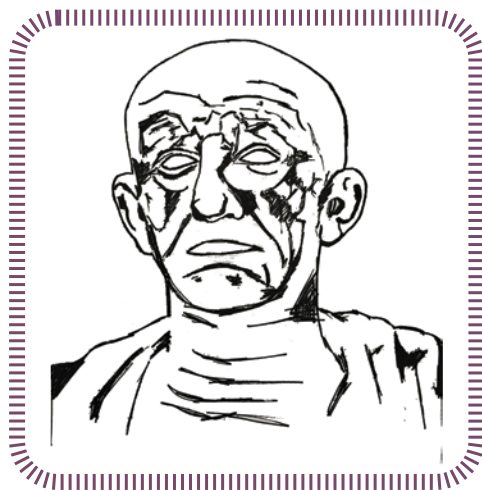
Carthago delenda est:: η Καρχηδόνα πρέπει να καταστραφεί

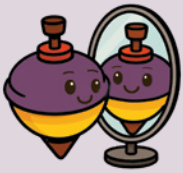
Carthago delenda est!

Καρχηδονιακοί Πόλεμοι

Κάτwnας ο Πρεσβύτερος της Νάπολης, Πινακοθήκη Καπιτωλίου, Ρώμη.

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Κυκλώνω το σωστό:

Η Καρχηδόνα

- α) κυριαρχεί στους εμπορικούς δρόμους της Δύσης.
- β) διαθέτει δυνατό στόλο.
- γ) έχει ισχυρό στόλο πολεμικών πλοίων και είναι η μεγαλύτερη ναυτική δύναμη της Δύσης.

Οι Ρωμαίοι επιθυμούν να επιτεθούν στην Καρχηδόνα

- α) για να κυριαρχήσουν στη Σικελία.
- β) για να κυριαρχήσουν στους εμπορικούς δρόμους της Δύσης.
- γ) για να πετύχουν και τα δύο (α και β).

Η Καρχηδόνα καταστρέφεται ολοσχερώς από τους Ρωμαίους

- α) το 146 μ.Χ.
- β) το 149 π.Χ.
- γ) το 146 π.Χ.

B. Αντιστοιχίζω:

Αννίβας
Σκιπίωνας
ιταλική χερσόνησος
Σικελία

Ρωμαίοι
Καρχηδόνα

ιβηρική χερσόνησος
νίκη
ήττα

Γ. 3-2-1... φύγαμε! Ονομάζω:

3 περιοχές στις οποίες επεκτείνονται οι Ρωμαίοι μετά και το τέλος των Καρχηδονιακών Πολέμων

2 αιτίες που οδηγούν στη σύγκρουση Ρώμης και Καρχηδόνας

1 στοιχείο που με εντυπωσίασε περισσότερο σε αυτό το κεφάλαιο

Ήδη με τη λήξη του δεύτερου Καρχηδονιακού Πολέμου οι Ρωμαίοι γίνονται κυρίαρχοι σε ολόκληρη τη δυτική Μεσόγειο. Το βλέμμα τους τώρα στρέφεται στην Ανατολή. Ο τρόπος ζωής, ο πολιτισμός και η ιστορία του ελληνικού κόσμου γοητεύει τους Ρωμαίους. Έτσι, καθώς τα ελληνικά κράτη φαίνονται αποδυναμωμένα από τις συνεχείς συγκρούσεις, τις ανακατατάξεις και τις κοσμοϊστορικές εξελίξεις, οι Ρωμαίοι εισβάλλουν με τον τρόπο τους στα ελληνικά πράγματα.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθουμε

- ▶ για τη δημιουργία και την οργάνωση των Συμπολιτειών (Αιτωλική – Αχαϊκή) ως την ύστατη προσπάθεια ένωσης των Ελλήνων σε πολιτική κοινότητα,
- ▶ για την κατάκτηση των Ελλήνων από τους Ρωμαίους,
- ▶ τις μεθόδους που χρησιμοποίησαν οι Ρωμαίοι για να κατακτήσουν την Ελλάδα

4^{ος} – 1^{ος} αι. π.Χ.
Ελληνιστικά Χρόνια

Γεωμετρικά Χρόνια

Αρχαϊκά Χρόνια

Κλασικά Χρόνια

215-168 π.Χ. Μακεδονικοί Πόλεμοι

146 π.Χ. η Αχαϊκή Συμπολιτεία διαλύεται, η Κόρινθος καταστρέφεται και ο ελληνικός κόσμος υποτάσσεται στους Ρωμαίους

31 π.Χ. μάχη στο Άκτιο, υποταγή του βασιλείου της Αιγύπτου στους Ρωμαίους

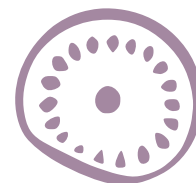
τα **ερωτήματα** και οι **υποθέσεις** μας

Παρατηρούμε τον χάρτη σε ομάδες και συζητάμε:

- ▶ Πώς ήταν χωρισμένη η Ελλάδα στις αρχές του 3ου αι. π.Χ.;
- ▶ Ποια είναι η μεγαλύτερη δύναμη στον ελλαδικό χώρο εκείνη την περίοδο;
- ▶ Σε ποιες περιοχές εκτείνεται η κυριαρχία της Αιτωλικής και της Αχαϊκής Συμπολιτείας;

Ο ελλαδικός χώρος το 212 π.Χ., το βασίλειο της Μακεδονίας και οι Συμπολιτείες

Μαθαίνουμε για... την υποταγή του ελληνικού κόσμου στους Ρωμαίους

► Τι κάνουν οι Έλληνες; Η Μακεδονία και οι Συμπολιτείες:

Την περίοδο αυτή το βασίλειο της Μακεδονίας είναι η μεγαλύτερη δύναμη στον ελλαδικό χώρο. Οι Μακεδόνες βασιλιάδες προσπαθούν να επιβληθούν στις μικρότερες πόλεις-κράτη της Ελλάδας. Για να διατηρήσουν την αυτονομία και την ανεξαρτησία τους οι πόλεις-κράτη συνασπίζονται σε *συμπολιτείες*** . Οι συμπολιτείες τρέφουν αντιμακεδονικά αισθήματα. Οι Έλληνες είναι διασπασμένοι. Η αδυναμία των Ελλήνων να παραμείνουν ενωμένοι σε μια ταραχμένη περίοδο σαν και αυτή αποδεικνύεται επικίνδυνη.

► Το βλέμμα των Ρωμαίων στραμμένο στην Ανατολή...

Ο δεύτερος Καρχηδονιακός Πόλεμος ξεσπά. Ο Φίλιππος Ε', βασιλιάς της Μακεδονίας, συμμαχεί με τον Αννίβα εναντίον των Ρωμαίων. Σε αντίδραση οι Ρωμαίοι συμμαχούν με την Αιτωλική και την Αχαϊκή Συμπολιτεία και ξεκινούν πόλεμο εναντίον των Μακεδόνων.

Για να καταφέρουν να διαλύσουν το μακεδονικό βασίλειο οι Ρωμαίοι χρειάζεται να αναμετρηθούν με τον Φίλιππο Ε' και τον γιο του, Περσέα, τρεις φορές. Στη συνέχεια, βρίσκουν διάφορους τρόπους για να εξαντλήσουν τις Συμπολιτείες και να επιβληθούν σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο.

Στην αρχή, οι Ρωμαίοι καταφέρνουν με τη βοήθεια των Συμπολιτειών να διαλύσουν το βασίλειο της Μακεδονίας και εμφανίζονται σαν «ελευθερωτές». Σύντομα όμως, αρχίζουν τις διακρίσεις και δεν αντιμετωπίζουν όλες τις πόλεις-κράτη με τον ίδιο τρόπο. Καλλιεργούν έτσι τον ανταγωνισμό και τις κρατούν διχασμένες. Με την τακτική του «διαίρει και βασίλευε» οι Ρωμαίοι καταφέρνουν να διαλύσουν τις Συμπολιτείες.

Όταν, λοιπόν, επιστρέφουν στην Ελλάδα για να αποτελειώσουν τον Περσέα, γιο του Φιλίππου Ε', αφαιρούν τα προνόμια που έχουν δώσει στις συμμαχικές τους πόλεις, επιβάλλουν ολιγαρχικά καθεστώτα και τις υποχρεώνουν να πληρώνουν φόρους. Μάταια η Αχαϊκή Συμπολιτεία εξεγείρεται. Το 146 π.Χ. η Κόρινθος καταστρέφεται συθέμελα και μαζί της υποτάσσεται όλη η Ελλάδα στους Ρωμαίους.

****Η Αιτωλική Συμπολιτεία:** γύρω της συνασπίζονται οι περισσότερες πόλεις της κεντρικής Ελλάδας με κέντρο το μαντείο των Δελφών. Όλοι οι πολίτες αποφασίζουν δημοκρατικά για πόλεμο ή ειρήνη και εκλέγουν τους άρχοντες.

Η Αχαϊκή Συμπολιτεία: γύρω της συνασπίζονται όλες οι πόλεις της Πελοποννήσου. Η οργάνωσή της είναι πιο περίπλοκη από την αντίστοιχη Αιτωλική και συνδυάζει δημοκρατικά και ολιγαρχικά στοιχεία. Οι άρχοντες της Αχαϊκής Συμπολιτείας έχουν αυξημένες εξουσίες.

Ο βασιλιάς Περσέας παραδίδεται στους Ρωμαίους, 1882, Ζαν-Φρανσουά-Περόν, Μουσείο Καλών Τεχνών, Βουδαπέστη

Μετά την ήττα του στην Πύδνα ο βασιλιάς Περσέας, ο τελευταίος βασιλιάς της Μακεδονίας, θα μεταφερθεί με τους απογόνους του στη Ρώμη και θα πεθάνει λίγα χρόνια αργότερα μακριά από την πατρίδα του.

Ο τόπος έχει τη δική του ιστορία

Ένα προς ένα ακολουθούν και τα ελληνιστικά βασίλεια με τελευταίο το βασίλειο των Πτολεμαίων. Θα εξελιχθεί άραγε το ρωμαϊκό κράτος σε μια μεγάλη αυτοκρατορία γύρω από τη Μεσόγειο θάλασσα; Αυτό θα το εξετάσουμε στην επόμενη τάξη...

ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

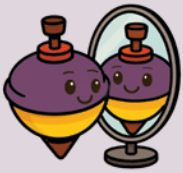
Οι Ρωμαίοι παραχωρούν στους Έλληνες «ελευθερία»:

Μετά τη δεύτερη νίκη των Ρωμαίων κατά του Φιλίππου Ε' και ενώ οι Έλληνες γιορτάζουν στα Ίσθμια, αρχίζει ξαφνικά να ηχεί μια σάλπιγγα στο στάδιο. Ο κήρυκας πληροφορεί το πλήθος ότι η Σύγκλητος των Ρωμαίων αφήνει ελεύθερους, αφορούρητους και αφορολόγητους τους Έλληνες αρκεί να σέβονται τους πατροπαράδοτους νόμους. Στην αρχή το μήνυμα δεν ακούγεται καλά και δημιουργείται σύγχυση στο πλήθος. Ο κήρυκας επαναλαμβάνει το μήνυμα με ζωηρότερο τόνο. Μια χαρούμενη κραυγή απλώνεται ως τη θάλασσα και το θέατρο σηκώνεται όρθιο. Κανείς δεν δίνει πια σημασία στους αθλητές.

Πλουτάρχου, Τίτος Φλαμίνιος, 10. διασκευή

Μελετάμε την πηγή χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια και συμπληρώνουμε τον πίνακα

- ▶ Σε ποιο ιστορικό γεγονός αναφέρεται η πηγή;
- ▶ Ποιες είναι οι ελευθερίες που παραχωρούν οι Ρωμαίοι στις πόλεις-κράτη;
- ▶ Πώς αντιδρά το πλήθος και γιατί θεωρεί τους Ρωμαίους ελευθερωτές;
- ▶ Οι Ρωμαίοι θα κρατήσουν την υπόσχεσή τους ή θα αλλάξουν τακτική;

αξιολογούμε τις γνώσεις μας

A. Συμπληρώνω τα κενά:

Στα ελληνιστικά χρόνια, η ισχυρότερη δύναμη στον ελλαδικό χώρο είναι η Οι μικρότερες ελληνικές πόλεις συνασπίζονται σε Η και η Συμπολιτεία τρέφουν αντιμακεδονικά αισθήματα. Οι βρίσκουν τους Έλληνες διασπασμένους. Με αυτόν τον τρόπο εισχωρούν στην και το 146 π.Χ. την κατακτούν με και με την τακτική του

"διαίρει και βασίλευε",
Μακεδονία, πολέμους,
συμπολιτείες, Αχαϊκή,
Ρωμαίοι, Αιτωλική,
Ελλάδα

B. Σωστό ή Λάθος;

- ▶ Μετά την κατάκτηση της Δύσης οι Ρωμαίοι στρέφουν την προσοχή τους στην Ανατολή. Σ Λ
- ▶ Οι βλέψεις των Ρωμαίων προς την Ανατολή βρίσκουν τους Έλληνες ενωμένους. Σ Λ
- ▶ Οι Ρωμαίοι στρέφονται κατά της Μακεδονίας. Σ Λ
- ▶ Στους Μακεδονικούς Πολέμους οι Συμπολιτείες συμμαχούν με τους Ρωμαίους. Σ Λ
- ▶ Οι Ρωμαίοι αποδυναμώνουν τις Συμπολιτείες με την τακτική του «διαίρει και βασίλευε». Σ Λ
- ▶ Ο ελληνικός κόσμος υποτάσσεται στους Ρωμαίους το 146 π.Χ. Σ Λ

Αναδιατυπώνω σωστά
κάθε λανθασμένη
πρόταση **εδώ**:

Γ. 3-2-1... φύγαμε! Ονομάζω:

3 καινούριες ιστορικές πληροφορίες που έμαθα σε αυτό το κεφάλαιο	
2 πληροφορίες που με εντυπωσίασαν	
1 θέμα που κίνησε την περιέργειά μου και θα ήθελα να διερευνήσω	

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αριστοτέλης (2009), *Αθηναίων Πολιτεία* (μτφρ. Ν. Κονόμης), Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.
- Διόδωρος Σικελιώτης, *Βιβλιοθήκη Ιστορική, 11ος τόμος* (μτφρ. φιλολογική ομάδα Κάκτου, (2011), Αθήνα: Κάκτος.
- Ευθυμίου Μ. (2017), *Μόνο λίγα χιλιόμετρα. Ιστορίες για την Ιστορία σε συνεργασία με τον Μάκη Προβατά*, Αθήνα: Πατάκης.
- Ηρόδοτος (1994), *Ιστορίες* (μτφρ. φιλολογική ομάδα Κάκτου), Αθήνα: Κάκτος.
- Ηρόδοτος (1993), *Ιστορίες*, (μτφρ. Η. Σπυρόπουλος). Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη.
- Θουκυδίδης (2012), *Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου* (μτφρ. Ά Βλάχος) 2012, Αθήνα: Εστία.
- Θουκυδίδου (1962), *Ιστορία* (μτφρ. Ε Λαμπρίδη), Αθήνα: Γκοβόστης.
- Θουκυδίδου (1968), *Ιστορία* (μτφρ. Ά. Βλάχου), Αθήνα: εκδόσεις Γαλαξίας.
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (1979), τ. Α'-Δ', Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών Α.Ε.
- Καζαντζίδη, Μ. & Καραντινού, Ε. (2014), *Καλώς ήρθες στην αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα: Άγκυρα.
- Κυρτάτας, Δ.Ι. & Ράγκος, Σπ. Ι. (2010), *Η ελληνική αρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- Μοσσέ, Κλ. (2015), *Μικρή Ιστορία της Αθηναϊκής Δημοκρατίας και η πρόσληψή της στους αιώνες*, Αθήνα: Πατάκης.
- Μοσσέ, Κλ. (2002), *Η Γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα* (μτφρ. Α. Στεφανής), Αθήνα: Παπαδήμα.
- Μπάλτρους, Ε. (1998), *Σπάρτη-Η ιστορία, η κοινωνία και ο πολιτισμός της αρχαίας λακωνικής πόλης* (μτφρ. Χρ. Π. Μπάλογλου), Αθήνα: Παπαδήμα.
- Botsford, G.W., Robinson, C.A. (1977), *Αρχαία Ελληνική Ιστορία, αναθεωρημένη από τον καθηγητή Ντόναλντ Κέηγκαν*, Β΄ έκδοση, ΜΙΕΤ.
- Νάκου, Ει. (2004), *Ταξίδια στην Προϊστορική Ελλάδα*, Αθήνα: Κέδρος.
- Ντεκάστρο, Μ. (2009), *Το νέο Μουσείο της Ακρόπολης*, Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Ντότγουελ, Έ. (1819), *Μια κλασική και τοπογραφική περιήγηση στην Ελλάδα, κατά τα έτη 1801, 1805 και 1806, τομος Α΄*, Λονδίνο (από το πρωτότυπο).
- Ξενοφών (2002), *Ελληνικά* (μτφρ. Ρ. Ρούφος), Αθήνα: Ωκεανίδα.
- Παυσανία (1980), *Ελλάδος Περιήγησις-Αρκαδικά* (μτφρ. Ν. Παπαχατζή), Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Διαδικτυακή Εγκυκλοπαίδεια από το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού (www.ime.gr)
- Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα και τη γλωσσική εκπαίδευση (www.greek-language.gr)
- myrtis.gr

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ ΜΕ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΧΡΗΣΗ (CC0)

Creazilla

dams.birminghammuseums.org.uk

Wikimedia Commons

www.metmuseum.org

ΧΡΗΣΗ ΕΙΚΟΝΩΝ ΧΩΡΙΣ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗ ΜΕ ΑΝΑΦΟΡΑ ΚΑΙ ΑΔΕΙΑ ΧΡΗΣΗΣ/WIKIMEDIA COMMONS

Θουκυδίδης και Ηρόδοτος, Κοινοβούλιο Βιέννης © Everbruin, CC BY-SA 4.0, σελ 15, 102.

Σπαρτιάτης ακοντιστής © Marie-Lan Nguyen, CC BY 2.5, σελ 41.

Η πεπλοφόρος © Marsyas, CC BY 2.5, σελ 55.

Δαρείος Α', περσικό νόμισμα © Marie-Lan Nguyen, CC BY 2.5, σελ 61.

Το παλάτι του Δαρείου Α' στην Περσέπολη © Carole Raddato, CC BY-SA 2.0, σελ 63.

Το κράνος του στρατηγού Μιλτιάδη © William Neuheisel, CC BY-SA 2.0, σελ 68.

Περσικό κράνος © Pimpinellus, CC BY-SA 4.0, σελ 68.

Αιχμές από περσικά βέλη και δόρατα © Therese Clutario, CC BY-SA 2.0, σελ 72.

Αντίγραφο Τρικάρηνου Όφεως στους Δελφούς © Charismak, CC BY-SA 4.0, σελ 80.

Κεφαλή από τον Τρικάρηνο Όφι © Eric Gaba, CC BY-SA 3.0, σελ 80.

Βόρειο τμήμα τείχους Ακρόπολης © Yair Haklai, CC BY-SA 4.0, σελ 84.

Το ιερό του Απόλλωνα στη Δήλο © RoubinakiM, CC BY-SA 4.0, σελ 84.

Όστρακο με το όνομα του Κίμωννα © Marsyas, CC BY 2.5, σελ 85.

Θουκυδίδης © user:shakko, CC BY-SA 3.0, σελ 101.

Θραύσμα ανάγλυφου με αθηναϊκή τριήρη © Ad Meskens, CC BY-SA 4.0, σελ 112

Αργυρό τετράδραχμο Σέλευκου © Hartmann Linge, CC BY-SA 3.0, σελ 129

Προτομή του Μ. Αλέξανδρου © Marsyas, CC BY 2.5, σελ 129.

Αλέξανδρος και Δαρείος στην Ισσό © Dr. Wolfgang PFÄFFL, CC BY-SA 4.0, σελ 133.

Ο Αλέξανδρος, Φαραώ © Neithsabes, CC BY-SA 3.0, σελ 133.

Βαβυλωνιακή επιγραφή © Brigade Piron, CC BY-SA 4.0, σελ 134.

Στοά Αντίγονου στη Δήλο © Olaf Tausch, CC BY-SA 3.0, σελ 138.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΡΩΝ

- Αθήνα: 45, 50, 62, 65, 71, 76, 78, 80, 90, 95, 101, 112, 114, 119, 123, 125, 148
ακρόπολη: 22, 24, 84, 95, 98, 116
Αρχαϊκά χρόνια: 26, 30, 31, 32, 36, 57, 58
αποικία: 2, 13, 14, 15, 25, 27, 124, 157, 158
αποικισμός: 25, 26
αρχιτεκτονική: 53, 95, 149
Γεωμετρική εποχή: 19
γλώσσα: 7, 11, 17, 18, 41, 93, 144
γλυπτική: 19, 53, 54, 98, 154
γραφή: 7, 11, 17, 18, 41, 93, 144
Δηλιακή Συμμαχία: 83, 84, 107
δημοκρατία: 31, 33, 87, 88, 89, 91, 104, 115, 119, 120
Διάδοχοι: 139, 142, 143
δωρικός ρυθμός: 53, 54, 96
είλωτες: 36, 44
ελεύθερη πολιτεία: 152
ελληνιστικά βασίλεια: 138, 139, 143, 163
ελληνικά φύλα: 14, 15
ελληνιστικά χρόνια: 134, 141, 142, 143, 147, 148
έπη: 17, 18, 19, 20, 93
Θεμιστοκλής: 75, 76
Θερμοπύλες: 71, 72, 73
θηρσκειά: 15, 17, 18, 19, 21, 22, 42, 93, 144, 152
ηγεμονία: 83, 84, 115, 116, 119, 120, 158
ιωνικός ρυθμός: 53, 54, 96
Ιωνική επανάσταση: 61, 62, 64, 65
Κλασικά χρόνια: 144, 155
Κλεισθένης: 49, 50, 51
Λεωνίδα: 71, 72, 73
Καρχηδόνα: 157, 158, 159
Κόρη: 53, 54
Κούρος: 53, 54
μαντείο: 22, 26, 76, 162
Μαραθώνας: 65, 66, 69, 71, 76, 85
μητρόπολη: 25, 26, 27
μυκηναϊκός πολιτισμός: 9, 10, 11, 13, 18
Μακεδονία: 32, 65, 72, 123, 124, 125, 127, 138, 162
Μέγας Αλέξανδρος: 127, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 137, 138
Μιλτιάδης: 65, 66, 67, 68, 69, 85
Ρώμη: 151, 152, 153, 157, 158, 159
ρωμαϊκό κράτος: 151, 158, 163
Ολυμπιακοί Αγώνες: 22, 28
Όμηρος: 11, 12, 17, 18, 19, 20, 57, 58
Ομηρική εποχή: 11, 18
Παρθενώνας: 93, 95, 96, 98, 99
Παναθήναια: 45, 91, 93, 97, 98, 99
Περικλής: 87, 88, 89, 90, 95, 101, 104, 108, 109, 111, 112
περίοικοι: 36, 40
Πέρσες: 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 80, 81, 82, 84, 85, 109, 112, 115, 116, 117, 118, 119, 123, 125, 127, 128, 132, 133, 134
Περσικοί Πόλεμοι: 109, 119
Πελοποννησιακή Συμμαχία: 109, 119, 119
Πελοποννησιακός πόλεμος: 108, 111, 112
πόλη-κράτος: 21, 22, 23, 31, 32, 38, 40, 45, 54, 73, 80, 83, 107, 113, 123
πολίτευμα: 21, 23, 31, 32, 33, 37, 40, 45, 46, 47, 62, 87, 88, 89, 91, 107, 108, 113, 115, 116, 143, 152, 153
Σαλαμίνα: 75, 76, 77, 79, 80
Σκοτεινά Χρόνια: 11
Σόλωνας: 49, 50, 58
Σπάρτη: 35, 36, 37, 40, 41, 42, 58, 66, 71, 72, 83, 84, 85, 86, 107, 108, 112, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 123, 125
Συμπολιτείες: 143, 161, 162, 164
τέχνη: 17, 18, 19, 39, 40, 54, 55, 56, 77, 96, 101, 148, 154
φιλοσοφία: 57, 103, 128, 148
Χρυσός αιώνας: 91, 95

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

